

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI: DR. ILLYEFALVI L. LAJOS

A BUDAPESTI SZÖVETKEZETEK 1931-BEN

ÍRTA

DR. TÖRÖK ISTVÁN

63.
II-IV.

63. KÖTET

3. SZÁM

KIADJA: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS STATISZTIKAI HIVATALA

Ára 5 pengő

STATISZTIKAI KÖZLEMÉNYEK

SZERKESZTI: DR. ILLYEFALVI L. LAJOS

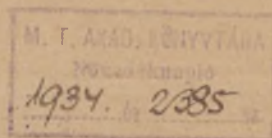
A BUDAPESTI SZÖVETKEZETEK 1931-BEN

ÍRTA

DR. TÖRÖK ISTVÁN

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
<i>Bevezetés</i>	3
<i>I. A budapesti nagy szövetkezeti intézmények helyzete 1925—1931</i>	5
1. Szövetkezeti központok :	7
»Hangya« Termelő, Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet	8
Országos Központi Hitelszövetkezet	12
»Fructus«, a Gyümölcsértékesítő és Szeszfőző Szövetkezetek központja, mint szövetkezet	20
Iparosok Országos Központi Szövetkezete	22
Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ	28
2. Különleges működési körű szövetkezetek :	30
A Földbirtokrendezés Pénzügyi Lebonyolítására Alakult Szövetkezet	30
Országos Falusi Kislakásépítő Szövetkezet	32
Pénzintézeti Központ	33
Magyar Szavatossági Bank	37
Magyar Pénzügyi Szindikátus	37
Magyar Pénzintézetek Záloglevélkibocsátó Szövetkezete	38
Magyar Jelzálogintézetek Szövetkezete	39
3. Nagyszövetkezetek :	39
A budapesti nagy fogyasztási szövetkezetek	39
Magyar Mezőgazdák Szövetkezete	49
Gazdák Biztosító Szövetkezete	51
Magyar Államvasutiak Takaré- és segélyszövetkezete	54
Országos Lakásépítési Hitelszövetkezet	56
<i>II. A budapesti szövetkezetek statisztikája 1930-ban és 1931-ben.</i>	57
1. Az adatgyűjtés	57
2. A budapesti szövetkezetek száma	58
3. A budapesti szövetkezetek tagjainak száma	62
4. A budapesti szövetkezetek tőkéi	69
5. A budapesti szövetkezetek bevételei és kiadásai	78
6. A budapesti szövetkezetek üzleti eredményei 1931-ben	81
7. Az 1930-ban és 1931-ben alakult szövetkezetek	83
<i>Zárszó</i>	86
<i>Irodalom</i>	88

Bevezetés.

A szövetkezeti mozgalom problémáinak korunkban már fejlett irodalma van. A szakirodalomnak azonban sajnos meglehetősen kevés statisztikai anyag áll rendelkezésre; ami van, az is többnyire hézagos. Régebbi hivatalos adatgyűjtések anyagától eltekintve és egyes szövetkezetek üzleti jelentésein kívül csak a központok kötelékébe tartozó szövetkezetek állagáról vannak adatok, melyeket a központok maguk állítanak össze tag-szövetkezeteikről. A szövetkezeti mozgalomról áttekintést nyújtó adatok hiányát igyekszünk némileg pótolni akkor, amikor a budapesti szövetkezetekre vonatkozó statisztikai anyagunkat itt útjára bocsátjuk.

Bár kétségtelen, hogy a szövetkezetek szerepének súlypontja a vidékre esik, a fővárosi szövetkezetek fejlődése sem hagyható figyelmen kívül, annál is inkább, mert az ország legnagyobb szövetkezeti intézményeinek székhelye és működésének központja Budapest. A főváros gazdasági forgalmának érhalózata részben a szövetkezeti intézményeken keresztül kapcsolódik a vidékhez. A termelő és fogyasztó szövetkezeti hálózat együttműködésében várható fejlődés még fokozott közgazdasági jelentőséget fog nyújtani a városi szövetkezeteknek.

A magyar szövetkezeti mozgalom lelkes apostola, gróf Károlyi Sándor mondta: »Minél nyomorultabbak a viszonyok, annál fontosabbá és nélkülözhetetlenebbé válik a szövetkezeti munka.« Valóban a gazdasági viszonyok romlásával Budapesten is erős lendületet vett a szövetkezetek terjeszkedése. E sorok keltének idején több mint négyszáz budapesti szövetkezetet tart nyilván a cég hivatal. A fejlődés további útja előre kiszámíthatatlan. Közgazdasági életünknek igen számottevő tényezőit képező nagy szövetkezeti intézmények közül sok, mint egészen szerény alakulat kezdte meg működését és alig negyedszázad elég volt ahhoz, hogy a jelenben már a nagyvállalatok sorában szerepeljen.

Egyfelől a világháború óta eltelt időkről szóló rendszeres hivatalos szövetkezeti statisztika hiányában, másfelől az egyes nagy szövetkezeti intézmények igen különböző munkaköre és szervezete miatt munkánk első részében monografikus ismertetésre kellett szorítkoznunk. Ez azonban nem akadályozta annak, hogy a szövetkezeti mozgalom helyzetéről általános benyomásokat is nyújthassunk.

A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal kiadványainak sorozatában 1929-ben már megjelent egy monográfia dr. Ihrig Károly tollából, melyben a szerző a budapesti szövetkezeti mozgalom 1926. évi állapotát ismertette. E munka kiegészítésére közöljük az újabb adatok alakulását.

Sajnos e közlemény korlátozott terjedelme a rendelkezésünkre álló anyag erős megszükitésére kényszerített és számos érdekes részlet ismertetését kellett jobb időkre halasztani. A terjedelem szűk volta miatt a szövetkezeti statisztikai adatgyűjtések multjára és azok eredményeire vonatkozó részt teljesen elejtettük. Így anyagunkat két részben közöljük: az első részben kerülnek ismertetésre a budapesti nagy szövetkezeti intézmények munkájára vonatkozó áttekintő adatok 1925-től 1931-ig, a második részben az 1930. és 1931. évi budapesti szövetkezeti adatfelvétel főbb eredményeit vázoljuk.

I. A budapesti nagy szövetkezeti intézmények helyzete 1925—1931.

Noha a világháború óta gazdasági életünk szakadatlanul szenved a trianoni béke következményeit, az 1925. évi pénzügyi rekonstrukció az infláció zűrzavarából a helyzet tisztázódásához vezetett. Ekkor bontakoztak csak ki azok a mérhetetlen veszteségek, melyek gazdasági életünket az utolsó évtizedben sujtották. Szövetkezeteink is, melyek a viharos időket átérték, maradék vagyoni erejükkel, megváltozott körülmények között kezdhették meg az újjáépítés munkáját.

Az a rövid időszak, amelynek távlatában szövetkezeti mozgalmunk és intézményeink útját óhajtjuk számadatokkal megvilágítani, gazdasági válságból indul ki és ismét abban végződik. Ez alatt az idő alatt nagy erőfeszítéseket kellett tenni a fennálló szövetkezeti intézmények fejlesztésében és a szövetkezeti mozgalom szervezésében, nagy propagandamunkát kellett folytatni a szövetkezetek iránti érdeklődés felkeltésére, a gazdasági kapcsolatok kiépítésére, hogy a magyar szövetkezetek összességének munkája újból egészséges és erős alapokra legyen fektethető. Ez a nagy építőmunka kétségtelenül kitűnik a vázolandó anyagból, bár a legutóbbi évek egyre súlyosodó gazdasági válsága rányomta bélyegét a szövetkezetek munkáját jelző adatokra is.

Bár nem célunk a magyar szövetkezeti mozgalom vajudó problémáinak tárgyalásába bocsátkozni, e kiadvány keretében mégis helyt kell adni azok felsorolásának.¹⁾

Az egyik legnagyobb szövetkezeti problémát a mezőgazdaság válsága hozta előtérbe. Az agrárlakosság elszegényedése, mely súlyosan érinti a hozzá közelálló szövetkezeteket, szükségessé teszi, hogy az utóbbiak a mezőgazdasági termékek értékesítésében a termelők segítségére legyenek. A magyar termelő és értékesítő szövetkezeti hálózat megszervezése a jövő feladatai közé tartozik.

A népesség különböző foglalkozású rétegeinek a szövetkezeti mozgalomba való fokozott mérvű bekapcsolása nagy nevelő- és propagandamunkát feltételez. Az ilyirányú népnevelés és oktatás terén egyelőre még vajmi kevés történt. Pedig a szövetkezeti oktatásnak népiskolákban vagy szakiskolákban való bevezetése elengedhetetlen előfeltétele

¹⁾ E szövetkezeti kérdések bővebb ismertetését lásd Pártos Szilárd szerkesztésében megjelent Magyar Szövetkezeti Évkönyvekben.

egy magasabbfokú életképes termelő- és értékesítőszövetkezeti mozgalom kiépülésének. A szövetkezetek részvétele a nemzeti termelésben annál nagyobb jelentőségű, minél inkább hozzácsatik a lakosság a szövetkezeti együttműködés gondolatához.

Legnagyobb problémája a szövetkezeti kérdésnek az olcsó hitelezés intézményes biztosítása. A szövetkezeteknek többnyire nem elegendő saját tőkeik mellett nagy szükségük van céljaiknak megfelelő hitelekre. Drága bankkölcsönök nagy terhet rónak rájuk és szigorú feltételeik nem egyeznek a szövetkezeti hitelek enyhébb feltételeivel. A megfelelő hitelezés más országokban intézményesen a központok vagy szövetkezeti bankok útján van biztosítva. Ezek méltán tarthatnak számon állami hitelekre, — legalább olyan mértékben, mint a nagybankok vagy nagyvállalatok. Szövetkezeti hitelezésünk kibővítése még megoldatlan probléma.

A gazdasági versenyben — különösen válságos időkben — a gyengébb vállalatok nem tudnak lépést tartani a tőkeerősebb vállalkozásokkal és tönkremennek. A kisebb szövetkezeteknek is tömörülésre és támogatásra van szükségük, hogy üzemük stabilitását biztosíthassák. (A budapesti szövetkezeteknek aránylag nem nagy része tartozik központi kötelékbe.) A köteléken kívül álló kis szövetkezeteknek központokba való szervezése vagy egybeolvadása hathatós biztosítéka azok hasznos továbbfejlődésének. Kevesebb nagyszövetkezet sokkal számottevőbb gazdasági tényező, mint sok kishozvetkezet.

Sok támadás éri a szövetkezeteket az állami támogatás kérdése miatt. Az állami támogatás elvileg a szövetkezeteket legfeljebb akkor illetheti meg, ha azok a kormányzat megbízásából közérdekű gazdaságpolitikai feladatokat látnak el. A támogatás egyébként indokolatlan, mert a szövetkezetek pusztán létüknek fogva nem lehetnek kedvezményezett faktori a gazdasági életnek, hanem ugyanolyan vállalkozásként bírálendók el, mint a tőkevállalatok. A támogatás a szövetkezeti önségély elvével szemben áll. A szövetkezeteknek maguknak kell tanúságot tenni életképességükről.

Régóta fel-felvetődő kérdés a szövetkezeti törvény megalkotása, melyre minden valószínűség szerint csak az új részvényjogi törvény meghozatala után kerül sor. A szövetkezeti jog szabályozásáról eredetileg a kereskedelmi törvény gondoskodott, csaknem egészen a részvénytársaságok jogszabályainak mintájára. Ehhez az alaptörvényhez azóta újabb külön szövetkezeti törvények és rendeletek csatlakoztak.¹⁾ Szövetkezeti szellemmel megtöltött és évtizedek tapasztalatai alapján megalkotott új törvény már csak az eddigi jogszabályok összefoglalása szempontjából is kívánatos.

Nagyfontosságú kérdés nyert megoldást a közelmúltban a Magyarországi Szövetkezetek Szövetségének újjáalakításával,²⁾ mely mint a szövetkezetek érdekképviselői szerve, már a világháború előtt is eredményesen közreműködött a magyar szövetkezeti mozgalom fejlesztésében. A Magyarországi Szövetkezetek Szövetségének feladata állandóan napirenden tartani a megoldásra váró szövetkezeti problémák dűlőre juttatását, véleményt adni és javaslatokat tenni szövetkezeti kérdésekben a kormányzati szerveknek, ápolni és fejleszteni a szövetkezeti kulturális munkát és propagandát, fenntartani a szövetkezeti kapcsolatokat országos és nemzetközi viszonylatban, egyszóval mindazokat a feladatokat ellátni, melyekhez a magyar szövetkezeteknek közös érdekei fűződnek.

¹⁾ Ezek az OKH felállításáról és a kötelékbe tartozó hitelszövetkezetekről szóló 1898. évi XXIII. t.-c., továbbá az ezt kiegészítő 1920. évi XXX. t.-c., a földmunkás-vállalkozó szövetkezetek állami támogatásáról szóló 1923. évi XI. t.-c. és a nagy taglét számú szövetkezetek közgyűléséről és a szövetkezeti üzletrészek névértékének felemeléséről szóló 1923. évi XXVI. t.-c., továbbá az 1923. évi XXIII. t.-c., az 1924. évi XVIII. t.-c. az IOKSz működéséről, az 1927. évi V. t.-c., az 1927. évi VIII. t.-c. az OKH kötvényeinek biztosítására vonatkozó egyes rendelkezések módosításáról és kiegészítéséről stb.

²⁾ A Magyarországi Szövetkezetek Szövetsége 1909-ben alakult. 1922 óta szünetelt, 1930-ban újjáalakult.

Budapest nagy szövetkezeti intézményeink székhelye. Bár működési körük elsősorban a vidékre terjed ki, ezek az intézmények mégsem idegenek a fővárostól, mert oly közgazdasági funciókat végeznek, melyek révén a vidék és Budapest gazdasági kapcsolatai még szorosabbra fűződnek. Nem csupán a szövetkezeti központok és más szövetkezeti intézmények, hanem a legtöbb budapesti nagyvállalat is működési körét az egész országra kiterjeszti. Budapest gazdasági organismusát nem lehet élesen elválasztani az ország közgazdaságától.

A budapesti központokat és nagyszövetkezeteket, amelyek legerősebb várai a magyar szövetkezeti mozgalomnak, a budapesti szövetkezetek sorában külön kell ismertetnünk, annál is inkább, mert a multból rendelkezésre álló statisztikai anyag csak a fentiek munkásságára szorítkozik.

1. Szövetkezeti központok.

A magyar szövetkezeti mozgalom sajátsága, hogy a központok támogató és irányító munkája mellett fejlődött naggyá. Az idegen országok nagyrészeben, különösen ott, ahol a szövetkezeti mozgalom régi multra tekinthet vissza, már a nagyszámban elterjedt szövetkezetek maguk alkották meg központjaikat. Ellentétben a legtöbb külföldi központtal, magyar központjaink egyfelől az ellenőrzés, irányítás és szervezés munkáját, másfelől a hitel, illetve áruforgalom lebonyolítását egyaránt végzik.¹⁾

A magyar központok és nagyszövetkezetek egyúttal kulturális gócpontjai a hazai szövetkezeti mozgalomnak. Kiadásukban vagy támogatásukkal jelenik meg a szövetkezeti sajtótermékek nagy része.²⁾ Szövetke-

¹⁾ Külföld legtöbb országában e két feladatkör szétválasztva található. Többnyire kereskedelmi társaság formájában külön központ látja el a központi hitel- és áruforgalom lebonyolítását. A hitelszövetkezeteknél központi pénztárak, a fogyasztási szövetkezeteknél nagybevásárló központok vannak. A szervezés és ellenőrzés munkáját ezektől független szervek, a kötelékek végzik. Ezek többnyire nem szövetkezetek, hanem egyesületek formájában működnek.

²⁾ A magyar szövetkezeti sajtó — a Magyar Szövetkezeti Évkönyv szerint — a következő lapokból áll: »Gazdák Biztosító Közlönye«, a Gazdák Biztosító Szövetkezetének lapja; »Hangya« újság, a Hangya központ kötelékébe tartozó szövetkezetek lapja; »Háztartás«, a Háztartás fogyasztási szövetkezet lapja; »Magyar Szövetkezés«, az OKH közlönye; »A Magyar Köztisztviselők Termelő Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezetének Értesítője«; »Magyar Munkás«, az OKH kötelékébe tartozó földmunkásszövetkezetek lapja; »Szövetkezeti Szemle«, a Magyarországi Szövetkezetek Szövetségének lapja, melléklete a »Tejszövetkezeti Szemle«, az OMTK közlönye; »Szövetkezeti Értesítő«, az Általános Fogyasztási Szövetkezet és a munkásszövetkezetek lapja; »Ungarischer Genossenschaftlicher Pressendienst«, a Magyarországi Szövetkezetek Szövetségének német nyelven megjelenő kiadványa.

zeti előadások, tanfolyamok tartásáról évről-évre gondoskodnak. Ellenőri karuk szakszerű irányítást, oktatást és propaganda-tevékenységet végez a vidéki szövetségeknek. A kötelékükbe tartozó tagszövetségek részére évről-évre kongresszusokat tartanak a közös irányelvek és problémák megvitatására.

A központok és tagszövetségek viszonyát az alapszabályok állapítják meg.¹⁾ A tagszövetségek központjaiknál alaptőkéjük bizonyos hányada erejéig üzletrészt jegyeznek,²⁾ melyek névértékének többszöröséig — rendszerint ötszöröséig — felelősek.³⁾

A magyar szövetségi mozgalom elterjedésének legnagyobb mozgató ereje az áru- és hiteluzsora elleni küzdelem volt. Legerősebb támogatásra tehát a fogyasztási és hitelszövetségi mozgalomnak volt szüksége.

Erre a nagy közgazdasági feladatra jött létre a két legrégebbi központ: 1898-ban a Hangya Termelő Értékesítő és Fogyasztási Szövetség, a Magyar Gazdaszövetség Szövetségi Központja és az 1898: XXIII. t.-c. alapján alakult Országos Központi Hitelszövetség. Utóbb újabb központok alakultak: 1917-ben a »Fructus«, a Gyümölcsértékesítő és Szeszfőzőszövetségek Központja m. sz., 1920-ban az Iparosok Országos Központi Szövetsége, mely az 1924. évi XVIII. t.-c.-kel nyert törvényszabta alapot és 1920-ban az Országos Magyar Tejszövetségi Központ m. sz.

»Hangya« Termelő, Értékesítő és Fogyasztási Szövetség.

A »Hangya« központ 1898-ban alakult a Magyar Gazdaszövetség égisze alatt, hogy támogatója és irányítója legyen a magyar vidék fogyasztószövetségi mozgalmának. Az alapítása óta elmúlt harminc esztendő adatai tanúságot tesznek arról, hogy a központ működése mily nagy hatással volt az országos fogyasztószövetségi mozgalom fejlődésére. Azok a falusi szövetségek, melyek a világháború előtti időkben kötelékén kívül működtek, azóta legnagyobb részben elsorvadtak. Ezzel szemben úgy a köteléki szövetségek tömege, mint maga a központ a válságos időkhöz képest erőteljes gyarapodást mutatott.

¹⁾ A központok alapszabályaiban a saját szervezeti és ügyviteli szabályokon kívül le vannak fektetve a tagszövetségek szervezetére, valamint a központok ellenőrzési és irányító hatáskörére vonatkozó szabályok is. A tagszövetségek alapszabályai egyöntetűen az előbbieken lefektetett elvek alapján vannak megalkotva.

²⁾ Az alapszabályok, vagy a központ igazgatósága által megállapított összegig.

³⁾ A központok üzletrésztőkéjének legnagyobb részét az állam és más alapítói jogi személyek adták össze. A tagszövetségek által jegyzett üzletrésztők az alapítványi tőkék mellett aránylag csekély összegeket képviselnek.

A budapesti »Hangya« központ fejlődésére az alábbi adatok mutatnak rá.

1. A »Hangya« központ fejlődésének reprezentatív adatai.

E v	Üzletrész- tőke	Tartalék- tőke	Áru- forgalom	Pénztár- forgalom	Ellen- őrzési költsé- gek	Általános költségek	Fizetések	Alkalmazottak száma
e z e r p e n g ő b e n								
1898	18.6	—	57.4	7.3	—	—	—	2
1900	83.2	—	1.421.5	201.7	6.1	10.1	33.0	17
1905	779.4	60.4	8.827.3	1.503.9	89.4	59.9	158.9	125
1910	2.042.8	398.5	22.059.0	19.486.0	191.6	263.6	522.0	316
1915	2.068.3	982.2	43.092.4	39.904.5	328.7	905.9	905.8	652
1920	1.339.6	183.6	33.543.1	109.631.0	143.3	498.4	785.0	1.289
1925	4.014.3	1.242.0	57.587.1	125.364.6	257.6	2.031.3	2.936.9	1.020
1926	7.248.6	1.447.3	61.936.8	173.621.4	386.3	1.749.3	2.700.4	880
1927	9.168.0	2.148.1	68.529.3	180.153.4	383.3	1.715.9	2.769.7	852
1928	9.339.7	3.102.1	73.745.2	262.933.4	390.5	1.817.8	3.188.3	850
1929	9.364.0	3.795.6	68.366.5	191.688.7	395.2	1.810.8	3.132.8	815
1930	9.180.0	4.287.9	63.576.6	142.864.4	380.5	1.551.9	2.743.0	785
1931	9.088.5	4.878.4	58.189.1	136.336.8	362.4	1.308.9	2.545.4	782

A világháború előtt több mint kétmillió pengő értékre növekedett üzletrésztőke, dacára azoknak a szomorú időknek és súlyos veszteségeknek, melyek ezután bekövetkeztek, 1931-ben már a 9 millió pengőt meghaladta. E tőke legnagyobb részét (miként valamennyi központnál), az állam és alapítótagok üzletrészei alkotják. A központ üzletrésztőkéje és forgalma 1928-ban és 1929-ben volt a legnagyobb. A gazdasági viszonyok romlása látszik természetesen az utolsó két év adataiban. A saját tőke azonban tovább emelkedett, aminek oka az, hogy az üzletrésztőke némi esése mellett a tartalékok erősen gyarapodtak.

Tekintélyes összeget emésztene fel a »Hangya« központ kiadásai között az ellenőrzési költségek. Az utóbbi két évben azonban a takarékoság szellemében ezeket is redukálni kellett. A rentabilitás fenntartása céljából még jobban redukálni kellett az általános költségeket és a fizetéseket is. Az utóbbi az alkalmazottak számának csökkentésével járt. Az áru- és pénztár-forgalom apadása a válság velejárója, de elsősorban a pénz drágulásával, illetve az árak esésével függ össze. Ennek a jelenségnek az ellenkezője volt tapasztalható az infláció idején.

A központ áruforgalmának alakulását egyébként a 2. számú tábla adatai mutatják.

A forgalom tárgyát iparcikkek és közszükségleti cikkek képezik. Az iparcikkek nagyrészt a központ saját ipartelepein, a »Hangya Ipar Rt.« üzemeiben állítja elő, hogy így minél olcsóbban juttathasson árukat tagszövetkezeteinek. Az áruforgalom lebonyolítását a budapesti központi (Ceglédi-úti) raktártelepen kívül 16 vidéki városban elhelyezett árulerakatok szolgálják.¹⁾

¹⁾ Ugyancsak a »Hangya« szoros érdekkörébe tartozik egy másik részvénytársaság, a »Pantodrog« gyógynövény rt. is.

2. Főbb árucikkek forgalma a »Hangyá«-nál.

Megnevezés	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931
	ezer pengőben						
Fűszer- és gyarmatáru	9.043	10.364	7.654	7.650	7.909	7.516	6.348
Cukor	9.080	10.086	10.903	11.170	11.311	11.093	10.380
Só	3.872	3.568	3.387	3.319	3.280	3.064	3.135
Szappan (mosó)	2.230	875	888	896	921	873	796
Gyufa	1.258	1.339	1.178	1.208	1.455	1.547	1.507
Petroleum, benzin, gépolaj	—	—	—	1.810	2.163	2.019	2.232
Vegyészeti és festékárúk	6.820	4.715	4.373	2.570	2.864	2.781	2.014
Bor	1.457	1.653	2.310	1.875	2.288	2.020	2.054
Szesz, szeszes italok és ecet	4.670	5.340	7.186	7.597	7.843	7.541	4.371
Örlemények és terményáru	—	2.800	3.100	4.989	7.079	5.655	5.971
Kéfe- és seprőárúk	319	363	411	455	375	360	295
Tűzelőanyagok	—	—	—	1.651	2.030	1.170	857
Magvak és mezőgazdasági cikkek	2.457	2.289	2.311	3.292	3.167	2.457	1.828
Vasárúk	4.831	3.977	4.157	4.423	4.087	3.781	3.087
Üveg- és porcellánárúk	—	702	750	850	679	621	818
Mezőgazdasági gépek és felszerelések ...	701	463	583	982	806	632	390
Cipők és bőráruk	898	954	853	1.235	928	931	985
Kézimű- és konfekcióárúk	3.103	2.021	1.984	2.160	2.003	2.729	3.232
Rövid-, kötött- és díszműárúk	3.864	3.946	3.434	4.122	3.891	3.101	3.138
Papírosárúk és könyvek	2.156	1.958	1.965	2.134	1.422	1.329	1.197
Vegyes	824	4.976	11.102	9.357	1.866	2.356	3.555
Összesen	57.583	62.389	68.529	73.745	68.367	63.576	58.190

Az áruforgalom értékének esése nem jelenti a forgalom mennyiségének hasonló csökkenését. Általában az áruforgalom mennyiségben lényegesen kevésbé csökkent mint értékben, aminek oka az árak erős esése. A fenti adatok szerint a forgalom 1928-ig emelkedett, azóta többé-kevésbé valamennyi közzükségleti cikk forgalmában csökkenés állott be. A vidéki lakosság vásárlóképességének gyengülése, továbbá a devizakorlátozások miatt a legnagyobb visszaesés a fűszer- és gyarmatáruknál, ezek után a különböző gazdasági cikkeknel és segédanyagoknál mutatkozott. Évek óta tart a csökkenés a vasárúk és gazdasági eszközök forgalmában is, ami különösen szomorú jele annak, hogy a gazdák még a termeléshez szükséges eszközöket sem tudják beszerezni.

Az utolsó néhány év adatai azonban nem lehetnek irányadók a fejlődés állandó alakulására. A gazdasági válság mélypontja után a forgalom várható fellendülése a további fejlődés útját teszi szabaddá, annál is inkább, mert a »Hangya« központ tevékenysége a fogyasztószövetkezetek ellátásán kívül épen a mezőgazdasági válság miatt a terményértékesítés terén is jelentékenyen kiterjeszkedett. A szövetkezeti terményértékesítés szervezésében és lebonyolításában a »Hangyá«-ra fontos feladatok hárulnak. Ezen a téren már akkor történtek lépések, amikor a »Hangya« a gabona- és szemes-termények szövetkezeti alapon való értékesítése céljából az OKH-val együtt

megalapította a Futurát a magyar szövetkezeti központok áruforgalmi részvénytársaságát.¹⁾

A mezőgazdaság támogatásában nagy jelentősége van a »Hangya« tojás-, baromfi- és gyümölcsértékesítő akciójának, mellyel évről-évre nagyobb mennyiségeket sikerült a bel- és külföldi piacokon elhelyezni.²⁾ A gyűjtést 1931-ben 150 Hangya-szövetkezet végezte. A szövetkezeti értékesítési akcióban jelentékeny mennyiségeket vett át és helyezett el a »Hangya« budapesti fogyasztási szövetkezete, a »Háztartás.«

Bátran lehet mondani, hogy a magyar vidék egész fogyasztószövetkezeti mozgalmát a budapesti »Hangya« központ irányítja. A vidéki fogyasztási szövetkezetek közül csaknem valamennyi a kötelékébe tartozik. Legtöbb vidéki városnak és községnek megvan a maga »Hangya« szövetkezete. A fogyasztási szövetkezetekre nézve nincs központkényszer. Az, hogy a vidéki szövetkezetek nagy tömege a »Hangya« kötelékébe tartozik, jele annak, hogy valóban erősen rászorúlnak a központ irányítására és támogatására.³⁾ A tagszövetkezeteket nagyrészen a központ látja el áruval és áruhitellel.

A Hangya-szövetkezetek hálózatának fejlődésére nézve jellemzők a következő adatok:

3. A »Hangya« kötelékébe tartozó fogyasztási szövetkezetek fejlődésének reprezentatív adatai.

É v	A sz ö v e t k e z e t e k				
	száma	üzletrész-tőkái ezer pengőben	tagjainak száma	tagjainak háztartásaihoz tartozó személyek száma	által eladott árúk értéke ezer pengőben
1898	29	325.5	12.540	62.700	997.9
1900	122	844.4	22.533	112.665	3.249.4
1905	570	2.817.9	99.972	499.860	20.408.5
1910	992	4.429.5	156.563	782.815	44.331.7
1915	1.307	4.897.5	228.403	1.142.015	72.096.9
1920	1.777	1.589.5	766.972	3,834.860	60.728.6
1925	1.937	1.553.9	860.353	4,301.765	114.194.3
1926	1.805	5.627.6	838.380	4,191.900	116.561.7
1927	1.752	5.517.5	781.772	3,908.860	120.959.2
1928	1.698	5.658.5	743.712	3,718.560	122.431.8
1929	1.661	5.865.3	672.295	3,361.475	114.507.5
1930	1.647	5.956.1	664.024	3,320.120	100.638.4
1931	1.573	5.747.9			

¹⁾ A »Futura« az OKH és a »Hangya« szövetkezetek egyrészének bővönásával végzi a szemestermények gyűjtését és értékesítését. Ebbe a munkába évről-évre több szövetkezet kapcsolódik be. A »Futura« a budapesti tőzsdén végzett intervenciós vásárlásaival, továbbá a vidéki gabonaértékesítő szövetkezeti hálózat útján folytatott bevásárlásaival közérdekű árszabályozó tevékenységet folytat, gabonaelőlegek nyújtásával viszont az úgynevezett zöldhittel üzött uzsora ellen veszi fel a harcot. Fontos szerepet játszik a »Futura« a gabonacexport tekintetében is, amennyiben évről-évre nagyobb gabonakészleteket helyez el a külföldi malmoknál.

²⁾ Az értékesítő akcióval a »Hangya« tojásból 4-6 millió darabot, baromfiból pedig 74.500 kilogrammot tudott elhelyezni az 1931. évben.

³⁾ A tagszövetkezeteknek a központi Hangyánál üzletrészei vannak, melyek névértékének ötszöröséig felelősek. Ügyvitelüket és üzletvitelüket a központ évenként, sőt gyakrabban ellenőrzi kiküldöttjeivel. A szakszerű üzletvitel elsajátítása céljából részükre boltosképző tanfolyamokat rendez.

A világháború előtt — bár ekkor még más szövetkezeti központok is fennállottak — már sok Hangya-szövetkezet működött. 1913-ban 1251 volt a számuk, csaknem 5·9 millió pengő üzletrésztőkével és kereken 190 ezer taggal. A háborús nehéz viszonyok között számuk, tőkéjük és tagjaik száma nem-hogy apadt volna, hanem még erősen megnövekedett. 1918-ban 2140 szövetkezeetről számolnak be a központ adatai, melyek 9·6 millió korona üzletrésztőkével és 454 ezer taggal rendelkeztek. A trianoni béke által okozott veszteség kitűnik abból, hogyha az 1918 évi (mely az integer Magyarország utolsó éve volt) adatokat szembe állítjuk az 1919-es gyászos év adataival. Szemben az 1918. évi állapottal, az utóbbi évben már csak 1007 szövetkezete volt a Hangyának. Hogy a kötelékébe tartozó szövetkezetek száma csakhamar újból felnövekedett, annak oka a Keresztény Fogyasztási Szövetkezetek Központjának és tagszövetkezeteinek beolvadása volt. A »Hangya« szövetkezeti hálózatának terjeszkedése 1926-ban látszólag elérte tetőpontját. A világháború előtti állapothoz mérve, különösen a tagszövetkezetek és azok tagszámának emelkedése szembeszökő. Az üzletrésztőkék értéke azonban hatalmas veszteséget szenvedett az infláció ideje alatt, melynek pótlásáról az üzletrészek összevonása és utánfizetések útján kellett gondoskodni. A szövetkezetek számának apadása 1926 után főleg az inflációs évek öröksége és csak részben írható a növekvő agrárválság rovására. A gyengébb, életképtelen alakulatok lassan eltűntek a működő szövetkezetek sorából, az életképes szövetkezetek pedig fejlődésnek indultak. Bizonyítja ezt, hogy a működő Hangya-szövetkezetek tőkéje 1930-ig egyenesen növekedett. A gazdasági válság hatása legtisztábban a szövetkezetek által eladott áruk értékének csökkenésében mutatkozik. Dacára a forgalom 1929 után beállott csökkenésének, az adatok százmilliós tétele mutatja, hogy a Hangya-szövetkezetek még a vidéki lakosság elszegényedése dacára is hatalmas szerepet játszanak annak áruval való ellátásában.

A Hangya-szövetkezetek áruforgalmának adatait egybevetve a központi Hangyáéval látható, hogy az előbbieket tétele lényegesen nagyobb, mint a központé. A tagszövetkezetek árukészleteiknek tehát mintegy ötvenhatvan százalékát veszik át a budapesti Hangyától, a többit egyéb forrásokból szerzik be.

Országos Központi Hitelszövetkezet.

Az Országos Központi Hitelszövetkezet (OKH) az ország legnagyobb és legtőkeerősebb hitelszövetkezeti intézménye. Alapítása valójában 1886-ra vezethető vissza. Ekkor alakult ugyanis a Pestvármegyei Hitelszövetkezet, mely később a hitelszövetkezeti mozgalom országos arányainak megfelelően, (1894-től kezdve) mint a »Hazai Szövetkezetek Központi Hitelszövetkezete« működött. Tekintettel arra, hogy a kereskedelmi törvény (1875. évi XXXVII. t.-c.) rendelkezései nem voltak alkalmasak egy fejlett hitel-

szövetkezeti hálózat igényeinek kielégítésére, új törvény alapján jött létre az OKH. Szervezetét és működési körét az 1898. évi XXIII. t.-c. alapította meg,¹⁾ a kötelékébe tartozó szövetkezetekével együtt. Azóta is számos újabb törvény és rendelet intézkedett az OKH működési és feladatkörének kiterjesztéséről.²⁾ Ezek közül az 1920. XXX. t.-c. kimondotta, hogy gazdasági és ipari hitelszövetkezet a törvény életbelépésétől kezdve csakis az OKH közreműködésével és oly feltétellel alapítható, hogy az alakuló szövetkezet kijelenti, hogy az OKH-ba rendes tagként belép és ha a belépő nyilatkozatot az OKH igazgatósága elfogadja. Az OKH, mely az ország hitelszövetkezeteinek legnagyobb részét egyesítette kötelékében, azóta a hitelszövetkezeti mozgalom irányításában még nagyobb jelentőséget nyert, annál is inkább, mert a törvény az intézet felügyeleti és ellenőrzési jogát valamennyi hitel-szövetkezetre kiterjesztette.

Bár az OKH működési köre elsősorban vidékre terjed ki és szövetkezei útján főleg az agrár lakosság hitelszükségleteinek ellátását végzi, mégis a budapesti pénzintézetek sorában szerepel és pénz- és hitelforgalmának túlnyomórésze a fővárosban bonyolódik le. Legfontosabb feladata a tagszövetkezeteknek hitellel való ellátása. E célra a szükséges tőkét többféle forrásból meríti. Rendelkezésre állanak az intézet saját tőkéi, ú. m. az alapító- és rendes tagok üzletrésztőkéi és a különböző tartalékalapok; rendelkezésre állanak még azok a takaré- és folyószámlabetétek, melyeket törvényhatóságok, más jogi személyek és magánosok helyeznek el az intézetnél és amelyeknek ellenértékét jelzálogkölcson formájában juttatta a kisbirtokososztálynak. Sajnos a kötvénykibocsátás elé a nemrég mult inflációs idők nagy akadályokat gördítettek és az OKH ezt a világháború előtti jelentékeny üzletágot nem folytathatta. 1927-ben azonban már hárommillió dollár, azaz 17 millió pengő értékű kötvényt helyezett el a newyorki kötvénypiacon. (Ez alkalommal helyezett el először az OKH nagyobb értékű kötvényt külföldön.) Az OKH hitelforrásait képezik a Magyar Nemzeti Banknál élvezett leszámítolási és folyószámla hitelek is.

¹⁾ Az 1898. évi XXIII. t.-c. anyagi támogatást és számos kiváltságot nyújtott a szövetkezetnek. Egymillió korona alapítványi üzletrésszel járult az intézet tőkéjéhez. Továbbá felmentette a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adója alól és illeték- és portómentességet engedélyezett részére. Lehetővé tette számára kamatozó kötvények kibocsátását és messzemenő felügyeleti és ellenőrzési jogot biztosított a kötelékébe tartozó hitelszövetkezetek felett.

²⁾ Így a gazdasági és ipari hitelszövetkezetekről szóló és az 1898. XXIII. t.-c.-et módosító 1920. évi XXX. t.-c.; a földmunkásvállalkozó szövetkezetek állami támogatásáról szóló 1923. évi XI. t.-c., a nagy taglétszámú szövetkezetek közgyűléséről és szövetkezei üzletrészek névértékének felemeléséről szóló 1923. évi XXVI. t.-c., mezőgazdasági körzeti hitelszövetkezetek megalakításáról szóló 1923. évi XXIII. t.-c., az OKH kötvényeinek biztosítására vonatkozó egyes rendelkezések kiegészítéséről szóló 1927. évi VIII. t.-c. és a m. kir. minisztériumnak 1932. évi 1930/M. E. sz. rendelete az OKH-ra vonatkozó egyes törvényes rendeletek módosításáról.

Tőkéjének és hitelforrásainak adatai 1925-től 1931-ig a 4. sz. táblán láthatók. A tábla adatai mutatják, hogy a húszmillió pengőt meghaladó alaptőkéből több mint 17 millió az alapítótágok üzletrésze (mintegy 17 millió az államé.) A rendes üzletrésztőkére jellemző, hogy az 1920 óta eltelt hét év leforgása alatt nyolcszorosára emelkedett. Ugyancsak fokozatos gyarapodás látható a tartalékoknál is. A tőkék növekedését még a rossz gazdasági viszonyok sem tudták meggátolni, ami mindenesetre az üzletvitel szolid és megbízható menetét domborítja ki. Ugyancsak nagyarányú fejlődés mutatkozik az utolsó hét év alatt az idegen tőkék számoszlópaiból is. Csupán a gazdaságilag igen súlyos 1931. év okozott bennük csökkenést. 1931-ben a legnagyobb tétellel, 122 millióval, a folyószámlahitelezők, további 41 millióval a folyószámlabetétek szerepelnek. A 17 milliós dollárkölcson után még kitűnik a takarékbetétek alig csökkent, 4 és félmillió tétele.

Az OKH elsősorban azokat a szakszövetkezeteit látja el hitellel, melyeknek tőkéi nem elegendők a velük szemben támasztott hitel igények kielégítésére. A tagszövetkezetek a központnál üzletrésztőkéjük és tartalékaik nagyságának tekintetbevételével, rendes hitelt élveznek. E hiteleket a központ az adósok által kiállított váltók és kötelezvények alapján nyújtja. Indokolt esetben a központ külön célokra rendkívüli hiteleket is ad a tagszövetkezeteknek, sőt ezeken túlmenően külön hiteleket is egyes szövetkezetek részére (pl. gabonaelőlegekre, terményraktárakra stb.). Ilyen külön hitelek keretében bonyolította le az OKH az állami hitelakciókat és a különféle jelzálogkölcsonakciókat is.

A 4. számú táblán láthatók az OKH kölcsönei minőség szerint részletezve. A kinnlevő kölcsönök összegének növekedése 1925 óta itt is fokozott hitellellátó tevékenységre mutat. A válság közepette az 1931. évben fokozottan sietett az OKH az agrárlakosság segítségére lenni, kötelezvény-kölcsönök nyújtásával. Mint látható az 1913. év folyamán nyújtott kötelezvénykölcsönök összege 12 és félmillió pengő értékben több mint kétszerese volt az 1930. évinek. A kihelyezések legnagyobb összegét azonban a váltókölcsönök képezték. Az utolsó két évben, — évenként — több mint 380 millió pengő váltókölcsön folyósított. Lényegesen emelkedett a folyószámlahitelek állománya is, mely 1926-ban még csak 15 millió, 1931-ben pedig több mint 65 és félmillió pengőt képviselt. Egyébként jellemző, hogy az 1926. évben még 60 millió pengőt alig meghaladó forgótőkével szemben 1931-ben közel negyedmilliárd tőkét helyezett ki különböző hitelekben az OKH.

Az OKH egyik fontos ténykedése, hogy résztvesz más szövetkezeti intézmények alapításában. Üzletrészejegyzései, illetve érdekeltségei meghaladják a 8 és félmillió pengőt.¹⁾

¹⁾ Nagyobb értékű üzletrészt jegyzett a Hangyánál, a Magyar Köztisztviselők Termelő Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezeténél, az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központnál, a Földbirtokrendezés Pénzügyi Lebonyolítására alakult Szövetkezetnél és még több kisebb szövetkezetnél, továbbá a Hangyával közös alapítású Futuránál.

4. Az Országos Központi Hitelszövetkezet fejlődésének főbb adatai. — 1925—1930.

É v	Alaptőke			Tőke- és rendes tartálekakalap	Biztosítási alapok	Egyéb alapok	Saját tőke összesen	Hitelezők				Egyéb	Idegen tőke összesen	Ezenkívül viszont-tesztelt tőke váltók	
	alapító	rendes	tagok által jegyzett üzletrészek					1927. évben kibocsátott A) sorozatú 7%-os északamerikai aranyjüdlárról szóló kamatozó kötvények	folyószámlák	betéti folyószámlák	takarékbetét-könyveskék				p e n g ő
p e n g ő															
1925 ...	2,920.529	442.834	38.919	52.868	611	3.455.811	—	10.731.742	11.387.547	695.873	542.822	23.357.984	10.850.185		
1926 ...	11,864.976	910.675	447.885	28.355	—	13.251.891	—	22.064.451	17.844.376	1.210.544	1.329.398	42.448.769	9.116.130		
1927 ...	14,185.598	1,118.620	528.036	1,023.263	137.600	16.993.117	17,058.000	20,053.261	30,822.692	3,003.739	2,034.758	72,972.450	12,578.693		
1928 ...	17,268.574	1,305.272	586.082	1,081.318	157.625	20,398.871	17,119.500	20,617.960	40,048.271	3,582.665	2,451.226	83,819.622	27,050.570		
1929 ...	17,303.608	1,562.458	678.225	1,173.238	319.929	21,037.458	17,055.000	86,896.400	61,243.755	4,048.095	3,161.451	172,404.701	10,910.703		
1930 ...	17,309.634	2,888.428	781.540	1,276.559	580.835	22,836.994	16,992.170	120,102.986	54,530.149	4,742.777	4,676.241	201,044.323	11,419.842		
1931 ...	17,309.681	3,439.032	970.935	1,385.660	580.835	23,686.143	17,057.950	122,173.011	41,475.417	4,524.266	3,992.831	189,223.475	10,587.034		

É v	Adások			Az év folyamán			Kamatjövedelem	Személyzeti költségek	Szábelkezelési ellenőrzés-vel és üzembelhelyezéssel felmerült költségek	Tiszta nyereség				
	váltó-	köttelezvény-	előlegek érték-papírokra	hitelek	nyújtott	bevéltott								
						váltó-					köttelezvény-	összege	köttelezvény-	köttelezvény-
1925 ...	27,485.312	2,697.257	29.330	3,861.357	86,578.234	2,255.115	69,918.798	621.678	1,269.870	647.218	154.401	199.293		
1926 ...	31,081.062	8,334.691	3,675	15,020.188	123,668.093	6,790.954	120,072.343	1,054.409	1,997.050	929.028	251.367	449.079		
1927 ...	38,468.430	26,693.674	3,240	25,737.946	146,099.176	22,267.802	123,871.180	2,958.820	5,807.527	2,155.564	1,855.673	298.612	580.451	
1928 ...	61,536.999	30,816.410	—	24,259.132	191,504.697	9,459.901	168,436.127	5,337.164	3,302.855	2,364.119	1,219.714	335.446	919.101	
1929 ...	104,498.281	30,822.741	—	48,691.928	267,652.687	4,840.101	224,691.405	5,593.447	8,735.524	3,139.776	1,443.728	426.493	1,033.109	
1930 ...	138,316.708	32,153.170	—	42,477.749	386,086.287	6,205.370	352,166.079	4,897.829	735.524	3,183.018	1,537.552	462.734	1,090.914	
1931 ...	131,853.213	35,437.371	—	65,649.550	382,384.502	12,501.970	388,847.997	9,217.770	8,595.524	2,983.517	1,539.212	497.713	737.199	

A központ jövedelmének túlnyomó részét a befolyt kamatok képezik. E címen hárommillió pengő körül ingadozik az évi bevétel. A szembenálló nagyobb kiadási tétel a másfélmillió pengőt meghaladó személyzeti költség és a tagszövetkezetek évről-évre emelkedő ellenőrzési költsége, mely utóbbi 1931-ben csaknem félmillió pengő volt. A kamatbevételek és azzal együtt a nyereség csökkenésében, természetesen a gazdasági válság hatása mutatkozik.

Mint látható, a tagszövetkezetek törvény által előírt ellenőrzése nagy terhet ró a központra. De az ellenőrök munkája a tagszövetkezeti hálózat fejlődésére és megbízhatóságára igen kedvező befolyással van. A revízió ugyanis nem csupán a könyvek és üzletvitel szabályszerű felülvizsgálatára, hanem rég bevált elvek és tapasztalatok alapján, a szakszerű tanácsadásra is kiterjed. Az OKH kötelékébe tartozó szövetkezetek fejlődésének adatai a 6. számú táblázatból tűnnek ki.

1899-ben az OKH, elődjétől — a Hazai Szövetkezetek Központi Hitelszövetkezetétől 712 szövetkezetet vett át; ebből 12 volt budapesti cég. A kötelékbe tartozó szövetkezetek szaporodása, a tagok számának növekedése, az üzletrésztőkék, tartalékok, takarékbetétállomány növekedése a világháborúig egyenletesen és erőteljesen folyt. 1913-ban 2425 tagszövetkezet tartozott a központ kötelékébe. E 2425 szövetkezet működését 7761 községre terjesztette ki és 693.194 taggal, 72·3 millió pengő értékű üzletrésztőkével, 14·7 millió pengő tartalékkal és 138·7 millió pengő takarékalománnyal rendelkezett. A szerencsétlen trianoni béke után 1920-ban csupán 919 tagszövetkezete maradt meg az OKH-nak a Csonkaország területén, 271.249 taggal és 545·9 ezer pengő értékű üzletrésztőkével, 149·6 ezer pengő tartalékkal és 4866·5 ezer pengő takarékbetétállománnyal. Az OKH kimutatása szerint a hitelszövetkezetek számának 65%-a, a tagok számának 60%-a, az üzletrésztőkék 57%-a, a takarékbetétek 41%-a veszett el a trianoni diktátum létrejötté után. Ezt a mérhetetlen veszteséget betetőzte az, hogy pénzünk elértéktelenedése a megmaradt szövetkezetek tőkéit is jóformán semmivé tette. Ezek után valóban hatalmas erőfeszítést kellett tenni a hitelszövetkezeti hálózat újjáépítésére, ami annál nagyobb feladat volt, mert a központ tőkéi is nagyjából áldozatul estek a szomorú válságnak. Erre mutatnak OKH tőkeinek alakulására visszatekintő 5. sz. táblánk adatai.

5. Az OKH tőkéinek alakulása.

É v	Az OKH		
	alapítványi üzletrésztőkéje	rendes tagjai által jegyzett üzletrésztőkéje e z e r p e n g ő b e n	rendes tartalékalapja
1899.....	3.672·1	502·3	—
1900.....	3.720·9	704·2	5·9
1905.....	5.012·8	1.420·0	271·7
1910.....	5.039·5	2.386·0	635·4
(1913).....	5.041·9	2.900·0	913·8
1915.....	3.366·7	1.952·4	674·5
(1919).....	148·4	156·4	39·0
1920.....	330·4	56·1	1.120·3
1925.....	2.916·1	442·2	38·9

6. Az Országos Központi Hitelszövetkezet kötelelébe tartozó szövetkezetek fejlődésének főbb adatai. — 1890—1930.

Megnevezés	Szövetkeze- tek	Működési körébe vont községek	Tagok	Üzletesszek	Üzletesszek	Takarékhité- állomány	Tartalékalap	Kihelyezé- sek
1899 { összes ebből Budapest	712 12	2.124 1	141.623 2.795	278.356 6.518	17,155.329 36.150	6,417.803 1.526	685.444 931	— —
1900 { összes ebből Budapest	964 12	2.907 1	193.605 2.804	383.576 7.136	23,172.481 42.036	9,027.552 1.768	921.721 1.136	— —
1905 { összes ebből Budapest	1.814 15	5.867 1	453.929 3.660	839.718 10.028	47,900.426 60.276	42,695.423 17.552	4,022.059 3.072	— —
1910 { összes ebből Budapest	2.270 15	6.790 1	613.863 4.222	1,129.253 10.187	66,560.169 58.892	104,297.978 17.776	9,416.474 2.056	— —
1915 { összes ebből Budapest	2.441 21	7.356 1	662.232 4.111	1,231.497 14.169	50,606.115 86.120	113,133.794 17.832	12,087.761 9.408	207,291.597 145.816
1920 { összes ebből Budapest	919 2	2.107 1	271.249 297	690.317 1.141	545.882 4.484	4,866.517 —	149.624 2.865	2,859.233 794
1925 { összes ebből Budapest	1.143 13	2.592 1	414.013 22.495	822.509.499 9,732.782	7,039.381 964.710	7,951.786 953.664	321.081 31.738	43,218.694 1,436.920
1926 { összes ebből Budapest	1.153 18	2.657 1	372.483 14.675	1,054.776 272.516	10,969.078 4,090.064	16,381.868 1,852.693	1,829.459 107.319	60,088.875 5,346.852
1927 { összes ebből Budapest	1.087 16	2.677 1	321.841 13.953	932.896 260.829	22,530.731 3,912.080	25,034.940 2,503.365	2,099.123 155.768	90,580.256 6,093.808
1928 { összes ebből Budapest	1.028 18	2.615 1	332.735 20.771	942.349 267.477	26,074.980 4,135.362	33,695.134 2,262.479	3,355.144 272.232	125,600.532 6,966.959
1929 { összes ebből Budapest	1.010 19	2.584 1	363.288 18.489	978.903 226.988	28,297.153 3,769.674	37,937.958 1,786.329	4,547.922 309.910	185,334.952 15,121.123
1930 { összes ebből Budapest	1.013 20	2.618 1	384.535 20.637	1,024.609 254.546	30,573.962 3,836.736	38,881.828 2,190.493	5,874.979 255.071	215,335.331 14,533.317

Pénzünk stabilizálása után, amikor az újjáépítés munkája megindulhatott, a cél nem új szervezetek alapítására, hanem sokkal inkább a meglévők megtartására és megerősítésére irányult. A pénzügyi válság elmúltával így is sok szervezet felszámolni volt kénytelen. A megmaradt szervezetek megerősödése az üzletrésztőkék, tartalékok és takarékbetétállomány, valamint a kihelyezések összegének növekedésében tükröződik vissza. 1931-ben a tagszervezetek száma 1022-re, a tagszám 396.691-re, az üzletrésztőkék összege pedig 32 millió pengőre növekedett; a kihelyezett kölcsönök összege 179 millió pengőre emelkedett, viszont a betétállomány 32 millió pengőre csökkent. Feltűnő a központtól igénybevett hitelek nagymértvű növekedése, melyek összege az 1930. évi 145 millió pengőről az 1931. évi 153 millió pengőre emelkedett.

Az OKH hitelszervezeteinek, mint adatainkból is látható, csak elenyésző kis része van Budapesten, ezeknél is — a válság idejét kivéve — szintén egyenletes fejlődés mutatkozik. Általában nagyobb tagszámú és tőkeerősebb szervezetek mint a vidékiek; számuk csak 1-9%-át képezi az összes OKH hitelszervezetek számának, tagszámuk azonban 7-4% aránnyal, üzletrésztőkéjük meg már 12-5%, takaréállományuk 5-4%, tartalékaik 4-3%, kihelyezéseik 6-4% aránnyal szerepeltek az 1930. évben az összes tagszervezetek adataiban. Más jellege van az OKH városi hitelszervezeteinek, mint a vidékieknek. Az utóbbiak mezőgazdasági hitelszervezetek, a budapestiek viszont túlnyomórészt tisztviselők szervezetei.

A rendes tagszervezeteken kívül még mezőgazdasági körzeti hitelszervezetek is tartoznak az OKH kötelékébe. Ezek nagyobb területen a közép- és nagybirtokos osztály hiteligenyeit vannak hivatva szolgálni. Szervezésüket és ellenőrzésüket az 1923. évi XXIII. t.-c. utalta az OKH hatáskörébe. 1931-ben hat körzeti mezőgazdasági hitelszervezet működött, melyek adatait alább mutatjuk be.

7. Az OKH kötelékébe tartozó mezőgazdasági körzeti hitelszervezetek.

É v	A szervezetek száma	A tagok száma	Üzletrésztőke	Betétállomány pengőben	Kihelyezett kölcsönök
1924	6	1.387	1,472.055	28.500	3,185.813
1925.....	6	2.050	1,654.880	423.987	8,515.529
1926.....	6	2.337	1,750.948	1,047.129	9,215.738
1927.....	6	2.393	1,785.360	1,566.850	9,366.927
1928.....	6	2.769	1,900.720	1,887.097	19,107.849
1929.....	6	3.296	2,011.288	1,443.053	22,136.318
1930.....	6	4.360	2,179.824	2,344.446	43,466.360
1931.....	6	4.608	2,061,898	2,906.552	45,918.074

Az 1920. évi XXXVI. t.-c. alapján az OKH bekapcsolódott a földbirtokreform lebonyolításának munkájába és feladatává vált a földbérli szervezetek, illetve — tagszervezetei kebelében földbérli — szak-

csoportok alakítása. Mint az itt közölt adatok mutatják, az utóbbi években közel hatvan ilyen szakcsoport működött 50 és néhány szervezetet kebelében (mintegy 40 ezer katasztrális holdat művelve meg).

8. Az OKH köteléki hitelszervezetekhez tartozó földbérlő szakcsoportok.

É v	Köteléki hitel- szervezetek földbérlő szakcsoporttal	Földbérlő szak- csoportok száma	Földbérletek területe (kat. hold)	Tagok száma
1926.....	53	61	43.306	7.054
1927.....	51	56	41.121	7.313
1928.....	53	53	42.675	7.503
1929.....	50	56	35.784	6.100
1930.....	54	60	38.066	6.867
1931.....	55	61	38.420	6.818

Ugyancsak az OKH hatáskörébe utalta az 1923. évi XI. t.-c. a földmunkásvállalkozó szervezetek támogatását és ellenőrzését. A központtal kapcsolatos ügyeiket az OKH földmunkásszervezeti osztálya végzi. Alább rájuk vonatkozólag is közlünk néhány adatot, melyek lassú gyarapodásukat és erősödésüket mutatják. Mint látható 1931-ben 14 ilyen szervezet működött az országban 3430 taggal és 84.440 pengő üzletrésztőkével. Az utóbbi mellett azonban csaknem másfélmillió pengőt megközelítő forgótőkével is rendelkeztek. Közöttük szerepel a Budapesti Kordélyos- és Földmunkásvállalkozók Szervezete, amelynek 1931-ben 69 tagja és 5580 pengőt kitevő üzletrésztőkéje volt.

9. Az OKH kötelékébe tartozó földmunkásvállalkozó szervezetek.

É v	A szervezetek száma	A tagok száma	Üzletrésztőke p e n g ő	Forgótőke
1927.....	10	2.400	45.700	1,193.360
1928.....	11	2.346	.	1,180.881
1929.....	11	2.220	54.000	1,182.882
1930.....	13	2.732	61.140	1,484.882
1931.....	14	3.430	84.440	1,486.881

Az állami megbízásból lebonyolított hitelakciókon kívül röviden meg kell emlékeznünk az OKH és tagszervezeteinek terményértékesítő akciójáról és ezzel kapcsolatban a terményértékesítő hálózat kiépítéséről. A terményértékesítő akcióban évről-évre 90—100 hitelszervezet vett részt, melyek, miként számos Hangya-szervezet is, a Futurával karöltve bonyolították le a gabonaeladásokat és nyújtottak előleghiteleket, továbbá létesítettek gabonaraktárakat.

Az OKH-nak különleges hivatása a szervezeti kultúr- és propaganda-munka istápolása. Ezt a munkát vidéken az ellenőri kar végzi, propaganda-

és oktatóelőadások útján. Továbbá a közös hitelszövetkezeti problémák megvitatására, a kölcsönös tapasztalatok megismertetésére és az irányelvek megállapítására az OKH évente kongresszust tart. Kulturális feladatát teljesíti a központ, a nemzetközi szövetkezeti kapcsolatok fenntartásával is.

»Fructus«, a gyümölcsértékesítő és szeszfőző szövetkezetek központja, mint szövetkezet.

A gyümölcsértékesítéshez és gyümölcspárlatok készítéséhez fűződő gazdasági és pénzügyi érdekből a földművelési és pénzügyi kormányzat 1916-ban központi szeszfőzők létesítését rendelte el. A központi szeszfőződeknek közös szervezetbe való egyesítése 1917-ben a »Fructus« központ felállításával történt meg, melynek alapításához a szükséges tőke túlnyomó részét a földművelésügyi és pénzügyminiszterek, valamint a Hangya és az OKH üzletrészjegyzésükkel teremtették elő. E speciális szakkörű központban, melyhez hasonló természetű intézmény idegen országokban nem áll fenn, az első évben 172 szövetkezeti, 97 községi és 15 állami központi szeszfőzde tömörült.

A »Fructus« részben hitelnyújtással, részben kereskedelmi osztálya révén az értékesítés elősegítésével, továbbá megfelelő szeszfőzőberendezések szállításával és üzembehelyezésével támogatta tagjait. Legfontosabb feladata azonban a tagok működésének felülvizsgálata, illetve ellenőrzése, továbbá termelésük szakszerű irányítása lett.

Alig hogy a központi szeszfőződek megkezdhatték működésüket, a beállott forradalmi időkben és az idegen megszállás alatt nagyrészüket lerombolták. A trianoni békekötés után csupán 122 központi szeszfőzde maradt meg és ezek legnagyobb része felszerelésétől megfosztva, üzemén kívül állott. Lassan azonban mind több és több központi szeszfőzde helyezettett üzembe, úgyhogy 1925-ben már 175 állott fenn; közülük 157-ben folyt gyümölcs-szeszelőállítás. Arra való tekintettel, hogy az összes központi szeszfőződek egységes irányítás és ellenőrzés alá kerüljenek, a m. kir. pénzügyminiszter 26.519/1926—IX. sz. rendeletével az összes központi szeszfőződeket a Fructus tagjai közé sorozta és így ez valamennyi szeszfőzde ellenőrző központja lett. Ennek során az összes központi szeszfőződek egységes üzletviteli szabályzattal láttattak el. 1926-ban a Fructus a kötelékébe tartozó központi szeszfőződeknek a szükséges tőkékkel való ellátására és a szövetkezet kereskedelmi és üzemi tevékenységének vitelére külön részvénytársaságot, az Országos Gyümölcs-szeszforgalmi Részvénytársaságot alapította,¹⁾ míg a központ legfőbb hivatását, a központi szeszfőzők irányítását és ellenőrzését

¹⁾ A m. kir. pénzügyminiszter 27.000/1929. sz. rendeletével egyidőre az Országos Gyümölcs-szeszforgalmi rt.-ot bízta meg a termelési adó alá eső szeszfőződekben előállított gyümölcs-szesz értékesítésével. Ezt a megbízást azonban az 1931. évi 26.100/1931. sz. rendelet visszavonta.

fokozottabb mértékben folytatta tovább. Ez volt nálunk az első eset, hogy szövetkezeti központ a kereskedelmi és hitelnyújtási tevékenység kikapcsolásával, tisztán mint szakkötélék működött. A Fructusra vonatkozó néhány fontosabb adat alakulását az 1924/25. üzletév óta 10. sz. táblánk mutatja.

10. A »Fructus« központ adatai 1924/1925 — 1930/1931.

É v	Alapító	Rendes	Tartalékalap	Összes saját tőke	Idegen tőke	Költséghezjárulás a központi szeszfőzdektől és egyéb érdekeltségektől	Szeszfőzdek ellenőrzési költségei	Bruttó kiadások	Személyzeti kiadások	Forgalom
	tagok üzletrészei									
	p e n g ő b e n									
1924/1925 .	38.003	2.506	891	41.400	45.689	53.420	2.928	77.571	45.732	1,330.781
1925/1926 .	30.403	4.706	420	35.529	102.263	27.899	454	81.122	42.668	1,457.219
1926/1927 .	180.700	8.363	420	189.483	88.406	83.355	4.264	84.604	26.832	1,965.138
1927/1928 .	230.700	9.283	539	240.522	67.067	82.491	6.162	81.862	37.980	1,579.233
1928/1929 .	230.725	12.940	1.168	244.833	67.733	78.012	21.069	77.786	22.756	1,415.204
1929/1930 .	230.725	13.680	1.394	245.799	60.354	69.611	14.195	101.478	23.016	1,425.530
1930/1931 .	230.725	15.580	1.394	247.699	3.171	51.314	14.655	56.330	29.650	1,511.066

Miként a többi központnál, úgy a Fructus-nál is az üzletrésztőke túlnyomó részét az alapítványi üzletrészek képezik ; közöttük legnagyobb részben az állam hozzájárulásával. A rendes üzletrésztőke, mely 1925 óta állandóan emelkedett, a szeszfőzdek üzletrésztulajdonosai, illetve befizetéseiből képződött. Az intézetnek, nem lévén üzleti vállalkozás, nyereségszerzés nem célja. Költségeit a tagok hozzájárulásai vannak hivatva fedezni. Nagyobb nyereségek hiányában természetesen a tartalékalap alig gyarapodhatott, pedig a válságos években a szeszfőzdek költséghezjárulásának csökkenése jelentékeny veszteségeket okozott a központnak. Az ellenőrzési költségek viszont egyforma tehertételként maradtak fenn a »Fructus« kiadásai között.

A bruttó kiadások tételét 1930-ban az Országos Gyümölcs-szeszforgalmi Rt. veszteségeinek leírása emelte nagyra. Ettől eltekintve a központ úgy az összes kiadásait, valamint személyzeti kiadásait állandóan csökkentette, hogy a költséghezjárulások apadásához alkalmazkodjon (a személyzeti kiadások 1931-ben csupán a végkielégítések folytán emelkedtek).

A »Fructus« köteléki hálózatának működésére 11. sz. táblánk nyújt jellemző adatokat.

A központi szeszfőzdek száma még a legutóbbi évek kedvezőtlen gazdasági viszonyai között is emelkedett. 1931-ben 296 központi szeszfőzde tartozott a »Fructus« kötelékébe. Ennek azonban mintegy 10%-a üzemén kívül állott. Arról, hogy a szeszfőzdek mily vállalkozási formában működnek, csupán 1930. évről állanak rendelkezésre az utolsó adataink. Ezek szerint a legtöbb vagy szövetkezet vagy magánvállalkozás volt. A szövetkezeti szeszfőzdeket mindinkább kiszorította a magánvállalkozás. 1926-ban 137 gyümölcs-szeszfőző szövetkezet és 30 magánszeszfőző állott fenn, 1930-ra már

112-re apadt a szövetkezetek és 131-re emelkedett a magánszeszfőzdek száma. A községi szeszfőzdek számában nem történtek nagy változások. Érdekes, hogy 1926 óta több részvénytársasági alapon szervezett szeszfőzde is működik. A termelési adatok állandó emelkedést mutatnak a központi szeszfőzdeknél. A községi, egyéni és egyesületi szeszfőzdek termelése viszont visszahanyatlott. Jellemző a központi szeszfőzdek termelésében a viszonyok alakulására, hogy jóformán valamennyi előállított szeszpárlat csökkenése mellett a borértékesítési nehézségek folytán a borpárlat termelése hatalmas emelkedést mutatott.

11. A »Fructus« kötelékébe tartozó központi szeszfőzdek adatai.

É v	A központi szesz- főzdek száma	Az év folyamán		Üzemen kívül álló központi szeszfőzdek	Beváltó és lejáró al- mások	Ellenőrzések száma a központi szeszfőz- deknél	A központi szeszfőzdek közül				
		létesült	meg- szűnt				szövetkezet	részvény- társaság	közkereseti társaság	községi-városi	magánvállalat
1924/1925 ..	175	11	6	14	.	172	142	2	—	31	—
1925/1926 ..	215	47	7	(56)	.	191	137	12	—	36	30
1926/1927 ..	218	11	8	31	.	197	130	12	—	40	36
1927/1928 ..	225	13	6	24	79	181	130	13	—	40	42
1928/1929 ..	268	57	14	21	96	243	127	12	1	36	92
1929/1930 ..	294	48	22	28	99	237	112	13	2	36	131
1930/1931 ..	296	16	14	.	.	195	.	.	.	.	.

Az üzletév folyamán termelési adó alá eső szeszfőzdek által termelt szesz- mennyiség				A központi szeszfőzdek által termelt gyümölcsesz					
központi	községi	egyéni	egyesületi	törköly	szilva	seprő	eper	borpárlat	barack, cse- resznye stb.
szeszfőzdeknél (hl)				hektoliter					
1924/1925 ..	.	.	.	4.251	2.262	803	.	97	446
1925/1926 ..	.	.	.	8.784	2.949	1.747	.	400	1.320
1926/1927 ..	.	.	.	4.347	3.053	886	.	345	752
1927/1928 ..	11.273	4.498	9.429	5.162	4.038	479	370	329	870
1928/1929 ..	17.188	13.999	10.821	5.996	8.513	4.456	964	412	1.472
1929/1930 ..	18.479	10.676	9.305	5.061	7.963	4.359	1.448	684	3.301
1930/1931 ..	19.058	8.766	9.141	4.091	7.237	414	1.221	268	9.084

Iparosok Országos Központi Szövetkezete.

Az Országos Központi Hitelszövetkezetnek 1920 előtt a rendes hitel-szövetkezeteken kívül számos szakipari szövetkezet is tagja volt. E szövetkezetek különleges működésével járó kíváncsalmak szükségessé tették részükre egy külön szakipari központ felállítását, ami annál is inkább szükséges volt, mert az 1920. évi XXX. t.-c. az OKH-t kifejezetten a gazdasági célú hitel-szövetkezetek központjává avatta. Így jött létre 1920-ban az OKH szakipari szövetkezeteinek átvételével az Iparosok Országos Központi Szövetkezete.¹⁾

¹⁾ Alakulásakor az OKH nagyobb üzletrészjegyzéssel és tartalékalap, továbbá a nyugdíjalap dotálásával támogatta az IOKSz-t.

Az új központ feladata lett ipari anyagbeszerző-, termelő- és értékesítő-szövetkezetek alapítása, irányítása, ellenőrzése, hitellel való ellátása és támogatása. Működési köréről és szervezetéről utóbb külön alaptörvény, az 1924. évi XVIII. t.-c. intézkedett, feladataul téve még a kézmű-, kis- és középipar gazdasági érdekeinek felkarolását és az iparfejlesztésben való közreműködését.

A szakipari szövetkezetek az IOKSz kötelékébe saját elhatározásuk folytán lépnek be (ha a központ igazgatósága felvételi kérelmüket elfogadja). Üzletrésztőkéjük 2%-át kitevő összeg erejéig a központnál üzletrészeket jegyeznek, melyek névértékének ötszöröséig felelősek. Üzletvitelüket és ügykezelésüket az IOKSz részéről jóváhagyott ügyrend szabályozza. A tagszövetkezetek csak az IOKSz igazgatóságának engedélyével vehetnek harmadik személyektől vagy intézetektől kölcsönt és ugyancsak engedély kell ahhoz, hogy tőkefeleslegüket az IOKSz-on kívül más intézetnél helyezhessék el.

Miként az OKH tagszövetkezeteinek üzletvitelét évenként vagy szükségszerint esetről-esetre felülvizsgálja és kiküldötteteket küldhet azok közgyűlésére, így az IOKSz kiküldöttjei is bármikor felülvizsgálhatják a tagszövetkezetek ügykezelését és üzletvitelét, azok könyveit, iratait, pénztárát stb. s arra nézve utasításokat adhatnak, résztvehetnek azok közgyűlésein, igazgatósági és felügyelő bizottsági ülésein, egy szóval a teljes ellenőrzést gyakorolhatják. Az IOKSz felügyeleti és ellenőrzési joga nemcsak a tagjai, hanem a kötelékén kívül álló valamennyi szakipari szövetkezetre kiterjed. Ezzel szemben az IOKSz szakszövetkezetei, miként az OKH szövetkezetei, bizonyos kiváltságokat élveznek és pedig fel vannak mentve a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adója, az ezek után kivethető adópótlékok és egyéb adók, továbbá a kereskedelmi és iparkamarai és egyéb illetékek alól stb. Ezenkívül még a törvényben és az alapszabályokban lefektetett egyéb kedvezményeket is élveznek.

A kisiparosság közismerten nehéz helyzete és az ebből származó nagy hiteligények, a munkaalkalmak szerzésében és az értékesítésben való erős támogatás szükségessége, már alapításától igen nagy feladatok elé állította az IOKSz-ot. A munkaeszközökkel rosszul felszerelt és jóformán semmi tőkével nem rendelkező kisiparosság részéről jelentékeny tőkét gyűjteni üzletrésztjegyzéssel, lehetetlen volt. Az IOKSz üzletrésztőkéjét ezért csaknem teljesen az alapítótagok jegyezték, közöttük elsősorban és legnagyobb összeggel a m. kir. pénzügyminiszter.

12. Az IOKSZ saját tőkéje. — 1920—1930.

É v	Befizetett üzletrészek	Tartalékalapok értéke pengőben	Összes saját tőke
1920.....	66.427	47.523	113.950
1921.....	160.146	45.022	205.168
1922.....	55.126	167.818	222.944
1923.....	11.706	48.049	59.755
1924.....	1,698.916	24.097	1,723.013
1925.....	1,764.085	67.855	1,831.940
1926.....	3,363.858	817.561	4,181.419
1927.....	4,003.562	561.732	4,565.594
1928.....	4,703.856	1,561.731	6,265.587
1929.....	4,703.678	1,561.731	6,265.409
1930.....	4,704.037	1,028.369	5,732.406

A fenti adatok mutatják az IOKSz saját tőkéjének növekedését 1920 óta. A tőke összetételére vonatkozólag azonban még csatoljuk az alábbi néhány adatot azzal a megjegyzéssel, hogy az alapító tagok által jegyzett üzletrészekből 1929-ben pl. közel három és félmillió pengő a magyar állam jegyzése volt.

É v	Alapító tagok		Rendes tagok	
	száma	jegyzett üzletrészeinek értéke pengőben	száma	jegyzett üzletrészeinek értéke pengőben
1926.....	64	3,361.832	72	2.026
1927.....	63	4,001.792	73	2.070
1928.....	63	4,701.792	71	2.064
1929.....	62	4,701.781	68	1.893

A tagszövetkezetek csekély üzletrészejegyzésük mellett a központtól mind több és több támogatást, illetve hitelt igényeltek és sok esetben kellett ennek a nehéz helyzetbe került szövetkezetek fenntartása érdekében kötelezettségeket, illetve veszteségeiket vállalni. E miatt a központ saját tőkéjének jelentékeny részét (1929-ben pl. 1,136.243 pengőt), mint veszteségfedezeti tartalékot kezeli. Számos gyenge és életképtelen alakulatnál kellett a felszámolást megindítani, ami maga után vonta a központ részéről annak az elvnek az alkalmazását, hogy a jövőben csak »oly szakszövetkezetek vétetnek fel a kötelékbe, melyek feladataikkal legalább némileg arányban álló anyagi eszközöket tudnak felmutatni és melyeknél a személyi és tárgyi garanciák megvannak arra, hogy életképes működést tudnak folytatni.« Az IOKSz kevés számú szakipari tagszövetkezete közül aránylag sokkal több működik Budapesten, mint az OKH nagyszámú köteléki hitelszövetkezete közül. Természetesen az iparosszövetkezetek túlnyomórészen városi szövetkezetek. Az IOKSz tagszövetkezeteinek működését vázoló fontosabb adatokra vonatkozik a 13. táblázat.

Mint látható az IOKSz 44 tagszövetkezetéből, 1931-ben Budapesten 16 szövetkezet volt bejegyezve. Ebben a 16 szövetkezetben 4086 kisiparos tömörült 366 ezer pengő befizetett üzletrésztőkével. A tartalékokkal együtt több mint félmillió pengő volt a szövetkezetek saját tőkéje, melyhez a központtól 2 millió 786 ezer pengő hitelt kaptak.

Visszatekintve az elmúlt évekre, úgy a szövetkezetek számának, mint többi adatainak sorában sajnos nem tapasztalható egyenletes fejlődés. Egy-egy nagyobb változás valamely szövetkezet alakulására, megszűnésére vagy kilépésére vezethető vissza. Így 1929-ben az Országos Falusi Kislakásépítő Szövetkezet kiválása okozott nagy csökkenést a szövetkezeti tagok számában, üzletrésztőkéjében és a többi adataiban. Meg kell jegyeznünk, hogy az utolsó néhány évben több tagszövetkezet nem működött, bár adataik a fenti összeállításunkban bennfoglaltatnak. A tényleges helyzetnek megfelelő korrekció céljából a rájuk vonatkozó részleteket a 14. számú összeállításban külön ki kell emelnünk.

13. Az IOKSz kötelékébe tartozó tagszövetkezetek néhány fontosabb adata 1920—1931-ig.

Megnevezés	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931
<i>Összes tagszövetkezetek.</i>												
Szövetkezetek száma	52	56	57	67	60	61	58	54	54	44	42	44
Tagok száma	6.722	6.634	8.153	9.754	8.734	17.314	24.463	24.077	24.788	5.600	6.054	6.072
<i>Budapesti tagszövetkezetek.</i>												
Szövetkezetek száma	13	16	18	22	19	20	24	24	23	21	21	16
Tagok száma	3.350	3.754	3.996	4.230	3.851	12.407	12.553	12.448	21.929	3.599	3.610	4.086
<i>Ezer pengőben.</i>												
Befizetett üzletrésztőke	32	38	18	29	110	227	385	16.437	33.784	352	341	366
Tartalékalapok	20	14	23	4	22	654	125	1.593	2.050	158	127	145
Központtól kapott hitel	118	289	25	10	234	960	2.648	3.321	3.285	2.964	2.822	2.786
Tagoktól vásárolt áruk	52	36	59	15	12	12	—	—	—	1.761	1.521	270
Központtól „ „	132	75	63	2	125	664	354	1.068	1.051	540	295	260
Idegenektől „ „	556	589	762	426	1.026	934	1.537	4.171	4.814	1.505	1.381	108
A szövetkezetek útján beszerezett cikkek értéke összesen	740	700	884	443	1.163	1.610	1.891	5.239	5.865	3.806	3.197	638
Tagoknak eladott áruk	490	634	527	432	1.123	1.278	862	1.536	1.851	1.143	1.069	967
Központnak „ „	20	13	11	39	58	21	151	160	—	—	—	16
Idegeneknek „ „	400	341	284	480	683	1.920	2.428	4.815	5.196	2.989	2.161	234
A szövetkezetek útján értékesített cikkek értéke összesen	910	988	822	951	1.864	3.219	3.441	6.511	7.047	4.132	3.230	1.217
Lebonyolított építőipari vállalkozások	—	—	—	—	—	—	1.328	1.400	590	249	8	—

A nem működő szövetkezetek számának emelkedése abban leli magyarázatát, hogy a szövetkezetek nagyobb része évek óta veszteséggel kénytelen zárni mérlegét.

14. Az IOKSz kötelékébe tartozó nem működő szövetkezetek adatai.

A nem működő tagszövetkezetek	1926	1927	1928	1929	1930
száma	5	4	5	7	8
tagjainak száma	647	8.895	207	222	204
befizetett üzletrésztőkéje pengő	1.412	6.045	11.559	15.096	11.112
tartalékjai „	4.776	1.218	1.323	197	183
a központtól nyert hitele „	7.226	178.124	59.354	162.364	520.705

A szakipari szövetkezetek adatait még szakmák szerint külön részletezve mutatjuk be 15. sz. táblánkon. Ezzel óhajtjuk feltüntetni, hogy mely szakmákban jut szerep az iparosszövetkezeteknek. E táblánkon már csupán a működő cégek adatait tüntetjük fel.

Az IOKSz tagszövetkezetei négy szakmában működnek, ú. m. a faipari, építő-, bőr- és szabóipari szakmában. A legtöbb a faiparban működik. Budapesten 1931-ben 9 faipari szövetkezet állott fenn, 1440 taggal és 275 ezer pengő üzletrésztőkével. Üzletrésztőkéjükön kívül még az IOKSz-tól nyert több mint két és félmillió pengő hitelt használtak fel üzleti céljaikra. E kötelekbe tartozó faipari szövetkezetek 1931-ben 270 ezer pengő értékű anyagot szereztek be és 535 ezer pengő értékű árut értékesítettek. Sajnos az értékesítés

egyre nehezebb volta látszik az eladott áruk értékének esésében. Az IOKSz a beraktározott butorokra 40% beraktározási hitelt nyújtott. A belső értékesítési nehézségek miatt a központ külföld felé igyekezett utat nyitni a faipari szövetkezetek által előállított bútoroknak. Az expedíció révén 1927-ben 591.897 pengő, 1928-ban 756.199 pengő, 1929-ben 909.851 pengő értékű szövetkezeti áru szállított Jugoszláviába, Csehországba és Olaszországba, továbbá Németországba. A szövetkezetek az 1927. év elejétől az 1930. év végéig 2834 szoba bútort helyeztek el külföldön.

Hat budapesti építőipari tagszövetkezet közül 1930-ban csak három működött 21 taggal és 49 ezer pengő üzletrésztőkével, továbbá a központtól kapott 38 ezer pengő hitellel. Meg kell említenünk, hogy az építő szövetkezeteket és rajtuk keresztül a központot 1928-ban nagy veszteségek érték és ennek következtében kettő beszüntette működését.

1931-ben egy budapesti bőripari szövetkezet működött. A bőripari szövetkezetek legtöbbje vidéki városokban helyezkedett el. Az egyetlen fennálló budapesti szövetkezetnek 420 tagja, 6 ezer pengő üzletrésztőkéje és a központtól mintegy 143 ezer pengő kölcsöne volt. 1931-ben 272 ezer pengő értékű árut tudott elhelyezni. Külföldre is történtek a központ útján eladások (főleg Amerikába, Németországba, Svájcba, Angliába, Lengyelországba és Jugoszláviába).

A többi szakszövetkezeteknél aránylag nagyobb taglétszáma volt a szabóipari szövetkezeteknek. A három budapesti alakulatnak 1931-ben 2199 tagja volt. Az üzletrésztőkék mintegy 51 ezer pengő értéke mellett 51 ezer pengő volt a központtól nyert hitel. A szabóipari szövetkezetek, valamint a bőripari szövetkezetek részére a központ közszállítások megszerzésével nagyobb megrendeléseket juttatott.

Az IOKSz a köteléki szövetkezeteinek hitelezésén, támogatásán és irányításán kívül résztvett az egész kisiparosság támogatásában is. Részükre megkönnyítette az anyag, szerszám és gépbeszerzéseket az ily irányú akciók lebonyolításával. Különösen fontos ténykedése volt a központnak a kisiparosság részére közszállítások, munkaalkalmak szerzése és kiosztása. Alig volt gazdasági réteg, mely olyan nagy tökehiányban szenvedett volna és anyagi segítség szempontjából annyira magára lett volna hagyatva, mint a kisiparosság. A nagyipar hitelszükségleteinek kielégítésére alakult az Országos Magyar Ipari Jelzálogintézet, mely nagy tőkék felett rendelkezve, jelentékeny segítséget nyújthatott a nagyipari üzemeknek. Az 1924. évi XVIII. t.-c. értelmében a kormány az összes kisiparfejlesztési és ipartámogatási teendőket az IOKSz-ra ruházta és így annak aránylag kevés tőkéjével és hitelkeretével kellett szemben állani a mintegy 300 ezer lélekre tehető kisiparosság hitel-igényeivel. A kisipari hitelakció céljára, illetve a vidéki kisiparosság hitel-igényeinek ellátására, valamint a középipar támogatására a legutóbbi években a IOKSz a Pénzügyi Központnál nagyobb hitelkeretet nyert.

15. Az IOKSz kötelekékbe tartozó tagszövetkezetek néhány fontosabb adata szakmák szerint. — 1920—1931.

Megnevezés	ipari szövetkezetek					Összes	Megnevezés	ipari szövetkezetek					Összes
	Fa-	Építő-	Bőr-	Szabó-	Egyéb			Falu-	kis- lakás- építő				
A budapesti működő szövetkezetek adatai ezer pengőben.													
Üzletresztők:													
1920.....	22	—	67	2	5	7	1920.....	22	—	67	2	5	7
1925.....	138	—	138	4	10	8	1925.....	138	—	138	4	10	8
1926.....	228	—	228	6	25	4	1926.....	228	—	228	6	25	4
1927.....	227	—	223	6	25	5	1927.....	227	—	223	6	25	5
1928.....	245	—	114	6	28	—	1928.....	245	—	114	6	28	—
1929.....	252	—	53	6	23	—	1929.....	252	—	53	6	23	—
1930.....	242	—	49	6	33	—	1930.....	242	—	49	6	33	—
1931.....	275	—	14	6	51	20	1931.....	275	—	14	6	51	20
A központtól nyert hitel:													
1920.....	87	—	—	6	5	20	1920.....	87	—	—	6	5	20
1925.....	458	—	20	432	5	45	1925.....	458	—	20	432	5	45
1926.....	1.526	—	552	494	25	51	1926.....	1.526	—	552	494	25	51
1927.....	1.287	—	701	1.055	52	48	1927.....	1.287	—	701	1.055	52	48
1928.....	1.670	—	455	1.025	75	—	1928.....	1.670	—	455	1.025	75	—
1929.....	1.893	—	22	514	372	—	1929.....	1.893	—	22	514	372	—
1930.....	1.477	—	38	280	506	—	1930.....	1.477	—	38	280	506	—
1931.....	2.592	—	—	143	51	—	1931.....	2.592	—	—	143	51	—
Beszerzett cikkek ért.:													
1920.....	370	—	—	25	129	216	1920.....	370	—	—	25	129	216
1925.....	332	—	22	719	325	145	1925.....	332	—	22	719	325	145
1926.....	999	—	—	253	487	73	1926.....	999	—	—	253	487	73
1927.....	1.139	—	—	1.110	627	29	1927.....	1.139	—	—	1.110	627	29
1928.....	504	—	61	1.167	816	—	1928.....	504	—	61	1.167	816	—
1929.....	2.050	—	12	608	1.136	—	1929.....	2.050	—	12	608	1.136	—
1930.....	1.827	—	8	383	979	—	1930.....	1.827	—	8	383	979	—
1931.....	270	—	—	260	108	—	1931.....	270	—	—	260	108	—
Értékesített cikkek értéke:													
1920.....	533	—	—	18	154	206	1920.....	533	—	—	18	154	206
1925.....	1.180	—	94	992	612	182	1925.....	1.180	—	94	992	612	182
1926.....	1.908	—	—	327	677	104	1926.....	1.908	—	—	327	677	104
1927.....	2.909	—	—	1.162	788	47	1927.....	2.909	—	—	1.162	788	47
1928.....	552	—	—	1.946	1.061	—	1928.....	552	—	—	1.946	1.061	—
1929.....	2.634	—	—	429	1.070	—	1929.....	2.634	—	—	429	1.070	—
1930.....	1.936	—	—	437	857	—	1930.....	1.936	—	—	437	857	—
1931.....	535	—	—	272	410	—	1931.....	535	—	—	272	410	—
Összes tagszövetkezetek.													
Szövetkezetek száma:	16	—	—	6	12	52	Szövetkezetek száma:	16	—	—	6	12	52
1920.....	15	—	7	4	21	61	1920.....	15	—	7	4	21	61
1925.....	14	—	7	4	13	44	1925.....	14	—	7	4	13	44
1930.....	14	—	—	5	7	—	1930.....	14	—	—	5	7	—
1931.....	14	—	—	—	—	—	1931.....	14	—	—	—	—	—
Tagok száma:													
1920.....	1.707	—	—	1.356	2.204	6.722	1920.....	1.707	—	—	1.356	2.204	6.722
1925.....	1.823	—	723	10.490	1.947	17.314	1925.....	1.823	—	723	10.490	1.947	17.314
1930.....	1.571	—	379	1.373	1.903	6.054	1930.....	1.571	—	379	1.373	1.903	6.054
1931.....	1.570	—	384	1.277	2.244	6.072	1931.....	1.570	—	384	1.277	2.244	6.072
Üzletresztők (1000 P)													
1920.....	—	—	—	—	—	—	1920.....	—	—	—	—	—	—
1925.....	339	—	—	568	20	1.092	1925.....	339	—	—	568	20	1.092
1930.....	327	—	24	585	33	1.109	1930.....	327	—	24	585	33	1.109
1931.....	327	—	—	—	—	—	1931.....	327	—	—	—	—	—
Budapesti tagszövetk. ¹⁾													
Szövetkezetek száma	6	—	—	2	1	13	Szövetkezetek száma	6	—	—	2	1	13
1920.....	7	—	—	2	5	20	1920.....	7	—	—	2	5	20
1925.....	7	—	—	2	5	24	1925.....	7	—	—	2	5	24
1926.....	7	—	—	2	5	24	1926.....	7	—	—	2	5	24
1927.....	7	—	—	2	5	24	1927.....	7	—	—	2	5	24
1928.....	7	—	—	2	5	23	1928.....	7	—	—	2	5	23
1929.....	7	—	—	2	5	21	1929.....	7	—	—	2	5	21
1930.....	7	—	—	2	5	21	1930.....	7	—	—	2	5	21
1931.....	9	—	—	3	8	16	1931.....	9	—	—	3	8	16
Tagok száma													
1920.....	847	—	—	1.262	910	3.350	1920.....	847	—	—	1.262	910	3.350
1925.....	1.038	—	74	814	618	12.408	1925.....	1.038	—	74	814	618	12.408
1926.....	1.076	—	58	805	667	12.553	1926.....	1.076	—	58	805	667	12.553
1927.....	1.094	—	113	805	63	12.448	1927.....	1.094	—	113	805	63	12.448
1928.....	1.126	—	112	805	18.265	21.929	1928.....	1.126	—	112	805	18.265	21.929
1929.....	1.058	—	99	805	145	222	1929.....	1.058	—	99	805	145	222
1930.....	1.057	—	98	805	127	204	1930.....	1.057	—	98	805	127	204
1931.....	1.440	—	13	420	1.199	4.086	1931.....	1.440	—	13	420	1.199	4.086

1) Zárójelben a közlők nem működő szövetkezetek adatai.

Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ.

Magyarországon már a világháború előtt sok tejszövetkezet működött, melyek túlnyomórészen vaj-, sajtkészítéssel és szállítással foglalkoztak. 1913-ban 519 tejszövetkezet működött 50.734 taggal, kik a szövetkezetekbe 113 millió liter tejet szállítottak be feldolgozásra vagy továbbeladásra (az általuk forgalmazott tejtermékek értéke több mint 20 millió korona volt). E szövetkezeteknek nem lévén országos értékesítő központjuk, lassan sorvadásnak indultak és a háborús idők válsága legnagyobb részüket megsemmisítette.

1922-ben alakult az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ az állam (földm. min.) és nagy szövetkezeti intézmények támogatásával, hogy az elsorvadt tejszövetkezeti mozgalmat felkarolja és utat nyisson a tejgazdaságok által termelt tejmenyiségek szövetkezeti értékesítésének. Alakulásának idejében mintegy 40—50 tejszövetkezet állott fenn. Ezek közül némelyek beléptek kötelékébe, utóbb pedig maga is közreműködött új szövetkezetek alapításában. Bár a tejszövetkezeteknél nem áll fenn a központhoz tartozás kényszere, legnagyobb részük mégis a Tejszövetkezeti Központ kötelékébe tartozik. Arra vonatkozólag, hogy a központ működése mily hatással volt a tejszövetkezeti mozgalom fejlődésére a nemrégmultban, e néhány adat felvilágosítást nyújthat.

16. Az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ tagszövetkezeti hálózatának fejlődése. 1923—1931.

É v	A tagszövetkezetek száma	A szövetkezetek tagjainak száma	A tagszövetkezetek által a központnál jegyzett üzletrésztőke pengőben
1923.....	10	627	.
1924.....	15	1.286	.
1925.....	27	2.883	.
1926.....	57	6.108	180
1927.....	69	7.189	198
1928.....	99	15.247	1.081
1929.....	129	17.474	1.754
1930.....	231	27.489	3.167
1931.....	243	36.550	5.865

Megjegyzendő, hogy 1931-ben a kötelékhez tartozó tejszövetkezetek mellett mindössze 138 tejszövetkezet működött a központ kötelékén kívül.

A szövetkezetek üzletrésztőkéjére vonatkozólag nem állanak rendelkezésünkre adatok, csupán a központnál jegyzett üzletrésztőkéit ismerjük. Ez az összeg vajmi kevés. Egy szövetkezetre csupán 200 pengő értékű központnál jegyzett üzletrész esik. A Tejszövetkezeti Központ tőkéjét tehát csak igen kis mértékben adták a tagszövetkezetek, úgyhogy az csaknem

egészen az állam és a többi alapítók üzletrészjegyzéséből ered.¹⁾ Az alapítványi üzletrésztőke 1927-ben 553.204 és 1931-ben 3,853.213 pengő volt.

Az idegen forgótőke szintén túlnyomórésztben állami kölcsönből (1931-ben 1910 ezer pengő) kisebbrésztben árutartozásból (1931-ben 957 ezer pengő) és bankkölcsönből (1931-ben 200 ezer pengő) eredt.

A tejszövetkezeti központnak a tejszövetkezeti mozgalom fejlesztésén és a szövetkezetek felett gyakorolt központi felügyeletén kívül legfontosabb feladata a szövetkezetektől begyűjtött tej és tejtermékek feldolgozása és forgalombahozatala. Az egységes szakszerű feldolgozás és nagybani értékesítés révén a szövetkezeti tej és tejtermékek megtalálják piacukat úgy a bel-földön, mint a külföldön. Hogy a tejszövetkezeti központ a tejtermékek értékesítésében feladatát betölthesse, gondoskodni kellett megfelelő feldolgozó üzemekről, melyek szakszerű berendezésükkel a beszállított tejből a piac-, illetve exportkövetelményeknek megfelelő tejtermékeket tudnak produkálni.

A földművelésügyi minisztérium támogatásával megvásárolt Egyesített Tejipari Rt. modern budapesti tejüzemén kívül a központ vidéki városokban és néhány községben 1931-ig 10 feldolgozó telepet létesített, melyeknek tejszállítói a szövetkezetek. A szövetkezeti tejértékesítés és feldolgozás terén nagyjelentőségű lépés volt az ú. n. körzeti tejszövetkezetek alakítása,²⁾ melyek a magyar viszonyoknak legjobban megfelelő tejértékesítő alakulatok. Működési körzetük mintegy 20—40 községre terjed ki. A tejtermelők közvetlenül a körzeti szövetkezetek tagjai, melyek székhelyén a tejfeldolgozó üzemet az OMTK építi fel és rendezi be. Az üzem költségét átvétel után a szövetkezetek megfelelő annuitásokkal törlesztik. Hogy a szövetkezeti tejértékesítés központosítása és a központi feldolgozás mily eredménnyel járt, azt az alábbi adatok mutatják:

17. Az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ tej- és tejtermékeladási forgalma. 1923—1931.

É v	Összes tejforgalom (millió liter)	Eladott tej				Eladott vaj			Eladott sajt- mennyiség	Eladott egyéb tejtermék- mennyiség	Eladott tojás- mennyiség darab
		összesen ezer liter	Budapesten			összesen métermáza	Budapesten				
			mennyi- ség ezer liter	érték ezer pengő	mennyi- ség méter- máza		érték ezer pengő				
métermáza											
1923	0.2	—	—	—	80	30	—	5	—	—	
1924	0.3	—	—	—	120	70	—	30	—	—	
1925	0.5	102	60	24	177	80	—	18	—	500.123	
1926	9.4	5.320	5.100	1.700	1.393	300	150	1.507	300	1,977.730	
1927	18.8	11.151	10.103	3.564	2.642	501	286	1.182	2.221	2,941.691	
1928	23.6	15.452	14.535	5.218	3.182	285	168	696	5.569	4,784.000	
1929	41.7	25.355	20.688	7.751	5.785	1.667	867	1.240	1.915	5,680.519	
1930	54.0	27.971	22.351	7.152	9.632	4.531	1.860	2.268	3.879	7,546.817	
1931	56.1	23.800			11.630						

¹⁾ Az alapító jogi személyek száma öt.

²⁾ Lásd dr. Jakab Lászlónak a »Magyar Szövetkezeti Évkönyvben« a tejszövetkezekről írt értekezését.

1931-ben a központ útján több mint 56 millió liter forgalmazott tej-mennyiség mellett még 142 tagszövetkezet jelentékeny tejmennyiséget értékesített részben közvetlenül, részben más tejavállalatok útján. Az OMTK tejforgalmának fent mutatkozó hatalmas fejlődése mellett látható, hogy abban a legnagyobb szerepet a budapesti értékesítés játszotta. Az 1930-ban eladott közel 28 millió liter tejből több mint 22 millió litert a főváros tej-fogyasztása vett fel, 7 millió pengőt meghaladó összegben. E nagymennyiségű tej értékesítését Budapesten 1931-ben már 175 saját kezelésben levő fiók és ezenkívül mintegy 1200 viszontelárusító végezte.

Az értékesített tejtermékek felvételében kisebb szerep jut a budapesti fogyasztásnak. A forgalmazott tejtermékek a budapesti fogyasztópiacon már nem találnak oly kedvező értékesítési lehetőséget, mint a szövetkezeti tej és így a központ eladási tevékenysége e téren elsősorban az export fejlesztésére irányul, hogy a túlzott belső kínálatot ne fokozza.

A magyarországi tejtermékek exportjából az OMTK veszi ki legnagyobb mértékben a részét, biztosítva a magyar áru versenyképességét. 1930-ban 4786 mázsa, 1931-ben pedig 7639 mázsa vaját exportált 1580 ezer, illetve 1847 ezer pengő értékben. A vaj mellett jelentékeny tojásexportja, 1930-ban 4269 ezer darabbal és 1931-ben 1 millió 922 ezer darabbal 462 ezer, illetve 151 ezer pengőt hozott az országba.

Az OMTK jelentékeny propagandatevékenységet fejtett ki az utóbbi években a tejfogyasztás érdekében. A tejszövetkezeti mozgalom fejlődésének erősen felfelé haladó tendenciája minden valószínűség szerint még tovább is erős emelkedést fog mutatni, míg nem teljes kiépüléséhez ér.

2. Különleges működési körű szövetkezetek.

E cím alatt foglaljuk össze azokat a nagy szövetkezeti intézményeket, melyek nem szövetkezeti központok és nem is sorozhatók a szövetkezetek tipikus csoportjai közé, hanem azoktól eltérőleg valamely különleges feladatkör ellátására vannak hivatva. Feladatkörük általában pénzügyi műveletek, hitelakciók lebonyolítása vagy nagyobb kölcsönök kezelésének ellátása. Vagy állami kezdeményezésre az állam üzletrészejegyzésével, vagy mint pénzügyintézetek alapításai jöttek létre.

A Földbirtokrendezés Pénzügyi Lebonyolítására Alakult Szövetkezet.

Az 1920. évben megindult földbirtokreform lebonyolításának munkájában a törvényhozás határozata folytán jelentékeny szerep jutott az OKH-nak. Amikor azonban a földbirtokrendezéssel kapcsolatos nagy kártalanítási pénzügyi művelet lebonyolítása aktuálissá vált, e feladatkör

átvételére 1929-ben¹⁾ egymillió pengő névértékű üzletrésztőkével megalakult a Földbirtokrendezés pénzügyi lebonyolítására alakult szövetkezet.²⁾

A szövetkezet feladata lett »az 1920. évi XXXVI. és az 1924. évi VII. t.-c.-ek alapján végrehajtott földbirtokrendezés során megváltást szenvedőknek az 1928. évi XLI. t.-c. rendelkezése szerinti kártalanítása.« E célra 36 millió dollár névértékű, ötven év alatt törlesztendő 5·5% kamatozású kötvények, továbbá pengő névértékű 50 év alatt törlesztendő 4%-os kamatozású kötvények kibocsátására nyert jogot.³⁾ A kibocsátott kötvényekért az alapító tagok egyetemleges és korlátlan felelősséget vállaltak. Ilymódon megnyílt a lehetősége annak, hogy a földbirtokrendezés során megváltást szenvedők megváltott ingatlanaik után járó követelésüket megkaphassák. A földhözjutottaknak viszont lehetővé vált, hogy fennálló tartozásukat a korábbi nehezebb fizetési feltételek helyett kedvezőbb annuitással 52 év alatt törleszthessék.

A kártalanításhoz szükséges összeg előteremtése céljából a m. kir. kormány közbenjöttével a szövetkezet a svéd gyufatröszttel (Swenska Tändstiks Aktiebolaget) szerződést kötött 36 millió dolláros kölcsönkötvény átvételére 12 millió dolláros évi részletekben. Így a kártalanításhoz szükséges összegek rövidesen rendelkezésre állottak. A szövetkezetnek a kártalanítás lebonyolítása után további feladata a kölcsön kezelésével járó teendők ellátása lett. A közelmúltban kifejtett tevékenységét zárómérlegének néhány adata tükrözi vissza.

18. A Földbirtokrendezés Pénzügyi Lebonyolítására Alakult Szövetkezet mérlegének főbb tételei.

Megnevezés	1929 m i l l i o	1930 p e n g ő b e n	1931
Megváltott földhöz jutottak jelzálogkölcsöne	154·5	159·2	161·4
Vagyonsváltásföldhöz jutottak jelzálogkölcsöne .	90·9	126·9	138·1
Megváltott földhöz jutottak annuitástartozása ...	6·9	11·3	17·7
Megváltást szenvedők követelése	120·7	86·8	74·4
5·5%-os aranydollárkötvények	68·3	136·4	204·5

Az intézet által nyújtott jelzálogkölcsönök összege évről-évre állandó növekedést mutatott; a megváltott földhözjutottak jelzálogkölcsöne 1931-ben 161·4 millió pengő volt.

Ugyancsak a szövetkezet bonyolította le a vagyonsváltásföldhöz jutottak jelzálogkölcsön akcióját is. E címen 1931-ben 138·1 millió pengő volt kihelyezve.

¹⁾ Az 1928. évi XLI. t.-c. alapján.

²⁾ Nyolc alapító tagja közül a legtöbb üzletrészejegyzéssel az OKH, A Kisbirtokosok országos földhitelintézete, a Magyar földhitelintézetek országos szövetsége és a Magyar földhitelintézet szerepel.

³⁾ Oly ingatlanokra bekebelezett jelzáloggal biztosított követelések alapján, mely ingatlanok a földbirtokrendezés során megváltás tárgyai voltak, s melyeknek volt tulajdonosai az 1928. XLI. t.-c.-ben kívánják kártalanításukat.

A törlesztési hátralékok emelkedésében a mezőgazdaság súlyos válságának hatása tükröződik. A megváltási árat törlesztők épen erre és a földárak esésére való tekintettel 1930-ban kérték annak mérséklését, ami meg is történt a 1218/1930. évi miniszteri rendeletben.

A megváltást szenvedők követelése, dacára az időközben bejelentett újabb és újabb kártalanítási igényeknek, 1931-ben lényegesen csökkent az 1929. évi 120·7 millió pengőről az 1931. évi 74·4 millió pengőre.

Országos Falusi Kislakásépítő Szövetkezet.

A szövetkezet 1925¹⁾ óta áll fenn azzal a rendeltetéssel, hogy a földbirtokreform során házhelyhez jutottak részére megfelelő építési anyag-hitelek nyújtásával, lehetővé tegye az építkezést. 1925-től 1928-ig az IOKSz kötelékében, mint Falusi Kislakásépítő Szövetkezet működött. Működésének sokáig akadálya volt, hogy a nyújtandó építési anyag-hitelek biztosítása jelzálogilag nem nyert rendezést. A kiosztott házhelyek telekkönyvezéséről szóló 1927. évi XIX. t.-c. azután hatalmas lendületet adott a szövetkezet által lebonyolítandó akciónak.

Az állam nagyobb összegű üzletrészejegyzése mellett a szövetkezet 1927-ben megkezdte kedvező feltételeket nyújtó építési hitelakcióját. Nehogy a nyújtott kölcsönök másirányú felhasználás tárgyai lehessenek, a FAKSz a hitelt építőanyag szállításával vagy a más cégektől megvett építőanyagok árának kiegyenlítésével nyújtja. A kölcsön az 1927. évi XIX. t.-c. szerint dologi jogként terheli az igénybevevő házhelyhez jutottak ingatlanát. A fentiek szerint látható, hogy a szövetkezet tulajdonképpen az állam telepítő akciójának egyik lebonyolító szerve.

Az építési hitelakció megindulása után mintegy 240 ezer házhelyhez jutott közül annyi hiteligénylő jelentkezett, hogy a szövetkezet részére igen nagy összegek váltak szükségessé, hogy a vele szemben támasztott hiteligényeknek legalább részben megfelelhessen. A kormány az első két év alatt 20·9 millió pengőt bocsátott a FAKSz rendelkezésére és a következő években újabb összegek folyósítása vált esedékessé. 1931. december végéig 36.298 egyén 50·3 millió pengő anyaghitelben részesült. A hitelek tulnyomó része 1500 pengőig terjedő 20 év alatt törlesztendő 4%-os kölcsön. Ily kölcsönben részesült 1931-ben például 4637 közül 4633 egyén.

A nyújtott kölcsönök jóval csekélyebb része 640 pengőig terjedő 4%-os három év alatt törlesztendő és elenyésző része 400 pengőig terjedő 4%-os egy év alatt törlesztendő kölcsön. A folyósítandó új hitelekhez szükséges tőke nagyrészen a visszafizetett kölcsönökből, kisebb részben más hitelforrásokból áll rendelkezésre. A szövetkezet fejlődését a következő adatok vázolják.

¹⁾ Alapítói a földművelésügyi minisztérium, pénzügyminisztérium, az OKH, az IOKSz és tíz magánszemély.

19. Az Országos Falusi Kislakásépítő Szövetkezet fejlődésének főbb adatai. — 1925—1931.

Megnevezés	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931
Tagok száma	22	24	39	62	24.485	29.215	33.260
Üzletrésztőke	2.471	2.472	33.419	33.419	33.431	33.410	33.417
Saját tőke { ezer	3.078	3.080	35.429	35.421	35.680	35.720	35.822
Idegen tőke { pengőben	29	219	441	.	4.726	7.142	10.654
Anyagtelepek száma	15	28	32	32	32	32	24

Pénzintézeti Központ.

A Pénzintézeti Központ, melynek tevékenysége ugyancsak alap-törvényen — az 1916. évi XIV. t.-c.-en — nyugszik,¹⁾ a magyarországi pénzintézetek mellé rendelt speciális szövetkezeti intézmény. Működése hasonló valamely hitelszövetkezeti központéhoz, amennyiben tagintézeteinek hitelt nyújt és felettük (kivéve a 3 millió pengőt meghaladó saját tőkéjű pénzintézeteket) felülvizsgálatot és ellenőrzést gyakorol. De a PK-nak, mint az állam bankjának, tevékenysége kiterjed a törvényhozás, illetve kormányrendelettel reáruházott hitelműveletek lebonyolítására és egyéb bankári feladatok ellátására is.

Tagintézetei három kúriába tartoznak. Az elsőbe soroztatnak azok, melyek saját tőkéje meghaladja a 10 millió pengőt, a másodikba azok, melyek saját tőkéje meghaladja a hárommillió pengőt (de tízmillió pengőnél nem több), a harmadik kúriába azok, melyek saját tőkéje nem éri el a hárommillió pengőt. Valamennyi vidéki pénzintézet a harmadik kúriába tartozik. Mint az adatok mutatják, a tagintézetek legtöbbje vidéki.

20. A Pénzintézeti Központ tagintézeteinek száma. — 1925—1931.

Megnevezés	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931
Budapesti tagintézetek száma.....	97	63	61	58	57	51	48
ebből az I. kúriába tartozott	18	13	13	16	16	15	16
« a II. « « 25	6	8	9	9	7	6	
« a III. « « 54	44	40	33	32	29	26	
Vidéki tagintézetek száma	559	536	511	492	472	454	403
Összes tagintézetek száma	656	599	572	550	529	505	451

A budapesti intézetek között vannak azonban a nagy pénzintézetek, úgyhogy a tőkeerő szerint is az első és második kategóriát tisztán ez utóbbiak töltik be. 1925-ben 559 vidéki tagintézettel szemben 97, 1931-ben 403

¹⁾ Szervezetét és működését általában az 1920. évi XXXVII. t.-c. és annak módosításáról szóló 1926. évi XIII. t.-c. állapította meg.

vidéki intézettel szemben pedig 48 volt a budapesti tagintézetek száma. Az utóbbiak közül 16 az első, hat a második, és 26 a harmadik kategóriába tartozott.

A tagintézetek számának csökkenése a Csonkaország viszonyainak megfelelő hitelszervezet kialakulásának folyamata. Mint látható 1926 óta a nagyobb intézetek száma nem apadt. A harmadik kúriába tartozó tagintézetek számának apadása pedig összefügg a pénzüintézetek számának 1925 óta bekövetkezett általános csökkenésével.

A PK a harmadik kúriába tartozó pénzüintézeteknél és az első és második kúriába tartozó pénzüintézetek fiókjainál évenként vagy szükség szerint ismételt az üzletvitel, ügykezelés és üzleti könyvek szempontjából revíziót tart.

Revizori hatásköre azonban ennél jóval szélesebb, amennyiben a pénzügyminiszter utasítására bank- és pénzváltó üzemekkel foglalkozó kereskedelmi vállalatoknál és értékpapírkereskedőknél közhiteli szempontból is revíziót tart. Vállalatok, testületek, közérdekű egyesületek és magánosok megkeresésére elvállalhatja a revizori és bizalmi személy ügykörébe eső feladatokat. Ugyancsak hatáskörébe tartozik a revizori tevékenység ellátása ott, ahol arra hatósági megkeresés alapján megbízást kap. Az utóbbi esetben még az első és második kúriába tartozó pénzüintézeteknél, valamint a kötelékén kívül álló pénzüintézeteknél is eljár.

A PK revizori tevékenységét az alábbi adatok vázolják:

21. A Pénzüintézeti Központ revizori tevékenységéből. — 1925—1931.

É v	V i z s g á l a t o k s z á m a												
	Lefolytatott kötelező vizsgálatok						Vizsgálatok száma, melyek						Vizsgálatok száma összesen
	budapesti tagintézeteknél	vidéki	budapesti tag- intézetek vidéki		nem tagintézeteknél	összesen	hatósági megbízás alapján	magánbankházak- nál külön utasítás alapján	rendkívüli hitel megállapítása vagy szanalás elő- készítése céljából	vállalati nyugdíj- pénztáraknál	nyugdíjnyújtás megváltoztatása iránt folyamatba tett ügyekben		
			fiókjainál	székhelyén kívüli									
												hajtottak végre	
1925 ...	64	595	107		35	801	33	16	163	—	—	1) ^{1.055}	
1926 ...	39	597	147		8	791	6	22	69	—	—	2) ⁹¹¹	
1927 ...	38	548	163		13	762	4	29	185	—	—	980	
1928 ...	38	535	166		24	763	11	9	36	—	—	819	
1929 ...	31	531	105	62	27	756	25	17	22	86	6	912	
1930 ...	31	509	104	83	12	739	2	5	3	163	—	912	
1931 ...	28	564	79	119	5	795	54	37	42	168	—	1.096	

Különleges feladatai között a rendszeres revízió mellett talán legjelentékenyebb a szanalási és felszámoló ügykör. Oly intézeteknél, melyeknél a felülvizsgálat adatai szerint szükséges, a PK közreműködik a szanalás irányításában, esetleg más intézettel való egyesítésben vagy a felszámolás lebonyo-

¹⁾ Ezenkívül jótékony intézeteknél végrehajtott vizsgálatok száma 42. ²⁾ Ezenkívül jótékony intézeteknél végrehajtott vizsgálatok száma 23.

lításában. A PK pénzügyintézetek felszámolásának lebonyolításán kívül még elvállalhatja más nyilvános számadásra kötelezett ipari, kereskedelmi vagy biztosítótársaságok felszámolását is.

A fenti tevékenységek kiegészítéseképpen a PK tagintézeteinek hitelt nyújt, amennyiben azok hitelszükségletüket a rendes hitelforrások útján kielégíteni nem tudják.

A központ nem tagoknak hitelt általában csak kivételes esetekben engedélyez és iparvállalatok alapításával, érdekeltségek vállalásával, ingatlan és haszonbérleti üzletekkel csak akkor foglalkozik, ha arra feltétlenül szükség van.

A hitelnyújtás egyik legfőbb ága, — a viszont leszámítási hitelek keretén belül — a nagyszabású váltóforgalom lebonyolítása. A tagintézetek például 1931-ben 154·3 millió pengő váltóhitelt élveztek, mely összegből a budapesti tagokra 146·2 millió pengő esett. Jelentékeny a tagok részére nyújtott folyószámlahitel is. Ennek tétele 1931-ben 38·4 millió pengő volt. A budapesti pénzügyintézetek a hitelnek ezt a formáját aránylag kisebb mértékben veszik igénybe, mint a vidéki pénzügyintézetek; rájuk csupán 15·3 millió pengő folyószámlahitel esett. A tagok folyószámlakövetelései a fenti összegekkel szemben nem nagy tételt képeznek. E címen 1931-ben 8·2 millió pengő szerepelt.

A PK hivatva van törvényes felhatalmazás alapján állami hitelműveleteket és hitelakciókat lebonyolítani, továbbá az államadósságokkal kapcsolatban azokat a tennivalókat ellátni, melyekre a pénzügyminisztertől megbízást kap. Törvényes megbízás alapján rendezi a PK az állami osztálysorsjátékot,¹⁾ intézi a hadikölcsönkötvények nosztrifikálásával kapcsolatos ügyeket és bonyolítja le a tényleges szolgálatban álló és nyugdíjas közszolgálati alkalmazottak kölcsöneit.²⁾ A köztisztviselőkölcsönökért az intézettel szemben az állam jótáll. Miként az alábbi adatok mutatják a tisztviselői kölcsönök állománya 1925 óta egyre nagyobb; 1931-ben 17·7 millió pengő volt.

22. A Pénzügyintézeti Központ által a közszolgálati alkalmazottaknak nyújtott kölcsönök összege.

	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931
	millió pengőben						
A kölcsönök álladéka az év végén	9·6	10·7	10·5	12·7	13·4	17·8	17·7
Az év folyamán nyújtott kölcsönök ...	4·2	4·7	5·8	8·3	7·6	12·1	9·1

A posta vezérigazgatóságával és a PK tagintézeteivel való megállapodás alapján az utóbbiak a postahivatalokhoz befizetett készpénzeket kölcsönként igénybevehetik.

¹⁾ 1917. IX. t.-c.

²⁾ 1918. XXII. t.-c., amely mentesíti általában a tisztviselői fizetéseket a bírói foglalkás alól, a köztisztviselők hitelszükségletének ellátását a PK-ra bízta.

Takarékkönyvekre befizetéseket elfogadni, állami és más közpénzeket elhelyezni csak a PK tagjainál lehet. A tagintézetek által kibocsátott értékpapírok pupilláris biztosítékul szolgálhatnak. Valamennyi pénzintézet, még a nem tagintézetek is a PK hozzájárulásával állíthatnak fel székhelyen kívül képviselőt vagy fiókot. Ugyancsak a PK hozzájárulása szükséges a székhelyáthelyezésekhez és az alaptőkefelemelésekhez.

A PK-nak a) és b) sorozatú üzletrészei vannak. A b) sorozatúak az állam üzletrészei, melyek 24 milliós tétele révén gyakorolja befolyását az intézet vezetésére. Az a) sorozatú üzletrészek a tagintézetek üzletrészei, melyeket saját tőkéjük után meghatározott számban kötelesek jegyezni. Az általuk átvehető mennyiség azonban korlátozva van. E szabály erősen kidomborítja a PK szövetkezeti jellegét.

Az intézet tőkéjére és forgalmi adataira vonatkozólag a 23. sz. tábla nyújt felvilágosítást. A saját tőke nagysága az utóbbi években állandóan 35 millió pengő körül volt. Az idegen tőke 1926 óta fokozatosan növekedett és 1931-ben elérte a 225·8 millió pengőt. Az idegen tőke nagy emelkedését a váltóforgalom rendkívüli arányú növekedésével a viszontleszámtott váltók tételének megduzzadása okozta.

23. A Pénzügyi Központ üzletvitelének néhány főbb adata. — 1925—1931.

Megnevezés	Jelentékenyebb vagyoni és forgalmi tételek						
	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931
	m i l l i o p e n g ő						
Saját tőke :							
Üzletrésztőke	4·5	20·5	26·7	27·2	27·5	27·5	27·5
Tartalékok	1·0	8·0	11·2	7·9	8·3	6·5	6·8
Összesen	5·5	28·5	37·9	35·1	35·8	34·0	34·3
Idegen tőke	130·7	86·7	113·9	128·1	133·0	137·9	225·8
Pénztári forgalom	3.200·0	3.900·0	5.800·0	7.400·0	7.800·0	7.900·0	10.168·9
Összes forgalom	4.900·0	5.900·0	7.900·0	9.700·0	11.000·0	11.300·0	13.269·0
Leszámtott váltók értéke		201·0	227·3	257·9	304·2	252·1	562·7
ebből a budapesti tagok által benyújtva				69·6	50·9	33·0	210·7
Váltótárca az év végén	57·1	47·5	58·1	65·1	69·0	65·1	154·3
Tagok részére nyújtott váltóhitelek	24·3	30·4	42·2	55·2	58·5	57·5	146·2
ebből a budapesti tagokra esett	11·9	13·0	11·6	14·1	9·3	9·3	78·8
Tagok részére nyújtott folyószámlahitelek	6·8	12·6	31·5	35·7	23·4	19·8	38·4
ebből a budapesti tagokra esett	1·6	5·0	15·6	18·1	4·2	0·8	15·3
Szanálásokra nyújtott :							
váltóhitelek	8·4	7·4	9·1	3·7	4·9	4·5	6·2
folyószámlahitelek	4·9	4·8	23·4	18·7	29·2	27·2	18·5
Tagintézetek folyószámlakövetelése	3·6	3·6	4·8	7·9	10·6	4·3	8·2

Az összforgalom is, mely 1925-ben 4·9 milliárd pengő volt, állandóan emelkedett és 1931-re elérte a 13·3 milliárd pengőt. Hasonlóképpen egyre nagyobb mértékben volt az intézet igénybevéve a tagoknak nyújtott váltó-

és folyószámlahitelekkel. Jelentékeny összegű váltó- és folyószámlahiteleket kellett szanálások céljára is nyújtani. E hitelek főleg folyószámlahitelek. 1931-ben 6·2 millió pengő volt a szanálásra nyújtott váltóhitelek és 18·5 millió pengő a folyószámlahitelek összege.

Magyar Szavatossági Bank.

A világháborút követő esztendőök gazdasági megrázkódtatásai nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy vállalatainknál a központosítás, illetve központi szervek létesítése szükségszerűen mind gyakoribbá vált. A legutolsó 15 évben gyakran fordult elő, hogy vállalatok közös ügyeik és üzleteik vitelére külön intézményeket létesítettek.

Az 1930. óta egyre erősödő válság következtében a hitelnyújtás tekintetében megnyilvánuló bizalmatlanság tette szükségessé, hogy a pénzintézeteknek oly közös szerv álljon rendelkezésére, mely őket szükség esetén kellő hitellel ellássa és egyúttal hitelt nyújtson a megnehezült hitelviszonyokkal küzdő iparvállalatoknak is; feladatköre tehát a bizalom és biztonság előmozdítása legyen. E célra alakult az 1931. év folyamán a Magyar Szavatossági Bank 50 millió pengő üzletrésztőkével (üzletvitelét egyelőre a PK látja el).

Magyar Pénzügyi Szindikátus.

A Magyar Pénzügyi Szindikátus 1920-ban állami kezdeményezésre jött létre, állami és közérdekből szükséges pénzügyi és kereskedelmi műveletek lebonyolítására. Üzletköre főleg olyan üzletekre terjedt ki, »melyek nemzetközi vonatkozásban a tagok együttműködését teszik szükségessé«. A m. kir. pénzügyminiszter részéről a szövetkezet feladatává tétetett, hogy az 1921. évi XV. t.-c. alapján beszolgáltatott vagyonváltságrészcévényeket kezelje és értékesítse, továbbá az 1931. évi VIII. t.-c.-ben szabályozott földteherrendezési eljárással kapcsolatban a törvény rendelkezéseinek megfelelő földteherrendezési kötvényeket bocsásson ki. A szövetkezet főbb adataiból az alábbi összeállítást közöljük:

24. A Magyar Pénzügyi Szindikátus adatainak alakulása 1925—1931.

É v	Tagok száma	Üzletrésztőke	Tartalékalapok	5%-os ki nem sorolt jelzálogkötvények	5%-os kisorsolt jelzálogkötvények	Kibocsátott kötvények külön biztosítására rendelt alap	Folyósított kölcsönök és kapcsolatos átmeneti tartozások	Nyereség
		p e n g ő b e n						
1925	10	110.000	20.000	74.083	3.034	70.249	12.726	1.016
1926	10	110.000	21.016	61.999	4.187	63.400	12.399	1.047
1927	10	110.000	22.063	57.409	3.974	57.480	12.884	969
1928	10	110.000	23.033	—	16.996	—	—	913
1929	10	110.000	23.946	—	15.012	—	—	959
1930	10	110.000	24.905	—	9.147	—	—	851
1931	10	110.000	47.956	—	8.105	—	—	6.111

A 10 alapító tagintézet¹⁾ száma és üzletrésztőkéje 1925. óta változatlan maradt. A szövetkezet által az 1922. évi XVII. t.-c. alapján kibocsátott jelzálogkötvények 1930-ra mind kisorsoltattak. Új földteherrendezési kötvények kibocsátása 1932-ben kezdődött meg.

Magyar Pénzintézetek Záloglevélkibocsátó Szövetkezete.

A szövetkezet 1926-ban azzal a rendeltetéssel alakult, hogy az 1925. évi XV. t.-c. 1. szakasza szerint megadott jogosítvány alapján legfeljebb 15 millió dollár névértékig $7\frac{1}{2}$ százalékos — 35 év alatt törlesztendő — zálogleveleket bocsásson ki. A záloglevelek kibocsátásának alapjául a tagok által mezőgazdasági ingatlanokra adott kölcsönök vagy a tagok valamelyikének kezessége mellett a szövetkezet által nyújtott kölcsönök szolgálnak. A zálogleveleknek a fenti keretek között való kibocsátása és kezelése a szövetkezet kizárólagos üzletköre. Míg a záloglevelek forgalomban vannak, a szövetkezet fel nem oszolhat. A szövetkezetben hét tagintézet vesz részt,²⁾ melyek egymillió pengő értékű üzletrészt jegyeztek és az üzletrészek névértékéig felelősek.

25. A Magyar Pénzintézetek Záloglevélkibocsátó Szövetkezetének adatai. — 1926—1931

É v	Tagintézetek száma	Üzletrész-tőke	Tartalék-tőke	Jutalékok	Forgalomban levő záloglevelek	Nyújtott jelzálog-kölcsönök	Nyereség ³⁾
1926	7	1,000.000	—	362.655	31,895.808	32,085.643	9.163
1927	7	1,000.000	916	63.735	41,349.168	40,824.014	16.042
1928	7	1,000.000	2.520	155.606	38,726.538	38,223.218	810
1929	7	1,000.000	2.601	232.993	35,514.326	35,219.598	682
1930	7	1,000.000	2.670	270.364	33,198.024	32,473.840	419
1931	7	1,000.000	2.711	275.869	29,007.932	29,167.275	277

A szövetkezet által kibocsátott zálogleveleket egy amerikai pénzcsoport az European Mortgage and Investment Corporation bostoni cég vette át 1926-ban 5600 ezer dollár, 1927-ben pedig további 1750 ezer dollár, összesen 7350 ezer dollár értékben. A nyújtott jelzálogkölcsönök és a forgalomban levő záloglevelek összege azóta a törlesztés folytán évről-évre apad. Az 1927-ben 40 millió pengőt meghaladó kölcsönállomány és záloglevél 1931-ig 29 millió pengőre fogyott.

¹⁾ Hangya, Kisbirtokosok Országos Földhitelintézete, Magyar Általános Hitelbank, Magyar Földhitelintézet, Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége, Magyar Leszámitoló és Pénzváltóbank, OKH, Pénzügyintézetek Központ, Pesti Hazai Első Takarékpénztár, Pesti Magyar Kereskedelmi Bank.

²⁾ Pesti Magyar Kereskedelmi Bank, Magyar Általános Hitelbank, Pesti Hazai Első Takarékpénztár, Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank, Magyar-Olasz Bank, Magyar Általános Takarékpénztár, Hazai Bank.

³⁾ Az áthozatok nélkül.

Magyar Jelzálogintézetek Szövetkezete.

Hasonló célból — mint a Magyar Pénzintézetek Záloglevélkibocsátó Szövetkezete — alakult a Magyar Jelzálogintézetek Szövetkezete 1927-ben. Működésének sarkpontja ugyancsak az 1925. évi XV. t.-c. által nyert jogszó, mely szerint a tagintézeteitől reá engedményezett mezőgazdasági és városi ingatlanokra nyújtott jelzálogkölcsönök alapján zálogleveleket bocsát ki. Ezenkívül feladata minden oly ügylet elvállalása, mely a tagok jelzálogos követeléseinek külföldön és belföldön való értékesítését teszi lehetővé. Míg a szövetkezet által kibocsátott záloglevelek forgalomban vannak, addig a közgyűlés a feloszlást ki nem mondhatja. A tagintézetek száma hét.

26. A Magyar Jelzálogintézetek Szövetkezetének adatai. — 1927—1931.

É v	Tagintézetek száma	Üzletrész-tőke	Tartalék-tőke	Jutalékok	Forgalomban levő záloglevelek	Nyújtott jelzálogkölcsönök	Nyereség
		p e n g ő					
1927	7	1,000.000	—	—	—	—	—
1928	7	1,000.000	—	172.206	74,098.710	74,157.231	441
1929	7	1,000.000	44	209.454	73,514.620	73,682.246	487
1930	7	1,000.000	53	463.254	67,681.736	67,633.868	650
1931	7	1,000.000	70	435.234	59,821.445	60,182.802	838

A szövetkezet hétmillió dollár n. é. záloglevelet adott át 1928-ban az European Mortgage and Investment bostoni cégnek. A jelzálogkölcsön és záloglevél állománya 1928-ban 74 millió pengő volt ; 1931-ig pedig közel 60 millió pengőre csökkent.

3. Nagyszövetkezetek.

Nagyszövetkezetek azok az országos jelentőségű szövetkezetek, melyek a tagok nagy számát egyesítik magukban, továbbá tőkeerejük, forgalmuk, üzleti berendezkedésük és tevékenységük folytán a nagy vállalatok sorába tartoznak. Nem szövetkezeti központok (bár tagjaik lehetnek szövetkezetek is) és nincs különleges rendeltetéssel járó működési körük, hanem rendes szövetkezeti üzletágakat folytatnak. Nagyobbára kiterjedt fióküzleti illetve kirendeltségi hálózat útján bonyolítják le forgalmukat. E csoportba tartoznak az ismertetendő szövetkezetek.

A budapesti nagy fogyasztási szövetkezetek.

A nagy fogyasztási szövetkezetek a városi fogyasztó tömegek gazdasági célú tömörülései, hogy a mindennapi fogyasztási cikkek tekintetében — a felesleges közvetítés profitjának hozott áldozat kiküszöbölésével — közelebb jussanak a termelőkhez és maguknak olcsó árat és állandó, jóminőségű árut biztosítsanak. Mögöttük általában azok a nem önálló foglalkozású

és nagytömegű rétegek állanak, melyek nagyjában hasonló életkörülmények között élnek és melyek anyagi ereje, illetve fogyasztóképesége is hasonló igényeknek felel meg. Ezen az alapon a nagyvárosi fogyasztó szövetkezeti mozgalom legmélyebb talaja a tisztviselő- és a munkásréteg.

A tagok tömegének homogén összetétele a budapesti nagy fogyasztási szövetkezetekre is jellemző. A tisztviselőtársadalom két nagy szövetkezetben tömörül ú. m. a »Magyar Köztisztviselők« fogyasztási szövetkezetében és a »Háztartás« fogyasztási szövetkezetben. A munkástársadalomé az Általános Fogyasztási Szövetkezet. Külön szövetkezete van a vasúti alkalmazottaknak a Magyar Államvasutiak Fogyasztási Szövetkezetében (Konzum), továbbá a főiskolai hallgatóknak a »Centrum« fogyasztási szövetkezetben.

A nagy fogyasztási szövetkezetek működésének és fejlődésének előfeltétele, hogy minél több tag növelje belépésével, illetve üzletrészesjegyzésével a vállalat tőkeerejét, továbbá minél nagyobb mértékben növelje vásárlásaival a szövetkezet forgalmát. A fogyasztási szövetkezetek, pénzünk 1924. évi stabilizálása óta hatalmas propagandatevékenységet fejtettek ki a fogyasztó szövetkezeti gondolat népszerűsítése érdekében, de különösen nagy gondot fordítottak arra, hogy a tagok érdeklődését felkeltsék és az együttműködés szálait szorosabbra fűzzék. A tagok száma a budapesti hat legnagyobb fogyasztási szövetkezetnél a következőképen alakult.

**27. A tagok számának alakulása a budapesti nagy fogyasztási szövetkezeteknél.
1925—1931.**

É v	Konzum (1883)	Köztisztviselők (1892)	Általános (1904)	Háztartás (1905)	Kéve (1919)	Centrum (1922) ¹⁾
1925.....	11.706	31.779	111.168	37.758	*	6.128
1926.....	11.911	36.682	61.367	59.465	8.819	6.140
1927.....	12.629	69.464	61.798	59.307	8.847	6.157
1928.....	13.535	70.221	62.695	59.259	8.845	6.172
1929.....	13.732	50.981	63.852	8.012	8.844	6.208
1930.....	11.998	53.988	67.775	8.051	8.844	6.318
1931.....	11.426	56.656	71.186	8.089	8.841	6.291

Legnagyobb tagszáma az »Általános« szövetkezetnek van, utána a »Köztisztviselők« szövetkezetének; a többiek tagszáma e kettőnek messze mögötte marad. A »Köztisztviselők« szövetkezeténél az 1926-ban mutatkozó emelkedés a Közalkalmazottak Országos Gazdasági Szövetkezetével (KOGSz) való egyesülésre vezethető vissza. 1928-ban az üzletrészek összevonása és közös névértékre hozása alkalmából viszont sok tag töröltetett. Ugyanígy, sok névleges tag törlése látható az »Általános« szövetkezetnél 1926-ban.

A fenti nagy fogyasztási szövetkezetek tagjai között természetesen vidéki lakosok is jelentékeny számban vannak, de túlnyomórészüik budapesti lakos. Az itt mutatkozó 162 ezernyi tagszám mellett (ha a nem budapesti tagokat leszámítjuk) a családtagok hozzászámításával a főváros milliós lakosságának legalább negyedrésze vesz részt a nagy fogyaszt-

¹⁾ A zárjelben feltüntetett évszámok, az alapítási éveket jelentik.

tási szövetkezetek forgalmában; nem is szólva arról, hogy számításon kívül hagytuk a nem tagok vásárlásait, melyek a forgalomnak igen nagy hányadát képezik.

A legtöbb támadás a fogyasztási szövetkezeteket épen a nem tagok vásárlásai miatt éri. A kereskedelmi érdekképviselők kívánsága, hogy a fogyasztószövetkezetek csak tagjaik részére árusíthassanak. A szövetkezetek álláspontja ezzel szemben az egyenlő elbánás elvének érvényesítése a gazdasági versenyben, tehát az, hogy versenyképes kínálatukkal a tagok körén kívül eső fogyasztó közönség rendelkezésére is állhassanak. Az így származó forgalomtöbblet jövedelméből a fogyasztószövetkezetek tagjaiknak további előnyöket és kedvezményeket nyújtanak.

A fogyasztószövetkezetek, de ezek között elsősorban a két legnagyobb, a »Köztisztviselők« szövetkezete és az »Általános« szövetkezet külföldi példa nyomán igen intenzív tevékenységet fejtett ki a tagokkal való kapcsolatok fejlesztésére. Eltekintve az üzletmenettel járó kedvezményektől, vásárlási visszatérítésektől, a propaganda számos eszközét vették igénybe a szövetkezettől való vásárlás megkedveltetésére. Tagértekezleten a felmerült kívánságok megbeszélése és lehetőség szerinti teljesítése, szórakoztató szövetkezeti előadások rendezése, jutalmazási akciók, üdültetési és gyermeknyaraltatási akciók rendezése, gyógyíttatási kedvezmények, ingyen biztosítások, háztartási tanfolyam stb. mind a tagok szövetkezeti életének kimélyítését célozták. E kulturális és propaganda célok szolgálatába állította 1926. óta az Általános Fogyasztási Szövetkezet a külföldi mintára szervezett nőbizottságokat, az úgynevezett gildéket.

A tagoknak időszakonként küldött szövetkezeti újságok (értésítő) számoltak be a szövetkezettel kapcsolatos eseményekről, kérdésekről, árakról, kedvezményekről stb.

Tekintettel a szövetkezetek nagy taglétszámára, amely a közgyűléseken való tömeges részvételt igen megnehezíti, az 1923. XXVI. t.-c. intézkedett a nagy taglétszámú szövetkezetek közgyűléséről. A törvény szerint »a tízezer tagot meghaladó tagszámú szövetkezeteknél az alapszabályok úgy intézkedhetnek, hogy a szövetkezet közgyűlése a tagok által választott képviselők közül (kiküldöttek közül) álljon, akik a közgyűlésen mindazokat a jogokat gyakorolják, amelyek a szövetkezeti tagok összeségét a szövetkezeti ügyek tekintetében illeti.

Az »Általános« szövetkezetnél megtalálható a szervezet ilyen alakulása, ahol üzletkerületenként taggyűlések és ezenkívül üzletkerületi bizottsági értekezletek és gyűlések vannak, aktuális kérdések megvitatására.

A »Köztisztviselők« szövetkezete mellett kerületi választmányok működnek, melyek havonta tartott értekezleteik révén összekötő kapcsot képeznek a tagok és a szövetkezetek között.

A fogyasztási szövetkezet működésének tengelye a közszükségleti cikkekben lebonyolított nagy forgalom. Elsősorban a napi fogyasztás tárgyát képező élelmезési és háztartási cikkek képezik a szövetkezeteknél a forgalmazott áruk zömét. Jellemző erre a »Köztisztviselők« szövetkezetének forgalmi adata, mely szerint 1931-ben 28·5 millió pengő forgalomból 22·4

millió pengő esett a fűszer, élelmiszer és húsáruk forgalmára. A fogyasztó tisztviselők és munkásrétegek kiadásainak nagyobb részét kitevő élelmezési és háztartási kiadások mellett a további igényekhez mérten a fogyasztószövetkezetek egyéb áruosztályokat, mint ruházati, bútor, könyv- stb. osztályokat is tartanak. Az áruforgalom tekintetében különleges a szerepe a »Centrum« Szövetkezetnek, mely túlnyomórészt papír-, ruházati és pipere stb. árukat szolgáltat ki, továbbá a tisztán ruházati áruház jellegű »Kéve«.

A forgalom lebonyolítását van hivatva szolgálni a szövetkezetek saját tőkéje és idegen tőkéje, melyeknek nagysága a 28. számú táblán látható.

Úgy az üzletrésztőkék, mint a tartalékok képződésében meglehetősen gyors fejlődés volt. Különösen a »Köztisztviselők Szövetkezténél« feltűnő a tőkék gyarapodása. 1929-ben a Közalkalmazottak Országos Gazdasági Szövetkezetének beolvadása emelte az üzletrésztőkéket mintegy 1 millió 200 ezer pengővel. A további üzletrészgyarapodás új tagok belépéséből eredt. (1931-ben az emelkedés oka abban rejlik, hogy a mérlegben a befizetett üzletrésztőke helyét az üzletrészek teljes névértékét képviselő üzletrésztőke foglalta el.)

Az »Általános« szövetkezetet kivéve, a nagy fogyasztási szövetkezetek saját tőkéjükhöz mérten igen nagy idegen tőkéket forgattak, melyek terhe a gazdasági válság súlyosbodásával nehéz helyzetbe hozta a legtöbbjüket. Pedig az idegen tőke igénybevétele épen a folyton romló gazdasági viszonyokkal tartott lépést. Hogy a szövetkezetek a tagok vásárlásait a folyton csökkenő fogyasztó erő mellett megtarthassák, kénytelenek voltak a tagoknak mind több és több áruhitelt, illetve részletfizetési kedvezményt nyújtani, ami természetesen a szövetkezetek részéről is fokozott hitel-igénybevétellel járt. Ez az állandó folyamat végül azt vonta maga után, hogy a szövetkezetek (a forgalom rovására) a tagoknak nyújtott hitelek lényegesen megszigorították és így a készpénzvásárlásra igyekeztek ösztönözni. Hogy az aránylag rövid időre nyújtott áruhitelek mily nagy tőkét vontak el állandóan, arra jellemző a Köztisztviselők Szövetkezetének hitelforgalma, melynek összege 1926-ban 6·8 millió pengő volt, 1928-ban 21·5 millió, 1931-ben pedig 10·7 millió pengőt jelentett. Ezek az összegek a forgótőkének állandóan nagy részét kötötték le. De az áruhitelek nyújtása annál is inkább nagy terheket rótt a szövetkezetekre, mert azok intézményes áruhitellellátásának korántsem voltak megfelelő eszközei és maguk a szövetkezetek is nagyrésztben rövidlejáratú hitelekkel voltak terhelve. Az »Általános« szövetkezet dolgozott aránylag legkevesebb idegen tőkével. Itt kevésbé volt szükség a tagoknak nyújtandó áruhitelekre. A szövetkezet a készpénzért való vásárlás elve alapján áll, ami a munkások heti bérjödelmével jobban egyeztethető össze, mint a tisztviselő osztály havi bérjödelmével.

28. A tőkék alakulása a budapesti nagy fogyasztási szövetkezeteknél 1925-től 1931-ig.

Megnevezés	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931
	e z e r p e n g ő b e n						
Konsum :							
Üzletrésztőke	.	38·7	47·6	57·6	81·1	99·4	.
Tartalékok	.	34·3	52·0	29·3	29·3	29·3	.
Saját tőke	.	73·0	99·6	86·9	110·4	128·7	149·8
Idegen tőke	.	655·9	1.056·6	1.273·6	1.620·7	1.725·0	.
Összes tőke	.	728·9	1.156·2	1.360·5	1.731·1	1.853·7	.
Köztisztviselők :							
Üzletrésztőke	606·6	637·0	656·6	735·9	2.196·8	2.500·2	5.237·6
Tartalékok	505·4	575·9	598·0	621·7	647·9	549·0	717·8
Saját tőke	1.112·0	1.212·9	1.254·6	1.357·6	2.844·7	3.049·2	5.955·4
Idegen tőke	2.564·3	4.831·5	11.480·6	14.381·1	15.089·9	14.273·1	13.132·3
Összes tőke	3.676·3	6.044·4	12.735·2	15.738·7	17.934·6	17.322·3	19.087·7
Általános :							
Üzletrésztőke	1.152·0	927·6	1.241·9	1.574·9	1.924·5	2.042·2	2.144·6
Tartalékok	181·9	185·6	188·3	192·3	202·3	212·3	243·3
Saját tőke	1.333·9	1.113·2	1.430·2	1.767·2	2.126·8	2.254·5	2.387·9
Idegen tőke	3.487·5	3.785·2	3.610·6	3.657·1	4.123·3	4.437·7	4.567·3
Összes tőke	4.821·4	4.898·4	5.040·8	5.424·3	6.250·1	6.692·2	6.905·2
Háztartás :							
Üzletrésztőke	187·2	118·7	111·8	109·5	102·8	103·2	103·5
Tartalékok	65·9	66·0	66·8	68·6	70·5	73·7	76·2
Saját tőke	253·1	184·7	178·6	178·1	173·3	176·9	179·7
Idegen tőke	.	1.528·4	1.845·1	1.069·5	1.205·9	1.464·1	1.659·9
Összes tőke	.	1.713·1	2.023·7	1.247·6	1.379·2	1.641·0	1.839·6
Kéve :							
Üzletrésztőke	.	38·1	36·5	36·4	36·8	36·6	36·5
Tartalékok	.	15·4	14·2	14·3	18·5	14·5	—
Saját tőke	.	53·5	50·7	50·7	55·3	51·1	36·5
Idegen tőke	.	305·3	413·2	536·2	713·5	766·3	672·0
Összes tőke	.	358·8	463·9	586·9	768·8	817·4	708·5
Centrum :							
Üzletrésztőke	21·5	50·7	50·8	51·2	51·3	51·7	51·7
Tartalékok	2·9	3·8	4·8	7·4	8·6	10·0	10·2
Saját tőke	24·4	54·5	55·6	58·6	59·9	61·7	61·9
Idegen tőke	276·3	290·1	204·5	370·0	417·9	428·0	230·7
Összes tőke	300·7	344·6	260·1	428·6	477·8	489·7	292·6

A fogyasztási szövetkezetek tőkéinek nagyrésze a forgalom tárgyát képező árukba van befektetve. Az áruforgalom nagysága a fogyasztási szövetkezetek prosperitásának legfontosabb tényezője. A szövetkezetek áruforgalmának összege nagymértékben függvénye ama társadalmi réteg anyagi viszonyainak, melyre támaszkodik, de függvénye az általános árnívó változásának is. Az általános árnívó süllyedését, mely 1925 óta kisebb-nagyobb hullámzásokkal szakadatlanul tartott, az 1928-as és 1929-es évekig ellensúlyozta, sőt meghaladta a mennyiségi forgalom emelkedése. Így a forgalmazott áruk értékének összege emelkedést mutat. A szociális viszonyok gyors romlása azonban 1930. óta már erősen bénítólag hatott az áruforgalom alakulására is. Gyenge vigasz, hogy e jelenség a fogyasztás vásárlóerejének az egész világon tapasztalható összezsugorodásával van összefüggésben. A magánkereskedelmi, illetve többi vállalatok azonban még kevésbé vonhatták ki magukat a gazdasági viszonyok hatása alól, mint a fogyasztási szövetkezetek. Mutatja ezt a fizetéseképtelenségek számának alakulása:

É v	Fizetéseképtelenségek száma Budapestén
1927.....	310
1928.....	481
1929.....	595
1930.....	699
1931.....	884

Az alább látható forgalmi adatok alakulását az általános árnívó (mely 1925—1931-ig 32.1%-kal esett) és az erősödő gazdasági válság figyelembevételével kell mérlegelni.

29. A budapesti nagy fogyasztási szövetkezetek forgalmának alakulása. — 1925—1931.

É v	Konsum	Köztisztviselők	Általános	Háztartás	Kéve	Centrum
			e z e r p e n g ő b e n			
1925.....	.	23.781.7	19.883.7	9.649.9	645.2	.
1926.....	.	25.891.9	17.686.7	10.964.8	801.0	.
1927.....	5.861.8	31.214.8	18.752.5	7.226.7	795.2	.
1928.....	6.611.5	34.740.1	21.076.8	6.278.9	757.9	.
1929.....	6.551.1	32.952.2	22.825.7	6.267.7	865.8	.
1930.....	5.820.5	29.604.7	21.772.6	5.878.7	861.9	.
1931.....	.	28.514.6	20.466.6	5.584.1	.	731.8

A legnagyobb forgalmat a két legtökeerősebb és legnagyobb tagszámú szövetkezet, a »Köztisztviselők« szövetkezete és az »Általános« szövetkezet bonyolította le (az előbbi mintegy 30 millió, az utóbbi mintegy 20 millió pengő értékben). Ha a forgalmi adatokat a saját- és idegen tőkék nagyságához hasonlítjuk, kítűnik, hogy az »Általános« szövetkezet tőkéje sokkal erősebb mértékben volt az üzletmenetben forgatva, mint a »Köztisztviselőké.« Ennek oka mint már említettük, a tőke nagyrészének a nyújtott áruhitelben való megkötöttsége volt.

Hosszabb idő óta csökkenő tendenciát mutatott a »Háztartás« szövetkezet forgalma; bár itt a válságot megelőző időre esik az apadás legnagyobb része. A »Háztartás«-hoz hasonló nagyságú (5 millió pengőt meghaladó)

forgalmat bonyolított le a »Konzum« is. Sajnos az 1931. évi forgalmáról nincsenek adataink. A »Centrum« és a »Kéve« forgalma az előbbi szervezetekénél jóval kisebb.

Tekintettel arra, hogy a szervezeteknél nem tagok is vásárolnak, méltánytalan volna ugyanazokat az ár és egyéb kedvezményeket minden vevőnek megadni, melyek tulajdonképpen a tagokat illeti. A fogyasztási szervezetek általában napi árakon árúsítanak és az így előállott felesleget a tagoknak vásárlási visszatérítés címén juttatják vissza (vagy pénzben vagy áruban). A vásárlási visszatérítés igazi szervezeti elgondolás, mert e szerint a tagok a szervezetnél vásárlásaikkal részvételük arányában részesednek azokból az árkedvezményekből, amelyeket a szervezet nyújtani képes. Az árak süllyedésével és a forgalom csökkenésével beállott veszteségek azonban a vásárlási visszatérítések kifizetését a legutóbbi években többnyire megakadályozták.

A vásárlási visszatérítések mellett a fogyasztó szervezetek még osztalékot is fizetnek az alapszabályokban megállapított, korlátolt mértékben. Ennek nagysága nagyjából az üzletrészek névértékének 5%-ában van megállapítva.

30. A budapesti nagy fogyasztási szervezetek vásárlási visszatérítései és osztalékai. 1925—1931.

É v	K o n z u m			K ö z t i s z t v i s e l ők		
	nyereség	vásárlási visszatérítés	osztalék	nyereség	vásárlási visszatérítés	osztalék
	e z e r p e n g ő b e n					
1925.....	—	—	—	503·4	288·0	30·3
1926.....	39·5	20·8	1·9	412·1	300·8	31·9
1927.....	40·4	22·4	0·8	513·2	405·0	32·8
1928.....	26·0	21·9	0·3	577·9	450·0	44·2
1929.....	23·1	18·6	0·7	320·6	185·0	49·8
1930.....	1·1	4·6	0·8	326·8	200·0	44·3
1931.....	—	—	—	—	—	—

É v	Á l t a l á n o s			H á z t a r t á s		
	nyereség	vásárlási visszatérítés	osztalék	nyereség	vásárlási visszatérítés	osztalék
	e z e r p e n g ő b e n					
1925.....	65·1	44·2	—	—	—	—
1926.....	56·8	40·1	—	7·4	33·4	5·9
1927.....	61·8	41·2	—	7·3	50·0	5·6
1928.....	127·3	87·1	—	8·8	50·0	5·7
1929.....	142·5	100·1	—	6·9	30·0	5·1
1930.....	81·5	57·6	—	6·5	—	5·2
1931.....	28·9	27·8	—	—	—	—

É v	K é v e		C e n t r u m	
	nyereség	osztalék	nyereség	osztalék
	e z e r p e n g ő b e n			
1925.....	1·6	—	1·7	1·1
1926.....	2·0	1·8	3·2	1·6
1927.....	2·0	1·8	4·1	2·2
1928.....	2·0	1·8	4·6	2·2
1929.....	2·0	1·8	5·1	2·6
1930.....	2·0	1·8	0·2	—
1931.....	—	—	—	—

Nyereségeik nagyobb részét vásárlási visszatérítésre fordítják a fogyasztási szövetkezetek. Az osztalékok tétele lényegesen kevesebb. Az osztalékfizetés kérdésével szemben, tekintettel annak nem szövetkezeti eredetére, az egyes szövetkezetek nem egyforma álláspontot foglalnak el. Az »Általános« fogyasztási szövetkezet nem fizetett osztalékot, bár nyereségei erre módot adtak volna. Nyilván e tőkekamat jellegű intézmény helyett a szövetkezeti gondolat szellemében más módon igyekezett a tagokat a vállalat jövedelmében részesíteni. Ezzel szemben két szövetkezetnél, a »Kévénél« és a »Centrum«-nál az aránylag csekélyebb nyereségekből csupán osztalékok kerültek kifizetésre.

Bár az »Általános« fogyasztási szövetkezet forgalma nem sokkal maradt alatta a »Köztisztviselők« szövetkezete forgalmának, mégis jóval kisebb nyereséget mutatott ki, mint az utóbbi. E jelenség oka az, hogy az »Általános« szövetkezet vásárlási kedvezményt nemcsak a visszatérítésekben nyújtott, hanem a legtöbb forgalmazott árucikket a piaci árnál olcsóbban árusította. Igazolására szolgál ennek a szövetkezet által rendszeresített u. n. próbavásárlás a vásárcsarnokokban, mely a szövetkezet árainál rendszerint lényegesen magasabb árakat mutat.

A »Köztisztviselők« szövetkezete a rendkívül olcsó árusításokat eladási akció keretében intézi. Legutóbb a készpénzvásárlások előmozdítására és a mindenkor olcsóbb árusítás céljából a szövetkezet bevezette a tagok részére az azonnali visszatérítés rendszerét. E szerint a tagok készpénzfizetés mellett való vásárlásnál bizonyos percent azonnali visszatérítésben részesednek.

A »Háztartás« szövetkezet fenti adataiból nyilvánvaló, hogy a vásárlási visszatérítések összege a nyereségtől már eleve elválasztva állítatott be a mérlegbe.

A szövetkezetek olcsó és megbízható áruval való ellátását, a termelő szövetkezetekkel való közvetlen kapcsolatok felvétele szolgálhatja. A fogyasztószövetkezeti hálózat kapcsolatai e tekintetben még meglehetősen kiépítetlenek, (bár kétségtelenül a termelő szövetkezeti mozgalom szervezetlenségében van ennek a legnagyobb akadálya); a »Háztartás« szövetkezet már eddig is a Hangya szövetkezetektől átvett, jelentékeny mennyiségű árut hozott forgalomba.

A nagy fogyasztási szövetkezetek, hogy árudáikat — különösen némely tömegcikk tekintetében — minél olcsóbb áruval láthassák el, saját termelőüzemeket, továbbá affiliált vállalatokat tartanak fenn. A termelőüzemek elsősorban élelmiszerüzemek, melyek az egyes szövetkezeteknél a következőképpen oszlanak meg:

Konzum	Köztisztviselők	Általános	Háztartás
Húsüzem	Húsüzem	Húsüzem	Húsüzem
Borpincészet	Gőzkávépörkölte	2 sütőüzem	Zöldségtelep
és borgazdaság	Hántolómalom	Konzervüzem	Méhészet
	Vegyészeti gyár	Cukorkaüzem	Baromfitelep
	Tüzelőszerraktár	Zöldségtelep	Borpince
	és gőzfavágó	Tüzelőszerraktár	Tojásértékesítőtelep
	Pincegazdaság	Házinyomda	
		Autóüzem	

A közvetlen üzemeken kívül számos affiliált leányvállalat és szoros érdekelttség is bekapcsolódik a szövetkezetek termelő hálózatába.

A »Köztisztviselők« szövetkezetének érdekeltségébe tartozik az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ és a Magyar Tisztviselők Takarékpénztára Rt. (takarékpénztárak és fogyasztószövetkezetek együttműködése fontos eszköze a szövetkezeti hitelezés problémájának). Hasonló kapcsolat van az Általános Fogyasztási Szövetkezet és a Törekvés Takarékpénztár között. Ezenkívül az »Általános« szövetkezet további társintézményei a Corvinia Általános Biztosító Rt., a Hajnal Ipari Rt. (vegyszeri gyár) és a ruházati és háztartási cikkeket értékesítő Nagybevásárló és Értékesítő Rt. áruháza.

Különleges kapcsolat köti össze az »Általános« szövetkezetet a munkásszövetkezetek érdekképviselői szervével a »Magyarországi Fogyasztási és Termelő Szövetkezetek Egyesülésével«, melynek keretében 1931-ben 36 munkásszövetkezet és szövetkezeti vállalat tartozott. Ezek között 18, a budapesti munkások által különböző célra szervezett szövetkezet, illetve ezek által alapított szövetkezeti részvénytársaság állott fenn.

A főiskolai hallgatók »Centrum« szövetkezetének szintén vannak affiliációi. Ezek, mint az előbb említett fogyasztási szövetkezeteknél is az anyavállalat üzletkörébe kapcsolódnak bele. A »Centrum« szövetkezet vállalatai: a Centrum Nyomda és Kiadó-vállalat rt., a Centrum Hitelszövetkezet rt. és a Centrum Diákház.

A budapesti nagy taglétszámú szövetkezetek áruforgalmát a fővárosban és környékén, részben vidéken, sok fiókáru bonyolítja le. Az élelmiszer és háztartási cikkeket árusító fiókok száma a felsorolt szövetkezeteknél a következőképpen alakult:

31. A nagy fogyasztási szövetkezetek fűszer- és élelmiszerárudáinak számbeli megoszlása Budapesten. — 1925—1931.

É v	Konsum	Köztisztviselők	Általános	Háztartás	Együtt
<i>Budapesten.</i>					
1925.....	16	27	23	18	84
1926.....	14	30	24	17	85
1927.....	14	30	25	20	89
1928.....	15	29	25	20	89
1929.....	14	32	25	20	91
1930.....	14	36	25	19	94
1931.....	14	36	25	19	94
<i>Budapest környékén.</i>					
1925.....	16	7	33	—	66
1926.....	18	8	34	7	67
1927.....	18	8	34	8	68
1928.....	18	10	35	8	71
1929.....	17	11	36	8	72
1930.....	18	11	36	7	72
1931.....	18	11	36	7	72
<i>Vidéken.</i>					
1925.....	19	59	5	—	83
1926.....	21	55	8	—	84
1927.....	22	55	8	—	85
1928.....	21	51	7	—	79
1929.....	16	45	7	—	68
1930.....	26	49	8	—	83
1931.....	26	48	8	—	82

A fiókok számának lassú emelkedése Budapesten arra vall, hogy az egyes körzetek már meglehetősen el vannak látva szövetkezeti üzletekkel. A hálózat további kiépítése már csupán a város fejlődésével tart lépést. (Legtöbb fiókja a fővárosban a »Köztisztviselők« szövetkezetének van, melynél egyúttal a legnagyobb — 1925 óta — a fiókok számának emelkedése is.) A felsorolt fogyasztószövetkezetek fiókhálózata túlterjed a főváros határán és annak környékét is erősen bevonja forgalmi körébe. Míg Budapest zárt területén a »Köztisztviselők« szövetkezetének fiókhálózata a legnagyobb, a főváros munkáslakta környékén az »Általános« szövetkezet fióküzleteinek száma dominál. Hasonlóképen a vasutasságot magában tömörítő »Konzum« szövetkezet fiókhálózata is a környéken elterjedtebb. A vidéki városokban a »Köztisztviselők« szövetkezetének és az államvasutiak szövetkezetének fiókhálózata van elterjedve (az »Általános« szövetkezetnek 1931-ben csupán nyolc vidéki fűszerfiókja volt.) A kisebb városokban és falvakban a fogyasztószövetkezeti fiókok szerepét a Hangya szövetkezetek veszik át.

A fűszer- és élelmiszerelárusító fiókok mellett a szövetkezeti húsárudák száma is jelentékeny. Különösen a »Háztartás« szövetkezet fiókjai között szembeötlő a húsárudák száma. Budapest környékén csupán az »Általános« szövetkezetnek vannak húsárudái; 1925 óta állandóan 20 ilyen működik a környező városokban és községekben.

32. A nagy fogyasztási szövetkezetek húsárudáinak számbeli megoszlása Budapesten. 1925—1931.

É v	Konzum	Köztisztviselők	Általános	Háztartás	Együtt
1925.....	3	18	16	12	49
1926.....	3	15	14	14	46
1927.....	5	17	13	11	46
1928.....	7	16	13	10	46
1929.....	7	18	13	11	49
1930.....	4	18	13	13	48
1931.....	4	16	13	13	46

Hogy a fogyasztási szövetkezetek tagjaikat valamennyi közszükségleti cikkel elláthassák, ruházati áruházakat is tartanak fenn. A ruházati áruházak számának alakulása 1930-ig a következő képet mutatja:

33. A nagy fogyasztási szövetkezetek ruházati áruházainak megoszlása Magyarországon. 1925—1930.

É v	Köztisztviselők			Általános			Centrum			Kéve		
	Budapest	Budapest környékén	Vidéken	Budapest	Budapest környékén	Vidéken	Budapest	Budapest környékén	Vidéken	Budapest	Budapest környékén	Vidéken
1925	2	—	8	6	6	2	1	—	—	2	—	—
1926	3	—	8	5	6	2	1	—	—	2	—	—
1927	3	—	8	2	6	1	1	—	—	2	—	—
1928	3	—	8	1	2	—	1	—	—	2	—	—
1929	3	—	8	1	2	—	1	—	—	1	—	—
1930	2	—	9	1	2	—	1	—	—	1	—	—

Egyéb áruk eladásával a »Köztisztviselők« áruosztályai és az »Általános« szövetkezet áruházai gondoskodnak. Könyv- és papíráru fiókokat a Centrum szövetkezet tart fenn Budapesten és Szegeden (1931-ben szám szerint hat üzlete volt).

A nagy fogyasztási szövetkezetek kiterjedt üzleti hálózatuk, központi adminisztrációjuk és üzemeik révén szociális feladatot látnak el azzal, hogy sok-sok alkalmazottnak nyújtanak megélhetést. Ha az affiliált vállalatok alkalmazottainak a számát nem is vesszük számításba, maguknak a szövetkezeteknek alkalmazotti létszáma is csaknem eléri a háromezret.

A nagy fogyasztási szövetkezetek alkalmazottainak száma 1931-ben a következő volt:

	Tisztviselő	Elárúsító segéd	Altiszt és munkás
Konsum	35	111	145
Köztisztviselők	244	891	261
Általános	185	311	480
Háztartás	20	163	69
Centrum	9	22	4
Kéve	7	11	1
Összesen	500	1.509	960

Hogy a tisztviselői és segédszemélyzet szakszerű szövetkezeti és kereskedelmi ismeretével feladatának minél inkább megfeleljen, nagy gondot fordítanak a szövetkezetek az alkalmazottak kiképzésére. Ezt a célt szolgálják a gyakran rendezett tanfolyamok, továbbá a tanulmányi kiküldetések.

Magyar Mezőgazdák Szövetkezete.

A Magyar Mezőgazdák Szövetkezete eredetileg mint a Magyar Gazdák Hadseregellátó Szövetkezete alakult 1888-ban. Célja volt, hogy a mezőgazdasági termelők, különösen a nagy- és középbirtokosok, közvetlenül a szövetkezet útján vegyenek részt a hadseregnek terményekkel való ellátásában. Cége 1891-ben megváltozott és ezzel együtt a mezőgazdasági termeléshez szükséges cikkek és termények beszerzése és értékesítése vált üzletkörévé.

Az aránylag szerény keretek között alakult szövetkezet idővel erős vállalattá fejlődött és mind nagyobb mértékben vált a gazdák beszerzési forrásává. Ezt a fejlődést e néhány adat híven tükrözi vissza:

Megnevezés	1892	1902	1912	1922
Tagok száma	229	855	1.879	5.162
		1000 k r o n a		
Üzletrésztőke	173	482	925	—
Tartaléktőke	20	210	310	—
Vásárlási visszatérítések	—	30	70	—
Betétek	—	—	2.775	—

Az 1922. évi adatokat irrealitásukra való tekintettel céltalannak véltük közölni. Az inflációs idők végéig a szövetkezet békebeli vagyonának 48%-át tudta átmenteni, ami más vállalatok helyzetéhez képest jó eredmény volt.

1925 után a szövetkezet helyzetének alakulására vonatkozó adatokat a 34. sz. tábla mutatja, melyből 1929-ig a lassú és egyenletes fejlődés képe mutatkozik. A saját tőke 1926-ban 2068 ezer pengő volt, de 1931-ig elérte a 2352 ezer pengőt. Az intézet tőkeszükségletét nagy mértékben csökkentette a tagok betétállománya, mely 1930-ban több, mint hárommillió pengő volt. Ez az üzletág a legutóbbi időkig szépen fejlődött. Tőkéit a szövetkezet áruhitelformájában gyümölcsöztette.

34. A Magyar Mezőgazdák Szövetkezetének főbb adatai. — 1925—1931.

É v	A tagok száma	Üzletészőke	Tartalékalap	Tagok vásárlási visszatérítési alapja	Folyószámlabetétek	Váltóállomány	Árukészlet	Eladott áruk értéke	Személyzeti fizetések	Általános üzleti költségek	Évi nyereség	Osztalék
		ezer pengőben										
1925/26 .	6.217	1.461.2	601.4	5.3	1.740.0	305.8	3.683.7	.	448.8	391.2	247.5	108.3
1927 ...	6.344	1.508.8	675.0	11.7	1.915.8	287.3	3.851.3	21.552.7	296.8	245.8	165.3	74.6
1928 ...	6.426	1.540.9	721.0	14.5	2.524.4	295.8	4.001.5	24.056.0	350.5	242.0	167.8	76.2
1929 ...	6.462	1.566.7	767.5	16.5	3.198.5	1.047.2	3.597.2	23.285.5	349.9	241.8	78.2	77.5
1930 ...	6.498	1.568.0	767.5	16.5	3.200.2	838.4	3.638.8	.	304.2	218.6	0.1	—
1931 ...	6.504	1.568.0	767.5	16.5	1.562.2	668.8	2.582.7	.	242.2	176.8	1.5	—

Mivel a szövetkezet működése a mezőgazdaság prosperitására van felépítve, annak súlyos válsága 1930-tól már erősen visszatükröződik az adatokban is. A tőkeképződés megállott. A betétállomány 1930-ról 1931-re mintegy 50% csökkenést mutatott. Csökkent erősen a váltóállomány és a forgalom bénulása nyomán, az árukészletek értéke is. Hasonlóképpen kellett alakulnia az eladott áruk forgalmának, amiről azonban 1930-ban és 1931-ben nincsenek adataink. A gazdák vásárlóképességének csökkenése mellett még az áruhitelek nyújtásával is óvatosan kellett eljárni, megszigorítva azokat. Bénítólag hatottak az üzleti forgalomra a kalkulációkat veszélyeztető áresések is. A kinnlevőségek behajtása megnehezült és sok helyen a régi hitelek meghosszabbítása vált szükségessé (1931-ben több mint 10 millió pengő volt a kinnlevőségek összege). Hogy a szövetkezet mennyire igyekezett a leromlott viszonyok között rentabilitását fenntartani, mutatja a személyzeti fizetéseknek és általános költségeknek erős csökkentése, ami különösen 1929 óta történt nagy mértékben.

A nyereséghozam csökkenése arányosan mutatkozik a válság kimélyülésével. Az alapszabály szerint a szövetkezet évről-évre 5% osztalékot fizetett. A kifizetett osztalékok összege 1929-ben utoljára több mint 77 ezer pengő

volt, de a normális üzleti években a szövetkezet vásárlási visszatérítést is adott tagjainak.¹⁾ Ezek összege: 1925/26-ban 48 ezer, 1927-ben 34 ezer és 1928-ban 34 ezer pengőt képezett. 1929 óta a csökkent nyereségekből nem lehetett vásárlási visszatérítést nyújtani.

A nehéz időkre való tekintettel a gazdák egyik legégetőbb problémáján igyekezett a szövetkezet segíteni, terményértékesítésével. Ennek útján jelentékeny gabona, állat és borexportot bonyolított le.

Bár a Magyar Mezőgazdák Szövetkezete egyike a legönállóbb szövetkezeteknek, a földművelésügyi minisztérium megbízásából, (különösen az utolsó évtizedben) számos — a gazdák megsegítésére irányuló — akciót bonyolított le (traktorakció, műtrágya-akció, hízalási hitelakció stb.)

Áruforgalmát különböző osztályai — mint a pénz- és hitel-, áru-, szén-, szőlészeti-, mag-, műszaki és gép-, borértékesítő-, és gabonaosztályok látják el.²⁾ Ezenkívül külön biztosítási osztály működik a szövetkezet kebelében, mely 1929 óta, mint a Gazdák biztosító szövetkezetének vezérképviselősege működik. Vidéken 1930-ban hat és 1931-ben öt kirendeltsége állott fenn.

Mint ahogy a legtöbb nagy szövetkezetnek vállalatai vannak, úgy a Magyar Mezőgazdák szövetkezetének is megvannak a maga leányvállalatai, mint Magyar Mezőgazdák Állatértékesítő Rt., Magyar Mezőgazdák Termelő Rt. és Magyar Mezőgazdák Gépforgalmi Rt.

Gazdák Biztosító Szövetkezete.

A biztosítás alap gondolata, a kár és kockázat megosztása az egyetemlegesség és a kölcsönösség alapján, szövetkezeti gondolat. Magyarországon az első biztosító intézmények³⁾ egyszersmind az első szövetkezetek is voltak.

A mult század végén megerősödött agrárszövetkezeti mozgalmak közepette alakult a Gazdák Biztosító Szövetkezete, hogy a mezőgazdaság részére a gazdaközönség érdekeinek megfelelő biztosításokat nyújtson.

A szövetkezet néhány főbb adatának alakulása mutatja, hogy a gazdaságszervelet a biztosítás fontosságát mindjobban felismerte. Eleinte az intézet üzletköre csaknem teljesen a tűz- és jégbiztosításra, valamint az életbiztosításra szorítkozott. A világháború előtt már a legnagyobb magyar biztosító intézetek között foglalt helyet a Gazdák Biztosító Szövetkezete, mintegy kettő és félmillió korona alaptőkével, továbbá öt és félmillió koronát meghaladó tartalékaival és hét és félmillió koronánál több díjbevételeivel.

¹⁾ A vásárlási visszatérítések összegének nagyrésze a szövetkezeti tőkét növelte azáltal, hogy mindaddig, míg »valamely tag 20 pengő névértékű üzletrészeinek száma a 20 darabot el nem éri, a tag vásárlási visszatérítési számláján mutatkozó minden 20 pengőből részére egy-egy új üzletrész állittatik ki.«

²⁾ Budapesten raktára, Kőbányán sertéshizláló telepe, Budafokon borpincéi vannak a szövetkezetnek.

³⁾ Mint a Révkomáromi cs. és kir. Szabadalmas Hajózás Biztosító Társaság 1807-ben, továbbá a Marosszéki Tűzkármentesítő Társulat az 1840-es években.

35. A Gazdák Biztosító Szövetkezetének fejlődése a világháború előtt.

55. A Gazdasági Biztosító Szövetkezeteknek Törvénye a Tízéves Társaságok									
Év	Alaptőke	Díjtartalékok és egyéb tartalékok az elemi ágazatokban	Díjtartalékok, díj-átvittelek és egyéb tartalékok az élet-ágazatokban	Összes tartalékok	Díjbevétel				
					a tűzbiztosításban	a jégbiztosításban	a betöréssel és lopással szembeni biztosításban	az életbiztosításban	összesen
ezer koronában									
1901	1.668-1	37-6	—	37-6	181-7	234-7	—	—	416-4
1905	1.953-2	439-4	145-2	584-6	753-1	525-4	—	127-9	1.406-4
1910	1.981-4	1.503-2	854-8	2.358-0	3.063-8	1.188-7	—	406-5	4.659-0
1915	2.550-1	2.874-1	2.806-4	5.680-5	4.815-5	1.933-7	12-9	946-4	7.708-5

A háború és az infláció időszaka miként más vállalatoknak, úgy a Gazdák Biztosító Szövetkezetének is óriási károkat okozott. A tartalékok, melyek túlnyomórészt óvadékképes értékpapírokkal voltak fedezve, jóformán teljesen elértéktelenedtek. 1925-ben az alaptőke csupán 314 ezer, a tartalékok összege pedig 1631 ezer pengőre volt felértékelhető.

A szövetkezet új biztosítási ágak bevezetésével igyekezett tevékenységét az utóbbi időben mind szélesebb alapokon folytatni. Az újjáépítés utolsó hét esztendejéről számolnak be a 36. sz. tábla adatai.

A régi üzletágak — tűzbiztosítás, jégbiztosítás és életbiztosítás — mellett már a betöréses lopás elleni, a baleseti, a szavatossági és az autóbiztosítási ágak is szerepelnek. 1928-ban a mezőgazdaság részére rendkívül fontos állatbiztosítás is felvételre az intézet üzletágai közé.

Az utóbbi biztosítások folytatása, miként az 1931. évi díjbevételi és káradatok mutatják, különösen az egyre ismétlődő vészek miatt nagy áldozattal és kockázattal járt.

Ugyancsak nagy áldozatot kellett hozni a jégbiztosításban 1924-ben és 1925-ben. A tűzkárok 1929-ben emelkedtek nagyra. A baleseti díjbevételek csökkenését viszont egy nagyon terhes szerződés megszűnése okozta 1930-ban.

Az egyes kárbiztosítási ágak időnkint kockázatos volta ellenére az intézet egységes üzletvitelével a kárbiztosítások által az utolsó hét évben évről-évre nyereségeket produkált.

Az életágban 1926-ban és 1927-ben szenvedett veszteségek tulajdonképpen ezen üzletág erős fejlesztésével függnek össze, melyet nagy propaganda, szervezési és üzletszerzési költségek terheltek. A propagandamunka meg is látszik az életágazat rendkívüli fejlődésében, melynek tartalékjai az 1925. évi 134 ezer pengőről 1931-ig 2296 ezer pengőre, díjbevételei pedig 181 ezer pengőről 1698 ezer pengőre emelkedtek.

A szövetkezet üzletvitelére nézve nagyjelentőségű a folytatólagos díjak perelhetésére vonatkozó 1927. évi X. t.-c., mely biztosítja a megkötött üzletek folytonosságát és megszünteti a tisztességtelen verseny sok káros kinövését.¹⁾

¹⁾ Ezzel kapcsolatban azonban a törvény lehetővé tette a régebben megkötött biztosítások záros határidőn belül való felmondását, ami nagyszámban be is következett. A biztosítottak nagyrésze megijedt az új törvény szigorúbb rendelkezéseitől, másrésze abban a reményben mondta fel a biztosítását, hogy az új biztosításnál kedvezőbb feltételeket tud elérni.

A törvény által biztosított állomány védettsége így lehetővé tette, hogy a Gazdák Biztosító Szövetkezete kilépjen a díjtartifa-egyezményből és lehetőség szerint a legkedvezőbb díjtételeket állapíthassa meg biztosítottjai számára.¹⁾ Az alacsony díjtételek megállapítása annál is inkább szükségessé vált, mert a válságba jutott gazdaközönség a meglévő biztosításokat is mind nehezebben tudta fizetni. 1930-ban még új üzletszerzésekkel igyekezett az intézet a díjkieséseket ellensúlyozni, 1931-ben azonban látható már a díjbevételek csökkenése. A rosszabodott gazdasági viszonyok megnehezítették a díjbehajtások normális menetét és sok esetben halasztást kellett adni, ami által a díjhátralékok az 1929. évi 21·4%-kal szemben 1931-ig 26·5%-ra emelkedtek.

A Gazdák Biztosító Szövetkezetének kétféle tagjai vannak, azok, akik üzletrészt jegyeznek és a biztosítottak.²⁾ Az üzletrészt jegyző tagok üzletrészeik névértékéig felelősek. A biztosítottak tagságával jár, hogy szavazati jogot gyakorolnak a kerületi választmányok tagjai útján és biztosítási kötvényeik névértékének kétszereséig felelősek. A feleslegből való részesedésük a biztosítási díjakba beszámíttatik.

A szövetkezet számos képviselőt tart fenn. Országos vezérképviselő-sége, mint az OKH biztosítási osztálya működik. Külön képviselője a Magyar Mezőgazdák Szövetkezetének biztosítási osztálya. Ezenkívül az ország városaiban 15 kerületi vezérképviselő-sége áll fenn.³⁾

Magyar Államvasutiak Takaré- és Segélyszövetkezete.

A szövetkezet egyike a legrégebb idők óta fennálló budapesti nagy taglétszámú szövetkezeteknek. Kezdetben csekély taglétszámmal és tőkével működött azzal a céllal, hogy az elterjedt uzsoraüzelmekkel szemben anyagi védelmet nyújtson a vasutasságnak. 1879-től, az alapítás évétől, a világháborúig szépen gyarapodott. A siker alapja nagyrészt az volt, hogy oly nagy testület állott mögötte, mint a vasutasság. A szövetkezet példája annak, hogy a kisszövetkezetek az idők folyamán mily erős, nagy taglétszámú és tőkeerejű intézményekké tudnak fejlődni.

¹⁾ Nagy terhet rótt a szövetkezetekre az életbiztosítások új valorizációs adója (1928. évi XII. t.-c.), mely a direkt díjbevétel 2%-ának, a tiszta díjbevétel 1%-ának az e célra képezett alapba való befizetését írja elő. Ez az adó addig fizetendő a biztosítók által, míg az alap a régi életbiztosításokból eredő követelések 5%-át el nem éri. Erre az alapra a szövetkezet 1931 végéig 541 ezer pengőt fizetett be.

²⁾ Az üzletrészt jegyző tagok között szerepel a földművelésügyi miniszter, ki legutóbb 1927-ben 1,200.000 pengő értékű alapítványi üzletrészt jegyzett és ily módon biztosítja befolyását a szövetkezet vezetésébe. Ugyancsak résztvesz a szövetkezet vezetésében két gazdasági egyesület az OMGE és a GEOSz, melyek három-három tagot jelölnek az igazgatóságba.

³⁾ Érdekeltségéhez több biztosítási társulat és egyesület tartozik. Ezek között van az Első Keresztény Biztosító Intézet, Budapesti Viszontbiztosító, Pátria Irodalmi Vállalat, Gondviselés Országos Központi Segélyző Társulat, Országos Temetkezési Pénztár Egyesület, Vasutasok Családgondozó Országos Egyesülete, Országos Református Jóléti és Gazdasági Társulat.

A szövetkezet, mely mintegy négy és félmillió hadikölcsönjegyzéssel és a korona elértéktelenedésével vagyonának legnagyobb részét elvesztette,¹⁾ ismét újjászerveztetett. Üzletága életbiztosítás,²⁾ balesetbiztosítás²⁾ és segélyezés, továbbá jelzálogos és törlesztéses kölcsönök folyósítása, valamint a tagok által elhelyezett készpénzek gyümölcsöztetése. Tagjai nem csupán vasutasok, hanem az állami vas- és gépgyárak alkalmazottai, közalkalmazottak s családtagjaik lehetnek. Fejlődése tekintetében legnagyobb jelentőségű a tagok számának emelkedése, mert ezek befizetéseiből képződik az intézet vagyona.

**37. A tagok száma és a kifizetett halálozási, baleseti és rendkívüli
segélyek összege a Magyar Államvasutiak Takaré- és Segélyszövetkezeténél.
1879—1931.**

É v	Tagok száma	Kifizetett segélyek összege pengőértékben	É v	Tagok száma	Kifizetett segélyek összege pengőértékben
1879.....	203	—	1925.....	9.188	50.868
1880.....	305	—	1926.....	9.143	54.269
1885.....	2.452	44.376	1927.....	9.350	82.748
1890.....	3.409	111.151	1928.....	10.399	89.942
1895.....	5.034	306.614	1929.....	12.809	125.145
1900.....	6.237	367.975	1930.....	13.461	203.726
1905.....	7.334	427.092	1931.....	14.233	205.531
1910.....	10.071	664.019			
1915.....	16.760	859.241			
1920.....	17.440	22.094			

A szövetkezet 1931. évi 14.233 tagszáma megközelítette a háború előtti tagszámot. Tőkéje azonban, mely a tartalékokkal együtt 992.361 pengő volt, 1931-ben még mindig messze mögötte maradt a háború előtti vagyonnak. Néhány adat jellemző képét mutatja a szövetkezet tevékenységének: a tagok számára folyósított jelzálogos és törlesztéses kölcsönök összege 1931-ben 884 ezer pengő, a tagok alapszabályszerű segélyezésére fordított összeg pedig 205 ezer pengő volt; 412 ezer pengő díjbevéttel szemben a kifizetett biztosítási összegek 158 ezer pengőt emésztettek fel.

¹⁾ Üzletrésztőkéje a világháború előtt 5946 ezer korona volt, törlesztéses kölcsöneinek állaga pedig 7672 ezer aranykorona volt.

²⁾ Minden tag halála után 600, a házastárs halála után 200 pengőt, baleset folytán történt halálozás esetén 800 pengőt, munkaképtelenné válás esetén pedig 800 pengőig terjedő összeget fizet ki a jogosultaknak.

Országos Lakásépítési Hitelszövetkezet.

A legújabb idők egyik nagy szövetkezeti alapítása az Országos Lakásépítési Hitelszövetkezet. 11 pénzintézet alapította, egymillió pengő üzletrésztőkével, hogy megfelelő külön hitelszerv álljon fenn az erősen fellendült lakásépítkezések hitellel való támogatására. Az intézet az 1930. évi XLI. t.-c. alapján lakásépítési kölcsönöket folyósít. E törlesztéses kölcsönök alapján a betáblázott ingatlanokra vonatkozó jelzálogkövetelésekről kötvényeket bocsát ki.

A szövetkezet rövid fennállása óta 15.845 ezer pengő értékű lakásépítési kölcsönt nyújtott és 13.370 ezer pengő névértékű kötvényt bocsátott ki.

II. A budapesti szövetkezetek statisztikája 1930-ban és 1931-ben.

1. Az adatgyűjtés.

A szövetkezeti mozgalom nagy közgazdasági jelentősége és a fővárosi szövetkezetek számának a legutóbbi években tapasztalt feltűnő gyarapodása indította a Székesfővárosi Statisztikai Hivatalt arra, hogy 1930-tól kezdődőleg folytatólagos évi statisztikát készítsen a budapesti szövetkezeti mozgalom alakulásáról. Hogy a statisztika teljessége hiányt ne szenvedjen, az adatgyűjtés megindítását meg kellett előznie a budapesti szövetkezeti névjegyzék összeállításának. Minthogy minden szövetkezet megalakulásakor köteles cégét a céghivatalnál bejegyeztetni és megszűnésekor töröltetni, a névjegyzék összeállításánál a törvényszéki cégjegyzék szolgált alapul. 1930-ban 382 bejegyzett szövetkezetet vett fel a hivatal szövetkezeti névsorába. Ezek között sok olyan cég szerepelt, mely már régen megszűnt, de a cégjegyzékből még nem töröltetett, mert a szóbanforgó szövetkezetek vezetősége törvényszabta köteleességét, — a megszűnés bejelentését — elmulasztotta. E szövetkezetek törlése az 1927. évi III. t.-c. alapján hivatalból fokozatosan folyik.

Számolni kellett tehát azzal, hogy a 382 bejegyzett szövetkezet közül a valóságban lényegesen kevesebb működik. Mindazonáltal valamennyi címre küldött a hivatal körlevelet és csatolt kérdőívet kitöltés végett. A kérdőívet úgy kellett összeállítani, hogy csak olyan kérdéseket tartalmazzon, melyekre a szövetkezetek könnyen, minden utánjárás nélkül meg tudnak felelni, továbbá tekintet nélkül a szövetkezetek foglalkozási körére, valamennyi részéről kitölthető legyen. Számos érdekes részletkérdést el kellett hagyni, nehogy a kérdések sokasága miatt kátyúba vesszen az adatok teljes és gyors begyűjtése. Ha ezáltal sok értékes anyag megszerzése maradt időszaki, reprezentatív adatfelvételek alkalmára, mégis kárpótlást nyújtott az, hogy a szövetkezetek valamennyi egységét sikerült a statisztikai felvételbe bevonni.

Mivel a következőkben ismertetendő statisztikai anyag a szövetkezeti formában alakult vállalkozások legkülönbözőbb feladatokat ellátó, valamint nagyságban, tőkeerőben és szervezetben is nagy különbségeket mutató egységeit öleli fel, így kezdtünk már az alapsoportosításban (foglalkozási

ágak szerint) a különbségeket érzékeltethetővé tenni. Az alapszoportosításnak a különböző ismérvekkel való kombinációi is áttekintést nyújtanak a szövetkezetek különböző jellege és gazdasági jelentősége felett.

Az országos jelentőségű központok és különleges működési körű szövetkezetek adatait nem vontuk be a budapesti szövetkezetek itt ismertetendő statisztikájába, mert azokról már az első részben szözlöttünk. Tettük ezt egyrészt azért, mert különös közgazdsági jelentőségükre való tekintettel a róluk rendelkezésre álló statisztikai anyagot bővebben kívántuk ismertetni, de tettük másrészt azért is, mert az országos szövetkezeti intézmények nagy számadataikkal, végeredményben teljesen elnyomják a kisebb szövekezetek adatainak érvényesülését. A budapesti nagyszövetkezetek adatai azonban már bennfoglaltatnak statisztikánkban.

2. A budapesti szövetkezetek száma.

A szövetkezetek csoportosítását illetőleg, igen különböző felfogások vannak elterjedve. Minden csoportosításban valamely alapszempont érvényesül. A különböző gazdasági célokat szolgáló szövetkezeteket valóban nehéz rendszerbe foglalni; annyi, egyrészt közös, másrészt pedig egymástól eltérő ismérv nyilvánul meg tevékenységükben és felépítésükben, hogy meglehetősen nagyfokú részletezés szükséges az egyes típusok egymástól való elkülönítésére.

Legyen azonban bármilyen a szövetkezet szervezete, rendeltetése stb., tény az, hogy mint vállalat vesz részt a gazdasági életben. Mi is mint vállalatokat csoportosítjuk őket a szerint, hogy mely üzletághoz tartoznak.

A szövetkezet vállalkozási jellege és a tagok foglalkozása között többnyire van összefüggés. A mezőgazdasági szövetkezetek tagjai pl. mezőgazdák, az ipari szövetkezetekben iparosok tömörülnek, a kereskedők szövetkezeteiben kereskedők. A fogyasztási és hitelszövetkezetekben túlnyomórészen a tisztviselő- és munkásosztály vesz részt stb.

A beszerzés, termelés és értékesítés és hitelek nyújtása a tagok részére közös vonása a legtöbb üzletágban működő szövetkezetnek.

A 38. számú táblán látható a budapesti szövetkezetek számának megoszlása a vállalati csoportok között. Legtöbb a társasház-, építő- és iparoszövetkezet, de sok a nagyobbára testületek kebelében működő hitel-, takarékos és segélyegylet is. Érdekes, hogy mily sok kis mezőgazdasági szövetkezetnek van székhelye Budapesten. Közülük külön kiemeltük az országos jellegű — sokezer taggal és nagy tőkével rendelkező — Magyar Mezőgazdák Szövetkezetét és ugyancsak kiemeltük a fogyasztási szövetkezetek közül a nagy szövetkezeteket, hogy adataik ne befolyásolják a kis szövetkezetekről alkotható képet.

38. A budapesti szövetkezetek száma, vállalati csoportok szerint részletezve, a mérleget záró cégek számának feltüntetésével. — 1930—1931.¹⁾

Szövetkezeti csoportok	Összes	Mérleget záró	Összes	Mérleget záró	A szövet- kezetek hány %-a zárt mérleget 1931-ben
	szövetkezetek száma				
	1930-ban		1931-ben		
1. Mezőgazdasági jellegű szövetkezetek.					
Nagy mezőg. term., besz. és ért. szöv. ²⁾	1	1	1	1	100-0
Állattenyésztő és állatértékesítő szöv.	8	3	8	3	37-5
Kis mezőg. term., besz. és ért. szöv.	29	13	34	15	44-1
Bérlőszövetkezet	3	1	2	1	50-0
Együtt	41	18	45	20	44-4
2. Ipari jellegű szövetkezetek.					
Kisipari term., besz. és ért. szöv. ..	61	24	64	31	48-4
Gyáripari term., besz. és ért. szöv. .	7	6	11	8	72-7
Egyéb iparösszvetkezetek	2	1	3	2	66-7
Együtt	70	31	78	41	52-6
3. Kereskedelmi jellegű szövetkezetek.					
Nagy fogyasztási szövetkezetek ³⁾ ..	6	6	6	5	83-3
Helyi fogyasztási szövetkezetek	21	5	23	6	26-1
Kereskedők beszerző szövetkezetei..	11	5	14	7	50-0
Együtt	38	16	43	18	41-9
4. Hitelszövetkezetek.					
Hitelszövetkezetek	41	28	42	29	69-0
Takarék- és segélyegyleti szövetkez.	13	7	12	8	66-7
Együtt	54	35	54	37	68-5
5. Biztosító szövetkezetek	6	4	6	4	66-7
6. Fuvarozó szövetkezetek	9	3	10	3	30-0
7. Munkavállaló és munkásszövetkezetek	16	8	15	9	60-0
8. Lakásszövetkezetek.					
Társasházak	50	42	59	49	83-1
Építőszövetkezetek	35	22	44	26	59-1
Együtt	85	64	103	75	72-8
9. Egyéb szövetkezetek.					
Testületek szövetkezetei	10	6	10	8	80-0
Szanatóriumi szövetkezetek	6	3	5	3	60-0
Kultúrszövetkezetek	4	3	3	3	100-0
Otthonszövetkezetek	5	4	5	4	80-0
Sportszövetkezetek	2	1	2	2	100-0
Különféle szövetkezetek	17	5	17	4	23-5
Együtt	44	22	42	24	57-1
Szövetkezetek összesen ..	363	201	396	231	58-3

¹⁾ Nem foglaltatnak bent a szövetkezeti központok és a különleges működési körű szövetkezetek adatai. — ²⁾ Magyar Mezőgazdák Szövetkezete. — ³⁾ Magyar Köztisztviselők Fogyasztási, Termelő- és Értékesítő Szövetkezete, Magyar Királyi Államvasutak Alkalmazottai Fogyasztási és Takarékszövetkezete (»Konzum«), Általános Fogyasztási Szövetkezet, »Háztartás« Termelő, Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet, Keresztény Főiskolai Hallgatók »Centrum« Fogyasztási Szövetkezete, »Kéve« Ruházati Aruház Szövetkezet.

Elteltekintve az adataink közt nem szereplő öt¹⁾ — Budapesten székelő — szövetkezeti központtól és hét²⁾ különleges működési körű szövetkezettől, jellemző a szövetkezetek számának a legutolsó években történt gyarapodására, hogy 1929-ben 333, 1931-ben pedig már 396 volt bejegyezve.

A világháború előtt is sok szövetkezet működött Budapesten. Az 1910-es években mintegy 200-ra volt tehető számuk. Ezek azonban túlnyomórészt hitelszövetkezetek és takarékegyesületek voltak és csak kisebb számban működtek más üzletkörökben. A háborús és az azt követő idők nagyon sok szövetkezetet elsöpörtek. A régiak helyébe azonban újak keletkeztek. Számuk, mint látható, a legutóbbi években már messze meghaladta a háború előtti évek állagát. Azonban lényeges változás állott be annyiban, hogy a hitelszövetkezetek és takarékegyesületek domináló szerepe megszűnt és inkább egyéb gazdasági célú szövetkezetek alakultak.

Különösen 1925 óta feltűnő a szövetkezetek számának rohamos emelkedése. Nem tudjuk, hogy bizonyos fokig nem járul-e ehhez a 7000/1925. P. M. számú rendelet, mely az alapítandó részvénytársaságok alaptőke minimumát 100.000 pengőben állapította meg. A budapesti szövetkezeti mozgalom erősödése azonban nagyjából más alapokra vezethető vissza. Nem csekély része van ebben a gazdasági helyzet romlásának. A válságok mindig a szövetkezeti mozgalom terjeszkedését vonták maguk után. Figyelemre méltó továbbá a központok fokozott közreműködése is az új szövetkezetek alapításánál. De kétségtelenül jelentékeny hatása van az építkezések fellendülésének is, mely a lakás- és építőszövetkezetek elterjedésére gyakorolt nagy befolyást. A szövetkezetek számának emelkedése főleg épen a lakás- és építőszövetkezetek elterjedésében leli magyarázatát. A szövetkezeti házak modern és komfortos lakásai és otthonai, még a növekvő gazdasági válság dacára is, egyre épülnek.³⁾

¹⁾ Hangya, a Magyar Gazdaszövetség szövetkezeti központja m. sz., az Országos Központi Hitelszövetkezet, a »Fructus«, a Gyümölcsértékesítő és Szeszűző Szövetkezetek Központja m. sz., az Iparosok Országos Központi Szövetkezete és az Országos Magyar Tejszövetkezeti Központ.

²⁾ A Földbirtokrendezés Pénzügyi Lebonyolítására Alakult Szövetkezet, a Falusi Kislakásépítő Szövetkezet, a Pénzügyi Központ, a Magyar Szavatossági Bank, a Magyar Pénzügyi Szindikátus, a Magyar Jelzálogintézetek Szövetkezete és a Magyar Pénzügyi Záloglevélkibocsátó Szövetkezete.

³⁾ A lakás- és építőszövetkezetek gyarapodása természetesen nem zárt jelenség. Hasonló gyarapodás volt tapasztalható a részvénytársasági bérházak és építő részvénytársaságok számára is. A lakás- és építőszövetkezetek kétségtelenül a legutóbbi építési konjunktúrában találtak kedvező talajt működésük számára. Az építési konjunktúrát a nagy lakáshiány nyomában az új lakbérleti kötöttség alól felszabadult lakások nemrég még igen magas bérnévója indította meg. Ugyancsak a magas lakbér volt legjobb propagálója az önálló családi otthonok és öröklakások építésének. A múlt tapasztalatai alapján sokan az építkezésben biztos tőkebefektetést látva, a sötét és poros levegőjű utcái és udvari lakások helyett a város külső, egészséges részein igyekeztek maguknak saját hajlékot biztosítani.

A mezőgazdasági, iparos és fogyasztási szövetkezetek számának emelkedése azonban már nem konjunkturális jelenség, hanem mindenesetre a budapesti szövetkezeti mozgalom fejlődésére vall. Ez annál is inkább feltűnő, mert ugyanezen idő alatt az azonos gazdasági viszonyok között működő részvénytársaságok száma állandó apadást mutatott.

A szövetkezetek létszáma mellett táblánkon fel van tüntetve az is, hogy hány zárt közülük mérleget. A mérleget záró szövetkezetek száma nagyjában megegyezik a működő szövetkezetek számával; valamivel az utóbbi alatt marad, mert a működőkhöz számíthatók még a szóbanforgó években alakult, továbbá közgyűlésük megtartására haladékat kapott cégek is. Jellemző, hogy 1930-ban a szövetkezeteknek csupán 55%-a, 1931-ben pedig 58%-a zárt mérleget. E szerint az új alakulások beszámításával mintegy 60—70%-uk működött.

A bejegyzett és a mérleget záró szövetkezetek számának összehasonlítása az egyes csoportokon belül is érdekes képet mutat. A nagyszámú kis mezőgazdasági szövetkezeteknek, valamint a kisipari szövetkezeteknek fele sem működik. A helyi fogyasztási szövetkezetek nagyobb része hivatalból való törlésre vár. A bejegyzett hitelszövetkezeteknek és takarékegyleteknek viszont csaknem 70%-a zárt mérleget. Ugyancsak kedvezőbb a számarány a társasház- és építőszövetkezeteknél is, melyeknek közel 73%-a zárt mérleget 1931-ben.

Érdekes fényt vet a szövetkezeti mozgalom alakulására, ha azt nézzük, hogy a nem működő szövetkezetek mikor készítették utolsó zárszámadásukat. Az 1930. évben mérleget nem zárt 162 szövetkezet közül 28 az 1929. évvel, 16 az 1928. évvel, 12 az 1927. évvel, 12 az 1926. évvel, 22 az 1925. évvel, négy pedig az 1920-tól 1924-ig terjedő időszakban szüntette be működését. A nagyobb rész (90 cég) tehát 1925 után maradt el a működő szövetkezetek sorából. Sok szövetkezet egészen rövid életű. Az inflációs időkből kellőleg meg nem alapozott alakulatok a változott viszonyok mellett már nem tudták soká fennállásukat biztosítani. Soraikban is akadt számos életképtelen vállalkozás, mely csupán az előnyös szövetkezeti formát öltötte magára, a tagok komoly erkölcsi és anyagi támasza nélkül. Az 1929. évi üzletbeszüntetések számának emelkedése már a gazdasági válság kezdetét jelentette.

A budapesti szövetkezetek nagyobb része nem régi alapítású. Az 1930-ban fennálló cégeknek 49·9%-a 1925 óta alakult; 1920 óta alakult viszont a fennálló szövetkezetek 64·7%-a. Az a kép, amit a 39. számú tábla nyújt, természetesen nem tükrözheti vissza teljesen a budapesti szövetkezeti mozgalom multját. Számos szövetkezet, mely a multban szerepet játszott, már megszűnt, vagy beleolvadt más vállalkozásba. Tudjuk, ma is vannak szövetkezetek, melyek tényleg megszűntek ugyan, de a cégjegyzékből még nem töröltettek.

39. Az 1930-ban fennálló szövetkezetek részletezése alapítási évek szerint.¹⁾
(Dűlt számokkal a mérleget záró szövetkezetek.)

Szövetkezeti csoportok	Alapítási évek							
	1925—1930	1920—1924	1910—1919	1900—1909	1890—1899	1880—1889	1879—	ismeretlen
<i>Mezőgazdasági jellegű szövetkezetek.</i>								
Nagy mezőg. term., besz. és ért. szöv.	{ —	—	—	—	1	—	—	—
Egyéb mezőg. szövetkezetek	{ 20 9	9 5	9 7	—	—	—	—	2 2
<i>Ipari jellegű szövetkezetek.</i>								
Kisipari term., besz. és ért. szöv.	{ 29 13	15 5	7 3	4 2	2 1	—	—	4 —
Egyéb iparösszövetkezetek	{ 4 3	2 7	2 2	—	1 7	—	—	—
<i>Kereskedelmi jellegű szövetkezetek.</i>								
Nagy fogyasztási szövetkezetek	{ — —	1 7	1 7	2 2	1 7	1 7	—	—
Helyi fogyasztási szövetkezetek	{ 13 3	2 7	3 7	1 —	—	—	—	2
Kereskedők beszerző szövetkezetei..	{ 6 2	2 7	3 2	—	—	—	—	—
<i>Hitelszövetkezetek.</i>								
Hitelszövetkezetek	{ 11 6	8 7	4 4	7 5	2 2	—	1 7	8 3
Takarék- és segélyegyleti szöv.	{ 2 2	1 7	1 7	1 7	2 7	—	2 7	4 —
<i>Biztosító szövetkezetek</i>	{ — —	—	—	2 2	3 7	1 7	—	—
<i>Fuvarozó szövetkezetek</i>	{ 8 2	—	1 7	—	—	—	—	—
<i>Munkavállaló és munkásszövetkezetek ..</i>	{ 7 4	4 2	2 7	1 7	—	—	—	2 —
<i>Lakásszövetkezetek.</i>								
Társasházak	{ 30 27	2 7	12 12	2 2	—	—	—	4 —
Építőszövetkezetek	{ 23 13	1 —	2 2	8 7	—	—	—	1 —
<i>Egyéb szövetkezetek</i>	{ 28 12	7 4	5 5	2 7	—	—	—	2 —
Összesen	{ 181 96	54 29	52 36	30 23	12 8	2 2	3 2	29 5

¹⁾ Nem foglaltatnak bent a szövetkezeti központok és a különleges működési körű szövetkezetek adatai.

A szövetkezeti mozgalom történetéhez híven a legrégibb alapítások a hitelszövetkezetek és takarékegyletek között találhatók (az 1930-ban is fennállók közül legrégibb a Magyar Tisztviselők Takarékegylete m. sz., mely 1875-ben alakult és a Caritas önszegélyző egyesület m. sz., mely 1872-ben alakult). Ugyancsak régi alapítású cégek találhatók a biztosító szövetkezetek között (Magyar Államvasutiak Takaré- és Segélyszövetkezete 1888-ban és a Gazdák Biztosító Szövetkezete 1899-ben alakult). A fogyasztási szövetkezetek között is vannak régi cégek (az első nagy fogyasztási szövetkezet 1883-ból a Magyar Államvasutiak Konzum fogyasztási szövetkezete, 1892-ben alakult a Magyar Köztisztviselők Fogyasztási Szövetkezete. 1896-ból való az első kisiparos szövetkezet (a budapesti asztalosipartestület védnöksége alatt álló bútorecsarnok szövetkezet).

Mezőgazdasági szövetkezetek 1910 óta keletkeztek tömegesebben. A kisipari szövetkezetek közül már régebbi idő óta több állott fenn, nagyobb részük azonban 1920 óta alakult. Kisebb fogyasztási szövetkezetek a forradalmi idők után kezdtek elterjedni. Kereskedők beszerző szövetkezetei már a világháborút megelőző években is állottak fenn; néhány újabb 1925 óta alakult. Az első fuvarozó szövetkezet 1918-ból való; a későbbi években szintén keletkezett néhány. A munkavállaló szövetkezeteknél is csak elvétve akad néhány háború előtti alakulat. Lakás- és építőszövetkezetek 1908 óta alakultak. a világháború és a pénzügyi labilitás gátat vetett e szövetkezeti típus elterjedésének, mígnem az 1926-ban és 1927-ben megindult építkezés azután újból megnyitotta az útját új társasház- és építőszövetkezetek keletkezésének.

Táblánkon dült számokkal ki van emelve a mérleget záró cégek száma. A hosszabb idő óta fennálló és működő szövetkezetek mindenesetre számos tapasztalatot szereztek működésük folyamán, üzleti tevékenységüket kimélyítették és szervezetüket kiépítették. Megfelelő anyagi megalapozottsággal mindenesetre ellenállóbbak a gazdasági válságokkal szemben, mint a mindenkor új alakulatok. Érthető, hogy az újabb szövetkezetek között nagyobb arányban vannak olyanok, melyek nem működnek, mint a régiek között. Erre vall, hogy az 1920 óta alakult szövetkezeteknek mintegy 45%-a, az 1920 előtt alakultaknak pedig csupán 28%-a nem működik. Az utóbbi számarányt az 1927. évi III. t.-c. további végrehajtása még jobban fogja csökkenteni.

3. A budapesti szövetkezetek tagjainak száma.

A szövetkezetek gazdasági jelentőségét két tényező dokumentálja legjobban, — a tagok száma és a rendelkezésre álló tőkeerők nagysága. A tagszám az érdekeltek körének nagyságát, a tőkeerő a vállalat pénzügyi erejét mutatja. E két tényező nem áll szükségképen arányban egymással, hanem úgy az egyik, mint a másik nagysága függ a vállalkozás természetétől. A fogyasztási szövetkezetek például a résztvevők nagy körét igyekeznek maguknak biztosítani, viszont a lakásszövetkezeteknél kevés tag mellett nagy tőkeerő szükséges.

Mielőtt azonban a budapesti szövetkezetek tagszámának adataiba betekintenénk, előre kell bocsátanunk néhány megjegyzést, nehogy a ki-mutatott nagy számadatok tévedésbe ejtsenek. A szövetkezetek lajstromában sok, csupán névleges tag is szerepel, kik a szövetkezet tevékenységében nem

40. A budapesti szövetkezetek tagjainak száma 1930-ban és 1931-ben.¹⁾

Szövetkezeti csoportok	A tagok száma				A tagok számából			
	az összes szövetkezeteknél	a mérleget záró szövetkezeteknél	a mérleget záró szövetkezeteknél	átlag szövetkezetenként	szövetkezet	más jogú személy	belépett	kilépett
	1930-ban	1931-ben	1931-ben	1931-ben	1931-ben	1930 és 1931-ben	1930 és 1931-ben	1930 és 1931-ben
1. Mezőgazdasági jellegű szövetk.								
Nagy mezőg. term., és ért. szöv.	6.498	6.498	6.504	6.504	126	320	248	286
Állattenyésztő és állatért. szöv.	12.060	2.525	2.512	837	—	11	—	13
Mezőg. term., besz. és ért. szöv.	7.275	3.492	3.651	243	9	30	198	59
Bérlőszövetkezet	1.332	1.285	1.535	1.535	—	—	—	215
Együtt	27.165	13.800	14.202	710	135	361	446	573
2. Ipari jellegű szövetkezetek.								
Kisipari term., besz. és ért. szöv.	7.172	4.580	5.998	193	1	9	1.526	508
Gyárip. term., besz. és ért. szöv.	216	136	175	22	1	15	12	165
Egyéb iparösszövetkezetek ..	62	53	70	35	—	61	15	5
Együtt	7.450	4.769	6.243	152	2	85	1.553	678
3. Kereskedelmi jellegű szövetk.								
Nagy fogyasztási szövetkezetek	156.974	156.974	151.063	30.213	10	83	16.728	5.367
Helyi fogyasztási szövetkezetek	4.389	3.142	3.137	523	—	2	54	90
Kereskedők besz. szövetkezetei	1.280	417	514	73	—	—	—	—
Együtt	162.643	160.533	154.714	8.545	10	85	16.782	5.457
4. Hitelszövetkezetek								
Hitelszövetkezetek	22.812	22.527	28.840	994	5	218	4.439	2.333
Takarék- és segélyegyleti szöv.	7.034	4.402	6.439	805	4	83	833	1.718
Együtt	29.846	26.929	35.279	953	9	301	5.272	4.051
5. Biztosító szövetkezetek	26.430	26.430	28.816	7.204	7	6	10.699	12.823
6. Fuvarozó szövetkezetek	307	177	184	61	—	—	46	21
7. Munkavállaló és munkásszöv. .	4.328	3.920	4.060	451	—	4	2.270	210
8. Lakásszövetkezetek.								
Társasházak	1.226	1.146	1.270	26	1	35	250	134
Építőszövetkezetek	1.338	793	2.678	103	—	18	559	19
Együtt	2.564	1.939	3.948	53	1	53	809	153
9. Egyéb szövetkezetek.								
Testületek szövetkezetei	3.336	3.172	3.443	430	—	4	383	61
Szanatórium szövetkezetek ..	2.099	2.099	2.020	673	—	—	586	211
Kultúrszövetkezetek	492	492	464	155	—	—	—	18
Otthonoszövetkezetek	350	350	336	84	3	33	26	39
Sportszövetkezetek	176	141	190	95	—	—	8	—
Különféle szövetkezetek	11.697	6.452	6.334	1.584	—	—	37	22
Együtt	18.150	12.706	12.787	533	3	37	1.040	351
Szövetkezetek összesen .	278.883	251.203	250.233	1.083	167	932	38.917	24.317

¹⁾ Nem foglaltatnak bent a szövetkezeti központok és a különleges működési körű szövetkezetek adatai.

vesznek részt és kik üzletrészeik teljes ellenértékét nem fizették be, vagy nem törlesztik. Az ilyen üzletrésztulajdonosok időnkint tömegesen töröltenek a tagok soraiból, azt a látszatot keltve, mintha tömeges kilépésekről volna szó, holott csupán a tagnévsor helyesbítettett. E mellett viszont sokan vannak, kik több szövetkezet tagjai és így az összesített tagszámot tartalmazó adatainkban többször szerepelnek. Az úgynevezett fizikai személyeken kívül vannak a szövetkezeteknek jogi személy (pl. más szövetkezetek, egyletek, vállalatok, érdekképviselések stb.) tagjai is, amelyek szintén bennfoglaltatnak a tagok számában. Utoljára meg kell még említenünk, hogy a budapesti szövetkezetek tagjai nem csupán a fővárosi lakosság soraiból verbuválódnak, hanem közöttük sok vidéki lakos is szerepel.

A fenti körülmények mérlegelésével kell tehát a 40. sz. tábla adataiba betekinteni. A tábla adatai szerint az összes szövetkezetek 278 ezer tagot mutattak ki; ebből a mérleget záró szövetkezetekre pedig mintegy 250 ezer tag esett. E taglétszámban az 1931. évi adatok szerint bennfoglaltatik 167 szövetkezet és 937 más jogi személy tagsága is.

A legtöbb szövetkezeti tag a fogyasztási és a hitelszövetkezetekben tömörült. Ha a budapesti szövetkezetek 250 ezer főnyi tagszámát a nagy fogyasztási szövetkezetek 150 ezernyi tagszámával egybevetjük, nyilvánvalóan látszik, hogy a tagok legnagyobb része (60%) a nagy fogyasztási szövetkezetekbe tömörül. Legnagyobb jelentősége tehát Budapesten a lakosságra nézve a fogyasztási szövetkezeteknek van, melyekben — miként az dr. Ihrig Károlynak »Budapest szövetkezetei 1926-ban« c. munkájából átvett és a 40/a. táblában közzétett adatokból is kitűnik, túlnyomórészen a nagy tömegeket reprezentáló tisztviselő- és munkásosztály vesz részt.

40/a. A fogyasztási és hitelszövetkezetek tagjainak megoszlása foglalkozás szerint, százalékokban. 1926.

Megnevezés	Fogyasztási szövetkezet	Hitelszövetkezet
Közalkalmazottak	53-60	77-22
Magánalkalmazottak	8-80	8-63
Értelmiségi szabadfoglalkozás ..	2-40	0-38
Önálló iparos	0-80	0-95
Önálló kereskedő	—	0-05
Iparossegéd	3-20	0-85
Kereskedősegéd	—	0-01
Ipari munkás	15-20	10-32
Mezőgazdasági foglalkozású	—	0-01
Egyéb	15-98	1-41
Jogi személyek	0-02	0-17
Összesen	100-00	100-00

Hasonló a tagok számának összetétele — az összes tagszám több mint 10%-át reprezentáló — hitelszövetkezeteknél is. A budapesti hitelszövetkezeteknek és takarékegyesületeknek 1931-ben 35 ezer tagja volt. E hitelszövetkezetek és takarékegyesületek többnyire köz- és magánhivatalok és üzemek kebelében működnek; tagjaik az anyaintézmény tisztviselői és alkalmazottai.

A nagy fogyasztási szövetkezetek és hitelszövetkezetek tagszáma az utolsó két évben még jelentékeny gyarapodást is mutatott. Az 1930. év elejétől az 1931. év végéig a nagy fogyasztási szövetkezeteknél 16.728 belépett taggal szemben 5367, a szoros értelemben vett hitelszövetkezeteknél pedig 4439 belépett taggal szemben 2333 volt a törölt tagok száma. A nagy fogyasztási szövetkezetek tagjainak számában beállott emelkedés két év alatt tehát több mint 10.000, a hitelszövetkezeteknél pedig 2100.

A szövetkezetek tagszámának alakulásáról jellegzetes képet nyerünk az egy szövetkezetre eső tagszám adatai révén. Az átlag a szövetkezetek legtöbb csoportjában aránylag kevés tagról számol be. A társasházszövetkezetek kis tagszáma kézenfekvő. Egy-egy épületben csak a lakások számának megfelelő számú tag lakik. De kevésnek tűnik fel a tagok száma kisiparosszövetkezeteknél is, ahol átlag 193 tag esik egy szövetkezetre (24 kisipari szövetkezetnek nem sokkal több, mint 6 ezer tagja volt 1931-ben). A kisiparosszövetkezeti szervezkedés így is meglehetősen nagy eredménye a budapesti szövetkezeti mozgalomnak. A kisiparosság a legnehezebben szervezhető elem¹⁾ a szövetkezetek szempontjából; bizonyos fokú tartózkodás és óvatosság a szervezkedéssel szemben a kisiparosok önállóságából folyik. Számtalan külön érdeket, kívánságot nehéz összeegyeztetni. Ez az oka annak — a szakmák differenciáltsága mellett —, hogy az iparos szövetkezetek aránylag kevés tagot tudnak magukban tömöríteni. E szövetkezetek fenntartása érdekében hatványozottan fontos a központi támogatás. A kisiparosszövetkezetek terjeszkedése azonban lassan mégis halad. Jellemző erre, hogy az 1930. és 1931. évek folyamán a kisiparosszövetkezeteknél 508 tag kilépésével szemben 1526 új tagfelvétel történt. Az iparosszövetkezeteken kívül feltűnően kevés a tagok száma a helyi fogyasztási szövetkezeteknél is, ahol átlag 523 tag esik egy-egy szövetkezetre; nagyrészen ez az oka annak, hogy kevés működik közöttük.

Meg kell azonban mondanunk, hogy az átlagot némely szövetkezetnek a többi között kiemelkedő nagy tagszáma erősen befolyásolta és így a szövetkezetek átlagos tagszámával nyújtott kép helyesbítésre szorul. Erre való tekintettel állítottuk össze 41. sz. táblánkat, melyben a szövetkezetek a tagok számának sokasága szerint vannak osztályozva. A tábla adataiból látható, hogy 231 szövetkezet közül 151-nél a tagok száma 100-nál kevesebb volt. Ezernél több tagot viszont csak 29 szövetkezet tudott kimutatni. A tagok száma tekintetében csupán néhány nagyobb szövetkezet reprezentálja a budapesti szövetkezeti mozgalmat. Ennek kidomborítására a 41/a sz. táblán felsoroljuk a szövetkezetek 10%-át képező nagyobb vállalatokat és azok tagszámát. Mint az adatok mutatják, a felsorolt néhány szövetkezet egyesíti magában a tagok számának több mint $\frac{4}{5}$ részét.

¹⁾ Lásd dr. Czettler Jenő szövetkezeti előadásai.

41. A mérleget záró budapesti szövetkezetek számának megoszlása a tagok száma szerint 1931-ben.¹⁾

Szövetkezeti csoportok	-100	100—500	500—1.000	1.000—5.000	5.000—10.000	10.000—
	t a g g a l					
1. Mezőgazdasági jellegű szövetkezetek.						
Nagy mezőgazd. term., és ért. szöv. ...	—	—	—	—	1	—
Állattenyésztő és állatért. szöv.	2	—	—	1	—	—
Mezőgazd. term., besz. és ért. szöv. ...	8	4	2	1	—	—
Bérlőszövetkezet	—	—	—	1	—	—
Együtt	10	4	2	3	1	—
2. Ipari jellegű szövetkezetek.						
Kisipari term., besz. és ért. szöv.	22	5	2	2	—	—
Gyáripari term., besz. és ért. szöv.	8	—	—	—	—	—
Egyéb iparosszövetkezetek	2	—	—	—	—	—
Együtt	32	5	2	2	—	—
3. Kereskedelmi jellegű szövetkezetek.						
Nagy fogyasztási szövetkezetek	—	—	—	—	3	2
Helyi fogyasztási szövetkezetek	3	1	—	2	—	—
Kereskedők beszerző szövetkezetei .	6	1	—	—	—	—
Együtt	9	2	—	2	3	2
4. Hitelszövetkezetek.						
Hitelszövetkezetek	7	12	6	2	2	—
Takarék- és segélyegyleti szövetkezetek	1	4	—	3	—	—
Együtt	8	16	6	5	2	—
5. Biztosító szövetkezetek.	1	—	—	1	—	2
6. Fuvarozó szövetkezetek.	3	—	—	—	—	—
7. Munkavállaló és munkásszövetkezetek .	5	2	1	1	—	—
8. Lakásszövetkezetek.						
Társasházak	49	—	—	—	—	—
Építőszövetkezetek	21	3	1	1	—	—
Együtt	70	3	1	1	—	—
9. Egyéb szövetkezetek.						
Testületek szövetkezetei	3	2	1	2	—	—
Szanatóriumszövetkezetek	1	—	1	1	—	—
Kultúrszövetkezetek	2	1	—	—	—	—
Otthonszövetkezetek	3	1	—	—	—	—
Sportszövetkezetek	1	1	—	—	—	—
Különléle szövetkezetek	3	—	—	—	1	—
Együtt	13	5	2	3	1	—
Szövetkezetek összesen ..	151	37	14	18	7	4

¹⁾ Nem foglaltatnak bent a szövetkezeti központok és a különleges működési körű szövetkezetek adatai.

41/a. Néhány nagyobb budapesti szövetség taglétszáma 1931-ben.

Megnevezés	A felsorolt szervezetek	
	száma	tagszáma
<i>Mezőgazdasági jellegű szervezetek</i>	20	14.202
Ebből: Magyar Mezőgazdák Szövetsége	1	6.504
Termelők Állatforgalmi Szövetsége	1	2.426
Vitézek Mezőgazdasági Szövetsége	1	1.165
Szegedi Földművelők Szövetsége	1	1.535
Együtt	4	11.630
<i>Ipari jellegű szervezetek</i>	41	6.243
Ebből: Kiházasítás Bútor- és Kelengyetermelő Szövetsége ..	1	1.319
Keresztény Szabóiparosok Szövetsége	1	1.126
Együtt	2	2.445
<i>Kereskedelmi jellegű szervezetek</i>	18	154.714
Ebből: Általános Fogyasztási Szövetsége	1	71.186
Magyar Köztisztviselők Fogyasztási Szövetsége ...	1	56.656
Kéve Ruházati Áruház Szövetsége	1	8.841
Háztartás Fogyasztási Szövetsége	1	8.089
Centrum Keresztény Főiskolai Hallgatók Szövetsége	1	6.291
Kőbányai Keresztény Fogyasztási Szövetsége	1	1.748
Együtt	6	152.811
<i>Hitelszövetkezetek</i>	37	35.279
Ebből: Magyar Tisztviselők Takarékegylete mint szövetség	1	1.035
Ganz és Tsa Danubius gép, vagon és hajógyár r.-t. Alkalmazottainak Hitelszövetkezte	1	5.760
Postás Takarékszövetkezet	1	6.134
Vonatkísérők Kereskedelmi és Hitelszövetkezte	1	2.606
Caritas Önszegélyező Egylet mint szövetség	1	2.708
Pesti Takarékszövetkezet és Előleg Társulata az Osztrák-Magyar Első Általános Tisztviselő Egyletnek	1	1.792
Együtt	6	20.035
<i>Munkavállaló és munkásszövetkezetek</i>	9	4.060
Ebből: »Földmunka« Iparosok Vállalkozó Szövetsége	7	2.531
<i>Egyéb szervezetek</i>	24	12.787
Ebből: Magyar Állatorvosok Gazdasági Szövetsége	1	1.064
Budapesti Polgári és Tisztviselő Szanatóriumegylet mint szövetség	1	1.019
Polgári Gazdasági Szövetsége	1	6.239
Együtt	3	8.322
<i>Biztosító szervezetek</i>	4	28.816
Ebből: Magyar Államvasutak Takarékszövetkezet és Segélyegylete mint szövetség	1	14.442
<i>Fuvarozó szervezetek</i>	3	184
<i>Lakásszövetkezetek</i>	75	3.948
Szövetkezetek összesen .	231	260.233

Ennek dacára azonban ismételten meg kell jegyeznünk, hogy a tagok száma nem áll feltétlenül arányban a vállalat vagyoni erejével; kevés tag nem jelenti egyszersmind a vállalkozás jelentéktelenségét is.

Hogy a kis tagszámú szövetkezeti vállalkozás mennyire tökeerős is lehet, azt a 42. sz. táblánk mutatja.

A budapesti szövetkezetek egy hányadának már a vállalkozás természeténél fogva nincs sok tagja. A száznál kevesebb tagot kimutató 151 szövetkezetnek csaknem fele (70 vállalkozás) társasház- és építőszövetkezet, melyeknél nem is lehet nagy a tagok száma. Az iparösszvetkezetek zömének, 32 cégnek is, száznál kevesebb tagja van; csupán néhány emelkedik ki közülük nagyobb tagszámaival. Ugyancsak kevés tagja van a hitelszövetkezetek legtöbbszörének is. Az utóbbiak rendszerint egy-egy zárt hivatali testülethez tartoznak, melyben az alkalmazottak száma csak az intézet fejlődésével növekszik. Ezeknél a szövetkezeteknél inkább már csak a saját tőkék gyarapodásának van jelentősége.

4. A budapesti szövetkezetek tőkéi.

A szövetkezetek legnagyobb problémái közé tartozik a tőkegyűjtés. A tőke a vállalkozás alappillére, melynek felhasználása nélkül minden fáradozás, minden gazdasági tevékenység, jelentéktelen. A szövetkezeteknek a tőkegyűjtés tekintetében számos nehézséggel kell küzdeniök. Ezekhez tartozik az, hogy a tagok befizetései rendszerint csekély összegeket képeznek. Az üzletrészek névértékét általában nem lehet magas értékben megállapítani, mert a nagy névértékű üzletrészeket a tagok nem jegyzik. Az alacsony üzletrészek révén viszont kis tőke áll rendelkezésre. Természetesen ennek nagyságához kell mérni a vállalkozás kereteit. A kis tőkeerejű szövetkezeti üzem pedig nem nyújthatja a tagoknak mindazt, amit tőle várnak.

A szövetkezetek segítségére van az, hogy nagyobbára korporatív jellegűek. Ezalatt azt kell érteni, hogy valamely testület vagy foglalkozási ág gazdasági érdekeit vannak hivatva szolgálni és így a legtöbb szövetkezetnek megvannak az alapító, illetve patronizáló testületei, egyesületei, intézményei stb. Ezért találkozunk számos szövetkezetnél kétféle üzletrésszel, ú. m. alapítványi és rendes üzletrésszel. Az alapítványi üzletrészek összege többnyire jóval meghaladja a rendes üzletrészek által alkotott tőkét.

Az országos érdekű szövetkezeti alapításokban az állam, testületek és pénzintézetek nagyösszegű üzletrészjegyzéssel, továbbá hitelnyújtással vesznek részt. A már fennálló nagy szövetkezeti intézmények természetesen részvevői a további szövetkezeti alapításoknak. Különösen a központok hivatása az alakuló helyi szövetkezetek segítségére lenni és azokat támogatni.

42. A mérleget záró budapesti szövetkezetek tagszámának és üzletrésztőkéinek egybevetése az 1931. évi adatok alapján.¹⁾

Üzletrésztőke pengőben	Szövetkezetek					Üzletrésztőke pengőben	Szövetkezetek				
	100	500	1.000	5.000	10.000		100	500	1.000	5.000	10.000
	1	100	500	1.000	5.000		1	100	500	1.000	5.000
	t a g g a l						t a g g a l				
1. Mezőgazd. jellegű szöv.						4. Hitelszövetkezetek és takarékegyletek :					
Nagy mezőgazd. term. és ért. szöv. :						— 1.000 ...	1	2	—	1	—
500.000—	—	—	—	—	1	1.000— 10.000 ...	3	1	2	1	—
Állattenyésztő és mezőgazd. szöv. :						10.000— 50.000 ...	2	10	2	—	—
— 1.000 ...	3	—	—	—	—	50.000—150.000 ...	1	2	2	1	—
1.000— 10.000 ...	2	2	—	—	—	150.000—500.000 ...	—	1	—	1	—
10.000— 50.000 ...	3	1	1	2	—	500.000—	1	—	—	—	1
50.000—150.000 ...	—	—	1	—	—						
150.000—500.000 ...	2	—	—	—	—	5. Biztosító szövetkezetek :					
500.000—	—	1	—	—	—	50.000—150.000 ...	1	—	—	—	2
Bérlőszövetkezet :						500.000—	—	—	—	1	—
10.000—50.000	—	—	—	1	—						
2. Ipari jellegű szövetkezetek						6. Fuvarozó szövetkezetek :					
Kisipari szövetkezetek :						1.000— 10.000	2	—	—	—	—
— 1.000 ...	2	—	—	—	—	50.000—150.000	1	—	—	—	—
1.000— 10.000 ...	7	3	—	—	—						
10.000— 50.000 ...	10	2	1	2	—	7. Munkavállaló és munkásszövetkezetek :					
50.000—150.000 ...	2	—	1	—	—	— 1.000	—	—	—	—	—
150.000—500.000 ...	1	—	—	—	—	1.000— 10.000	5	1	1	—	—
Gyáripari és egyéb iparos szöv. :						10.000— 50.000	—	—	—	1	—
— 1.000	2	—	—	—	—	50.000—150.000	—	1	—	—	—
1.000— 10.000	4	—	—	—	—						
10.000— 50.000	3	—	—	—	—	8. Lakás- és építőszövetkezetek :					
50.000—150.000	1	—	—	—	—	1.000— 10.000 ...	4	2	—	—	—
3. Keresk. jellegű szöv.						10.000— 50.000 ...	14	—	1	1	—
Nagy fogyasztási szöv. :						50.000—150.000 ...	26	—	—	—	—
10.000— 50.000 ...	—	—	—	—	1	150.000—500.000 ...	19	1	—	—	—
50.000—150.000 ...	—	—	—	—	2	500.000—	7	—	—	—	—
500.000—	—	—	—	—	—						
Helyi fogyasztási szöv. :						9. Egyéb szövetkezetek :					
— 1.000	1	—	—	—	—	— 1.000 ...	3	—	—	—	—
1.000—10.000	1	—	—	2	—	1.000— 10.000 ...	4	2	1	2	—
10.000—50.000	1	1	—	—	—	10.000— 50.000 ...	4	2	1	1	1
Kereskedők besz. szöv. :						50.000—150.000 ...	2	1	—	—	—
— 1.000	2	—	—	—	—	150.000—500.000 ...	—	—	—	—	—
1.000—10.000	3	—	—	—	—						
10.000—50.000	1	1	—	—	—						

¹⁾ Nem foglaltatnak bent a szövetkezeti központok és a különleges működési körű szövetkezetek adatai.

²⁾ Országos Háziipari Szövetség szövetkezete.

Az alapítás útján való patronizálás azonban korántsem jelent elegendő tőkét a szövetkezeteknek üzletük zavartalan vitelére. Új tagok szerzése, új üzletrészek jegyzése és hitelforrások biztosítása állandóan fontos tényező a vállalat fejlődésében. Ott, ahol nincs patronizáló intézmény, fokozott mértékben támaszkodik a szövetkezet a tagok üzletrészbefizetéseire.

A szövetkezeti tőke kétségtelenül hátrányos helyzetben van a részvénytársasági tőkével szemben. Míg a részvénytársasági tőke meghatározott összegű, addig a szövetkezeti üzletrésztőke állandó változásnak van kitéve, mert a tagok belépése és kilépése szerint csökken vagy növekszik az üzletrészek mindenkori számával. Az alapítványi tőke az, mely a szövetkezet részére meghatározott maradandó összeget jelent. Hátrány a részvénytársaságok tőkeszerzésével szemben az is, hogy az alaptőkefelemelés a szövetkezeteknél sokkal nehezebben hajtható végre, mint a részvénytársaságoknál, mert az utóbbiaknál a részvénytöbbséget kézben tartó csoporttól függ az elhatározás. A szövetkezeteknél, ha a közgyűlés meg is szavazza az üzletrészek névértékének felemelését, a kisebbség részéről tömeges üzletrészfelmondás veszélye fenyegethet. A szövetkezeti tőkegyűjtéseknek tehát nem megfelelő eszköze az alaptőkeemelés, itt csupán a tagokat lehet fokozott üzletrészjegyzésre ösztönözni vagy új tagokat szerezni.¹⁾

Az üzletrészek értékét a tagok a legtöbb szövetkezetnél részletekben fizetik be. Így különösen nem régi alapítású szövetkezetek nem rendelkeznek névleges üzletrésztőkéjük teljes értékével, hanem annak csupán egy hányadával. Sajnos, sok budapesti szövetkezetnél a befizetett üzletrésztőke mélyen alatta marad a névlegesnek. Az üzletrésztőke lassú befizetése annyira jellegzetes tünet a szövetkezeteknél, hogy mérlegeikben nem is szokták üzletrésztőkéjük teljes névértékét feltüntetni, hanem csupán a befizetett üzletrésztőkét.

Az egyéni, cégek közkereseti és betéti társaságok hitelképessége a cégbirtokosok vagyoni erejére, tehát korlátlan vagyoni felelősségére támaszkodik. A szövetkezeti gondolat is a korlátlan felelősség elve alapján áll. A korlátlan felelősség azonban a tagok állandó együttműködését és az üzletvitelbe való beavatkozását feltételezi. Az üzletvitelt azonban, mint a részvénytársaságoknál az igazgatóság és a tisztviselők látják el és így a korlátlan felelősség elvének alkalmazása elmarad. A budapesti szövetkezetek túlnyomórésznél, alapszabályaik szerint csupán az üzletrészek névértékéig terjedő felelősség van megállapítva. A központokhoz tartozó szövetkezetek a többszörös felelősség elvét alkal-

¹⁾ A szövetkezeti üzletrészek igen különböző névértékűek. Vannak kétpengős és vannak tízezer pengős és azt meghaladó (alapítványi) üzletrészek is. Nagybárra öt és 25 pengő között változik a névérték; a lakásszövetkezeteknél 50 és 200 pengő között. A kisértékű üzletrészek mellett egy-egy tag több üzletrészt jegyez. Elvileg minden tagot a közgyűlésen egy szavazati jog kell, hogy megillessen, de a gyakorlat ennek ellentmond. A részvénytársaságok mintájára szövetkezeteinknél általában az üzletrészek száma után gyakorolható a szavazati jog, hogy a nagyobb számú üzletrészt kézben tartó tagok befolyásukat az üzletmenetbe az üzletrészek útján biztosítsák. Az egy szavazati jog rendszere csupán az Általános Fogyasztási Szövetkezetnél van érvényben. Szövetkezeteinknek mintegy felénél az egy tagot megillető szavazatok száma azonban korlátozva van. A szavazatok számának korlátozása főleg az OKH és fióktagszövetkezeteinél található.

43. A mérleget záró szövetkezetek számának megoszlása az üzletrésztőlők nagysága szerint 1931-ben.¹⁾

Szövetkezeti csoportok	Szövetkezetek					
	—10.000	10.000— 50.000	50.000— 150.000	150.000— 500.000	500.000—	összesen
	pengő üzletrésztőlőkével					
1. Mezőgazdasági jellegű szövetkezetek.						
Nagy mezőgazd. term., és ért. szöv.	—	—	—	—	1	1
Állattenyésztő és állatért. szöv.	—	3	—	—	—	3
Mezőgazd. term., besz. és ért. szöv. ..	7	4	1	2	1	15
Bérlőszövetkezet	—	1	—	—	—	1
Együtt	7	8	1	2	2	20
2. Ipari jellegű szövetkezetek.						
Kisipari term., besz. és ért. szöv.	12	15	3	1	—	31
Gyáripari term., besz. és ért. szöv.	5	2	1	—	—	8
Egyéb iparösszövetkezetek	1	1	—	—	—	2
Együtt	18	18	4	1	—	41
3. Kereskedelmi jellegű szövetkezetek.						
Nagy fogyasztási szövetkezetek	—	1	2	—	2	5
Helyi fogyasztási szövetkezetek	4	2	—	—	—	6
Kereskedők beszerző szövetkezetei .	5	2	—	—	—	7
Együtt	9	5	2	—	2	18
4. Hitelszövetkezetek.						
Hitelszövetkezetek	6	13	6	2	2	29
Takarék- és segélyegyleti szövetkezetek	5	1	2	—	—	8
Együtt	11	14	8	2	2	37
5. Biztosító szövetkezetek.....	—	—	3	—	1	4
6. Fuvarozó szövetkezetek	2	—	1	—	—	3
7. Munkavállaló és munkásszövetkezetek .	7	1	1	—	—	9
8. Lakásszövetkezetek.						
Társasházak	2	6	19	17	5	49
Építőszövetkezetek	4	10	7	3	2	26
Együtt	6	16	26	20	7	75
9. Egyéb szövetkezetek.						
Testületek szövetkezetei	6	2	—	—	—	8
Szanatóriumszövetkezetek	2	1	—	—	—	3
Kultúrszövetkezetek	1	—	2	—	—	3
Otthonoszövetkezetek	1	3	—	—	—	4
Sportszövetkezetek	—	1	1	—	—	2
Különléle szövetkezetek	2	2	—	—	—	4
Együtt	12	9	3	—	—	24
Szövetkezetek összesen	72	71	49	25	14	231

¹⁾ Nem foglaltatnak bent a szövetkezeti központok és a különleges működési körű szövetkezetek adatai.

mazzák. Az OKH és Hangya szövetkezetek az üzletrészek névértékének ötszöröséig, az IOKSz tagszövetkezetei többnyire a névérték kétszereséig, néhol ötszöröséig állapítják meg a tagok anyagi felelősségének határát. Köteléken kívül álló szövetkezeteknél is megtalálható elvéve a két, három, négy és ötszörös felelősség alkalmazása.

A budapesti szövetkezetek legtöbbje csekély tőkeerővel rendelkezik. Még akkor is csekélynek mutatkozik a tőkeerő, ha a névértékszerű üzletrésztőkéket vesszük figyelembe. Világosan kitűnik ez a 43. sz. táblánkból, melyen a mérleget záró szövetkezetek száma az üzletrésztőkéjük nagysága szerinti csoportosításban látható.

231 mérleget záró szövetkezetnek csaknem harmadrésze — 72 cég — kevesebb, mint 10 ezer pengő üzletrésztőkével működött. További 71 cég üzletrésztőkéje nem érte el az 50 ezer pengőt és csupán 88 szövetkezet üzletrésztőkéje haladta meg az 50 ezer pengőt. E nagyobb tőkéjű szövetkezetek között legtöbb a társasház és építőszövetkezet (53). Jellemző, hogy 500 ezer pengőnél nagyobb üzletrésztőkéje csupán 14 szövetkezetnek volt.

A budapesti szövetkezetek tőkéjének összegéről és azok összetételéről a 44. sz. tábla ad képet. A névleges üzletrésztőke 1931-ben közel 34 millió pengőt, a befizetett üzletrésztőke pedig közel 26 millió pengőt képviselt. Megjegyezzük, hogy e mellett a szövetkezeti központoknak még 34 és a különleges működési körű szövetkezeteknek 114 millió pengő üzletrésztőkéje volt. Ugyancsak a szóbanforgó évben a budapesti részvénytársaságok részvénytőkéje 1672 millió pengő összeget képviselt. A különbség mindenestre szembeötlő és kétségtelen bizonyítéka annak, hogy Budapesten a szövetkezetek, mint vállalatok közgazdasági jelentőségben ezidő szerint még messze mögötte maradnak a részvénytársasági vállalatoknak.

A szövetkezetek befizetett üzletrésztőkéje lényegesen kevesebbnek mutatkozik, mint a névleges tőke. Az üzletrésztőkének csupán 75·9%-a volt 1931-ben befizetve. A névleges és a befizetett üzletrésztőke aránya feltűnően alacsony a nagy fogyasztási szövetkezeteknél (45·8%), a hitelszövetkezeteknél (66·1%), az építőszövetkezeteknél (54·8%), továbbá a szanatóriumszövetkezeteknél (26·3%). Pedig ezt az új alapítások száma sem a fogyasztó, sem a hitelszövetkezeteknél nem indokolja. Oka ennek nagyrésztben az üzletrészek felértékelésével esedékessé vált utánfizetési kötelezettségekben rejlik.

A 25·8 millió pengő befizetett üzletrésztőkéknek 51·7%-át, tehát több, mint felét a lakásszövetkezetek kezében látjuk. E mellett a fogyasztási szövetkezetek befizetett tőkéje már csupán 13·7%-a az összes befizetett üzletrésztőkének. A hitelszövetkezetek 10·3% arányban részesedtek a befizetett üzletrésztőkében. Ezenkívül még csak a mezőgazdasági és biztosító szövetkezetek tőkéje képviselt nagyobb összeget. A kisipari szövetkezetek 783 ezer pengő befizetett üzletrésztőkéje már csak 3%-a volt a budapesti szövetkezetek üzletrésztőkéjének. A szövetkezetek többi csoportjának tőkéje meg szinte jelentéktelennek mondható.

44. A mérleget záró budapesti szövetkezetek tőkéi 1931-ben.¹⁾

Szövetkezeti csoportok	Név- leges	Befizetett	üzletrésztőke		Befizetett üzletrész- tőke a névérték %-ában	Tartaléktőkék	Saját tőkék	Egy tagra eső saját tőke pengőben	Idegentőkék ezzer pengőben	Idegentőkék a saját tőkék %-ában	
	ezzer pengőben	%									
1. Mezőgazdasági jellegű szövetkezetek.											
Nagy mezőgazd. term., és ért. szöv.	1.568	1.568	6-08	100-0	784	2.352	362	12.480	530-6		
Állattenyésztő és állattért. szöv.	72	67	0-26	93-1	2	74	29	160	216-2		
Mezőgazd. term., besz. és ért. szöv.	1.584	1.328	5-15	83-8	22	1.606	440	2.665	166-0		
Bérlőszövetkezet	15	15	0-06	100-0	—	15	10	—	—		
Együtt	3.239	2.978	11-55	91-9	808	4.047	285	15.305	378-2		
2. Ipari jellegű szövetkezetek.											
Kisipari term., besz. és ért. szöv.	920	783	3-04	85-1	419	1.339	223	6.232	465-4		
Gyáripari term., besz. és ért. szöv.	107	92	0-35	86-0	7	114	651	788	691-2		
Egyéb iparosszövetkezetek	26	26	0-10	100-0	4	30	429	113	376-7		
Együtt	1.053	901	8-49	85-6	480	1.483	288	7.183	481-0		
3. Kereskedelmi jellegű szövetkezetek.											
Nagy fogyasztási szövetkezetek...	7.574	3.466	13-45	45-8	1.047	8.621	57	20.262	235-0		
Helyi fogyasztási szövetkezetek ..	72	72	0-28	100-0	14	86	27	1.088	1.265-1		
Kereskedők beszerző szövetkezetei	92	92	0-35	100-0	1	93	181	529	568-8		
Együtt	7.738	3.630	14-08	46-9	1.062	8.800	57	21.879	248-6		
4. Hitelszövetkezetek.											
Hitelszövetkezetek	4.024	2.658	10-31	66-1	217	4.241	147	27.259	642-8		
Takarék és segélyegyleti szövetk.	232	209	0-81	90-1	53	285	44	903	316-9		
Együtt	4.256	2.867	11-12	67-4	270	4.526	128	28.162	622-2		
5. Biztosítási szövetkezetek	1.759	1.439	5-58	81-8	5.266	7.025	245	6.107	86-9		
6. Fuvarozó szövetkezetek	69	69	0-27	100-0	4	73	398	71	97-3		
7. Munkavállaló és munkásszövetkezetek	203	147	0-57	72-4	27	230	57	153	66-5		
8. Lakásszövetkezetek.											
Társasházak	11.267	11.177	43-37	99-2	3.023	14.290	11.252	11.313	79-2		
Építőszövetkezetek	3.903	2.138	8-29	54-8	813	4.716	1.761	7.362	156-1		
Együtt	15.170	13.315	51-66	87-8	3.836	19.006	4.819	18.675	98-3		
9. Egyéb szövetkezetek.											
Testületek szövetkezettel	64	59	0-22	92-2	99	163	47	869	533-7		
Szanatóriumszövetkezetek	19	5	0-02	26-3	—	19	106	3	15-8		
Kultúrszövetkezetek	134	134	0-52	100-0	—	134	289	2.281	1.702-2		
Otthonszövetkezetek	58	57	0-22	98-3	3	61	180	316	520-0		
Sportszövetkezetek	138	138	0-54	100-0	1	139	727	86	61-9		
Különféle szövetkezetek	55	41	0-16	74-6	12	67	11	105	156-7		
Együtt	468	434	1-68	92-7	115	583	46	3.660	627-8		
Szövetkezetek összesen	33.955	25.780	100-00	75-9	11.818	45.778	183	101.145	221-0		

¹⁾ Nem foglaltatnak bent a szövetkezeti központok és a különleges működési körű szövetkezetek adatai.

A tartalékok a szövetkezeteknél kevésbé fontos szerepet játszanak, mint a részvénytársaságoknál. Az üzletrészeknek nincs árfolyama és nincs szó azok belértékéről. A részvénytársasági vállalkozás öncél a tőke gyümölcsötztetésére, a szövetkezet — mint vállalkozás — eszköz a tagok gazdasági érdekeinek szolgálatára. A tőke gyümölcsözését a tagok azokban az előnyökben kapják meg, amit a szövetkezet nekik nyújt. Mindazonáltal az üzlet zavartalan vitele céljából kisebb mértékben a szövetkezetek is tartalékolnak.¹⁾

A budapesti részvénytársaságoknál 1931-ben a tartalékok összege mintegy felét érte el a részvénytőkék összegének, — szövetkezeteknél legfeljebb $\frac{1}{7}$ — $\frac{1}{8}$ -ad részét. A budapesti szövetkezetek 11·8 millió tartalékjából így is annak csaknem fele — 5·3 millió pengő — a biztosítókra esett. Ez utóbbiak üzletkörüknél fogva vannak hivatva nagy tartalékokat létesíteni. Ezenkívül jelentékeny tartalékokat csupán a Magyar Mezőgazdák Szövetkezeténél, a nagy fogyasztási szövetkezeteknél, a lakásszövetkezeteknél és a hitelszövetkezeteknél találhatunk.

A tartalékoknak a névleges üzletrésztőkéhez való hozzászámításával a budapesti szövetkezetek 45·8 millió pengő saját tőkét mutattak ki.²⁾

Érdekesen egészítik ki a szövetkezetek tőkeviszonyairól alkotott képet az egy tagra eső saját tőkék adatai. Ezek a szövetkezetek sokfélesége szerint igen különbözők, de mindenesetre jellemzők. A fogyasztási szövetkezeteknél pl. a többi szövetkezethez viszonyítva, igen csekély összeg esik a saját tőkéből egy tagra (mindössze 57 pengő, illetve a helyi fogyasztási szövetkezeteknél 27 pengő). Az iparösszetkezeteknél már több a tagokra eső hányad (238 pengő, maguknál a kisipari szövetkezeteknél is 223 pengő.) Hasonló összeg (285 pengő) esik a mezőgazdasági szövetkezeteknél is egy tagra, ahol kiemelkednek a mezőgazdasági termelő és értékesítő szövetkezetek (440 pengővel.) A hitelszövetkezeteknél mindössze 147 pengő esik egy tagra, mely összeg lényegesen felette áll a takarékszövetkezetekre eső 44 pengős hányadnak. A legtöbb tőke esik egy tagra a társasházaknál (11.252 pengő). Természetesen a lakások ennél az összegnél átlagban nagyobb értéket képviselnek. A tagokra eső saját tőke és a lakások értéke közötti különbséget kölcsöntőkével van fedezve.

A budapesti szövetkezetek tekintélyes kölcsöntőkét, illetve idegen tőkét forgatnak. 45·8 millió pengő saját tőkéjük mellett 101·1 millió pengő az idegen tőkék összege. Szövetkezeteink legtöbbje nincs idegen tőkével túlterhelve, sőt normális gazdasági viszonyok között annál még nagyobb összeget is forgathatnának. A hitelügybevételek arányát azonban időről-időre, a gazdasági viszonyokhoz, illetve az üzletmenethez kell alkalmazni, mert azok romlásával, a nem kellőleg foglalkoztatható idegen tőke kamatszolgáltatása terhessé válik.

¹⁾ A tartalékolást elrendelte az 1920. évi XXX. t.-c. is, mely kimondotta, hogy az 1898. XXIII. t.-c. alapján alakult szövetkezeteknél az évi mérlegben mutatkozó tiszta nyereségből 10%-ot tartalékalap képzésére kell fordítani.

²⁾ A budapesti részvénytársaságok saját tőkéje 1931-ben 3785·5 millió pengő volt.

Üzletkörükből kifolyólag természetesen legtöbb idegentőkéjük a hitelszövetkezeteknek van (27·3 millió pengő). A nagy fogyasztási szövetkezeteknek nagyságban ezután következő idegen tőkéje (20·3 millió pengő) saját tőkéjükhöz viszonyítva már jóval kevesebb (235%). E szövetkezetek a válságos idők beköszöntével igyekeztek idegen tőkéjüket a lehetőség szerint redukálni, számolva a forgalom esésével.

Meglehetősen alacsony az idegen tőke (11·3 millió pengő) aránya a társasházaknál (79·2%). A szövetkezeteknek nyújtott építési hitelek biztos fedezetet találnak a nagyobb-értékű szövetkezeti ingatlanokban.

A Magyar Mezőgazdák Szövetkezeténél a forgalomhoz mért nagyobb összegű idegen tőkétől (12·5 millió pengő) eltekintve, a mezőgazdasági szövetkezetek szintén csekély mértékben vettek kölcsönöket igénybe. Az iparösszövetkezeteknél magas a kölcsöntőke aránya. A kisipari szövetkezetek 1·3 millió pengő saját tőkéje mellett 6·2 millió pengő, vagyis 465·4% az idegen tőke aránya.

A szövetkezeteknek kellő összegű hitelre szükségük van. Kérdés azonban, honnan crednek a hitelek és mennyire alkalmazkodnak a szövetkezetek üzletmenetéhez.

A szövetkezetek kölcsöntőkéinek eredetére vonatkozólag a 45. sz. tábla nyújt felvilágosítást, melyen sajnos a szövetkezetek által megadott adatok között, az egyéb címen szereplő tételek meglehetősen nagy összegekkel szerepelnek.

A mezőgazdasági szövetkezeteknél a szövetkezeti kölcsönök játszanak legnagyobb szerepet. Az idegen tőke összetételében tehát alkalmazkodik a termelési ág kívánalmaihoz, melyben e szövetkezet működik. A szövetkezeti kölcsönök a legmegfelelőbbek az agrárszövetkezetek céljaira.

Az iparösszövetkezetek idegen tőkéjében az árutartozások és a szövetkezeti kölcsönök tétele dominál. A kisipari szövetkezetek 6·2 millió pengő idegen tőkéjéből 2·7 millió pengő az árutartozás és 1·8 millió pengő a szövetkezeti kölcsön (az utóbbi az IOKSz kölcsöne). A váltó- és bankkölcsönök aránylag csekély szerepet játszanak; ez kedvező jelenség, mert a kisipar, akárcsak a mezőgazdaság, nehezen bírja meg a rövid lejáratú és szigorú feltételű kölcsönöket.

A fogyasztási szövetkezeteknél és a kereskedők szövetkezeteinél az árutartozásokra esik az idegentőke túlsúlya. A nagy fogyasztási szövetkezeteknél 20·3 millió pengő idegen tőkéből 12·5 millió pengő az árutartozás és 2·6 millió pengő az elfogadványok tétele.

A hitelszövetkezeteknél az egyéb kölcsönök rovatában 22·2 millió pengő az Országos Lakásépítési Hitelszövetkezet és a Protestáns Országos Szövetkezet törlesztési kölcsönök után kibocsátott forgalomban levő kötvényeit jelenti. Egyébként ettől függetlenül, idegentőkéjük túlnyomó részét a takaré- és folyószámlabetétek 2·9 milliós és a bankkölcsönök 1·0 millió pengős tétele képezi, üzletkörüknél megfelelően.

A lakás- és építőszövetkezetek idegen tőkéje túlnyomó részben bankkölcsön; 18·7 millió pengő idegen tőkében 12·7 millió pengőt tesz ki a bankkölcsönök összege.

A budapesti szövetkezetek idegen tőkéinek megoszlása tehát az egyes csoportoknál a kívánalmaknak megfelelően alakul és egészségesnek mondható.

45. A mérleget záró budapesti szövetkezetek idegen tőkéinek összetétele 1931-ben.¹⁾

Szövetkezeti csoportok	Bank-	Szövet-	Egyéb	Takarék- és	Elfogad-	Árutartozások	Egyéb passzív	Idegen tőke
	kölcsonók			előzőszáma-	ványok		tételek	összesen
	ezer pengőben							
1. Mezőgazdasági jellegű szövetkezetek.								
Nagy mezőgazd. term., és ért. szöv.	221	2.530	409	1.562	5.370	1.225	1.163	12.480
Állattenyésztő és állatért. szövetk.	—	—	53	—	40	53	14	160
Mezőgazd. term., besz. és ért. szöv.	—	1.747	788	—	10	14	106	2.665
Bérlőszövetkezet	—	—	—	—	—	—	—	—
Együtt	221	4.277	1.250	1.562	5.420	1.292	1.283	15.305
2. Ipari jellegű szövetkezetek.								
Kisipari term., besz. és ért. szöv. .	486	1.786	717	45	247	2.695	256	6.232
Gyáripari term., besz. és ért. szöv. .	—	—	192	32	19	511	34	788
Egyéb iparos szövetkezetek	—	—	25	—	35	—	53	113
Együtt	486	1.786	934	77	301	3.206	343	7.133
3. Kereskedelmi jellegű szövetkezetek.								
Nagy fogyasztási szövetkezetek .	—	167	4.681	—	2.634	12.479	301	20.262
Helyi fogyasztási szövetkezetek .	—	—	767	—	—	309	12	1.088
Kereskedők beszerző szövetkezetei	—	—	196	—	78	231	24	529
Együtt	—	167	5.644	—	2.712	13.019	337	21.879
4. Hitelszövetkezetek.								
Hitelszövetkezetek	970	900	22.198	2.251	64	40	836	27.259
Takarék és segélyegyleti szövetk.	47	—	103	647	36	4	66	903
Együtt	1.017	900	22.301	2.898	100	44	902	28.162
5. Biztosító szövetkezetek	—	—	5.181	433	—	—	493	6.107
6. Fuvarozó szövetkezetek	56	—	—	14	—	—	1	71
7. Munkavállaló és munkásszövetk. .	72	—	13	15	—	18	35	153
8. Lakdsszövetkezetek.								
Társasházak	7.989	12	3.029	—	120	1	162	11.313
Építőszövetkezetek	4.760	—	2.189	128	143	13	129	7.362
Együtt	12.749	12	5.218	128	263	14	291	18.675
9. Egyéb szövetkezetek.								
Testületek szövetkezetei	—	—	43	7	1	61	757	869
Szanatóriumszövetkezetek	—	—	—	—	—	—	3	3
Kultúrszövetkezetek	—	—	1.665	—	—	615	1	2.281
Otthonsszövetkezetek	—	—	314	—	—	—	2	316
Sportszövetkezetek	—	—	—	—	—	45	41	86
Különféle szövetkezetek	—	—	32	—	19	31	23	105
Együtt	—	—	2.054	7	20	752	827	3.660
Szövetkezetek összesen	14.601	7.142	42.595	5.134	8.816	18.345	4.512	101.145

¹⁾ Nem foglaltak bent a szövetkezeti központok és a különleges működési körű szövetkezetek adatai.

5. A budapesti szövetkezetek bevételei és kiadásai.

A szövetkezetek bevételeinek és kiadásainak adatai az üzleti tevékenység részleteiről számolnak be. Arra vonatkozólag, hogy mely forrásokból erednek a bevételek és mily kiadásokat kell tenni az üzem fenntartására, az üzleti eredményszámlák nyújtanak felvilágosítást. A belső eredményszámlák azonban nem tételnek közzé és a nyilvánosságra hozott zárszámadásokban, miként a részvénytársaságoknál, úgy a szövetkezeteknél is, csak szűkszavú összevont tételeket lehet találni. De még ezekből az összevont tételekből készült statisztika is néhány érdekes adatát tárja fel a szövetkezetek üzleti tevékenységének. (46. tábla.)

Hogy a bruttó bevételek nagyságát a szövetkezetek egyes csoportjai között közös nevezőre hozzuk, azokat a saját tőkékhöz viszonyítottuk. (Félreértések elkerülése végett azonban jelezni kívánjuk, hogy a bruttó bevételek tétele nem azonos az üzleti forgalom összegével, hanem csupán az eredményszámlák bevételi oldalait mutatja.) Elvül lehet felállítani, hogy minél nagyobb üzemmel dolgozik egy szövetkezet, a bruttó bevételeknek is annál nagyobb arányban kell mutatkoznia a saját tőkéhez viszonyítva, hogy a rezsiköltségeket fedezzék. Ennek ellenkezője tapasztalható az aránylag kis üzemi költségekkel működő lakásszövetkezeteknél, hol a bruttó bevételek a saját tőkének csupán 5·6%-át képezik. Ugyancsak alacsonynak látszik a bruttó bevételek aránya a hitelszövetkezeteknél — 24·6%-kal. A nagyobbára testületek kebelében működő — nem nyereszkedés céljára alakult — hitelszövetkezetek csekély üzletviteli költségei a bevételek viszonylag alacsony voltát indokoltá teszik.

Kevésbé érthető a bruttó bevételek 57·4%-os alacsony aránya a nagy fogyasztási szövetkezeteknél, melyeknek nagy üzeme és forgalma magas üzletviteli költségeket is von maga után. Részben magyarázatát adja e jelenségnek az, hogy a saját tőke nagyobb részét képező üzletrésztőkének 1931-ben csupán 45%-a volt befizetve és így a kimutatott tőkének csak kisebb része jöhet tulajdonképen számításba. A be nem fizetett üzletrésztőke leszámításával az arány 109·7%-ra emelkedett. A bruttó bevételeknek még így is feltűnően alacsony aránya a nagy fogyasztási szövetkezeteknél, arra vall, hogy a gazdasági válság hatását legerősebben ezek üzletvitelében éreztette. A budapesti szövetkezetek bruttóbevételei 1930-ról 1931-re kereken 8 millió pengővel csökkentek. E csökkenésnek mintegy 90%-a a fogyasztási szövetkezetekre esett.

A bruttó bevételek két legnagyobb tétele az áru- és kamatjövedelem. E két fő bevételi forrás adatait táblánk külön feltünteti. Természetesen a kettőnek minden szövetkezeti csoportnál más a jelentősége. A mezőgazdasági, az iparos és fogyasztási szövetkezeteknél a bevételek túlnyomórésze árujövedelem. (A Magyar Mezőgazdák Szövetkezeténél a nagy összeget

46. A mérleget záró budapesti szövetkezetek bevételei és kiadásai 1931-ben.¹⁾

Szövetkezeti csoportok	Bruttó bevételek		Ebből		Személyi	Dologi
	ezer pengőben	a saját tőke %-ában	árufőve- delmek	kamatok	kiadások	
			ezer pengőben			
1. Mezőgazdasági jellegű szövetkezetek						
Nagy mezőgazd. term., és ért. szöv.	1.735	73-76	550	1.111	242	1.493
Állattenyésztő és állatért. szöv. . .	23	31-08	14	1	9	20
Mezőgazd. term., besz. és ért. szöv.	336	20-92	171	156	100	235
Bérlőszövetkezet	—	—	—	—	—	5
Együtt	2.094	51-74	735	1.268	351	1.753
2. Ipari jellegű szövetkezetek.						
Kisipari term., besz. és ért. szöv. . .	1.288	91-72	893	14	376	1.205
Gyáripari term., besz. és ért. szöv. .	328	287-72	301	27	130	270
Egyéb iparösszvetkezetek	24	80-00	13	—	3	20
Együtt	1.640	110-59	1.207	41	509	1.495
3. Kereskedelmi jellegű szövetkezetek.						
Nagy fogyasztási szövetkezetek .	4.952	57-44	4.914	—	2.791	3.012
Helyi fogyasztási szövetkezetek .	218	253-49	188	28	65	197
Kereskedők beszerző szöv.	206	221-51	120	—	135	141
Együtt	5.376	65-18	5.222	28	2.991	3.350
4. Hitelszövetkezetek.						
Hitelszövetkezetek	1.044	24-60	—	915	150	779
Takarék- és segélyegyleti szöv. . .	271	95-09	—	81	44	235
Együtt	1.315	29-06	—	996	194	1.014
5. Biztosító szövetkezetek	11.367	161-81	—	—	1.809	9.476
6. Fuvarozó szövetkezetek	53	72-60	1	—	3	51
7. Munkavállaló és munkásszövetk. .	322	140-00	270	52	227	140
8. Lakásszövetkezetek.						
Társasházak	802	5-61	—	17	25	1.272
Építőszövetkezetek	598	12-68	117	13	93	538
Együtt	1.400	7-36	117	30	118	1.810
9. Egyéb szövetkezetek.						
Testületek szövetkezetei	416	255-21	127	1	143	271
Szanatóriumszövetkezetek	43	226-32	—	16	25	17
Kultúrszövetkezetek	206	153-73	155	—	44	166
Otthonoszövetkezetek	31	50-82	—	—	—	17
Sportszövetkezetek	78	56-12	78	—	27	62
Különféle szövetkezetek	132	197-01	133	—	43	97
Együtt	906	155-40	493	17	282	630
Szövetkezetek összesen . . .	24.473	53-46	8.045	2.432	6.484	19.719

¹⁾ Nem foglaltatnak bent a szövetkezeti központok és a különleges működési körű szövetkezetek adatai.

képviselő kihitelezések miatt igen számottevő szerepet játszik a kamatjövedelem is.) A hitelszövetkezeteknél a kamatjövedelem a bevételek legnagyobb tétele. A lakásszövetkezetek bevételei a tagok épületfenntartási járulékaik. Az építési kölcsönök után járó tőke és kamattörlesztések a hitelnyújtó pénzüstézetekhez folynak be. Maguk a lakásszövetkezetek csupán az adminisztratív tevékenységet látják el.

A bruttó bevételek ellentétei az üzleti kiadások. Az üzleti kiadások a személyi és dologi kiadások tételeiből képződnek. A személyi kiadások nagysága a szövetkezetek egyes csoportjainál különböző szerepet játszik, de általában alacsonynak mondható, 1931-ben 19·7 millió pengő dologi kiadással szemben csupán 6·5 millió pengő volt a személyi kiadások összege.

A személyi kiadások tételeinek kiegészítésére közöljük a szövetkezeteknél alkalmazott tisztviselőket, altiszteket és mukások létszámának adatait.

47. A mérleget záró budapesti szövetkezetek alkalmazottainak száma 1931-ben.

Szövetkezeti főcsoportok	Tisztviselő	Segéd	Altiszt és munkás
1. Mezőgazdasági jellegű szövetkezetek	189	5	101
ebből Magy. Mezőgazd. Szövetkezete	149	5	97
2. Ipari jellegű szövetkezetek	75	44	146
ebből kisipari szövetkezetek	56	14	126
3. Kereskedelmi jellegű szövetkezetek	484	1.468	830
ebből nagy fogyasztási szövetk.	465	1.398	815
4. Hitelszövetkezetek	95	—	24
5. Biztosító szövetkezetek	203	—	31
6. Fuvarozó szövetkezetek	2	32	—
7. Munkaváll. és munkásszövetkezetek	7	48	14
8. Lakásszövetkezetek	40	—	104
9. Egyéb szövetkezetek	75	12	17
Összesen	1.170	1.609	1.267

Természetesen a legtöbb alkalmazottat a nagy fogyasztási szövetkezetek foglalkoztatják, hol a tisztviselők nagy száma mellett kiemelkedik az üzleti segédszemélyzet még nagyobb létszáma. Ezenkívül — mint a fenti adatok mutatják — számos tisztviselőt foglalkoztatnak még a Magyar Mezőgazdák Szövetkezete, a biztosító szövetkezetek és a hitelszövetkezetek.

Nem minden szövetkezetnél vannak alkalmazottak. A kisebbek egyrészében az üzletvitelt az igazgatóság vagy ezzel megbízott tagok látják el.

Szükséges még megemlíteni, hogy a budapesti szövetkezetek alkalmazottainak fenti létszámán kívül a szövetkezeti központoknál 1151 tisztviselő, 175 segédszemélyzet és 900 altiszt és munkás, a különleges működési körű szövetkezeteknél pedig 671 tisztviselő és 94 altiszt volt 1931-ben alkalmazásban. Közel 6300 alkalmazottnak nyújtottak tehát a budapesti szövetkezetek megélhetést. A budapesti alkalmazottak 1932. évi statisztikájával a fenti adatokat egybevetve, a szövetkezeti központok és különleges

működési körű szövetkezetek alkalmazottainak hozzászámításával a szövetkezetek tisztviselői mintegy 5—6%-át képezik a budapesti magántisztviselők számának ; kereskedelmi alkalmazottai pedig mintegy 9—10%-át képezik az összes budapesti kereskedelmi alkalmazottak számának.

6. A budapesti szövetkezetek üzleti eredményei 1931-ben.

A szövetkezeteknél a tőke nyereséghezama nem annyira elsőrendű kérdés, mint a részvénytársaságoknál vagy a többi tőkevállalatoknál. A szövetkezeti üzem fejlesztéséhez és üzletmenetének biztosításához mindenestre szükség van nyereségre, de a nyereséghezam nem érvényesülhet a tagoknak nyújtandó gazdasági előnyök rovására.¹⁾ Ugyancsak a fenti szempontból háttérbe szorul az osztalékfizetés jelentősége is. Nem akarjuk ezzel azt mondani, hogy a szövetkezetek nem fizetnek az üzletrészek után osztalékot, de az osztalék nagyságának korlátozása legtöbb szövetkezetnél már az alapszabályokban le van fektetve.²⁾ Szokásos eljárás az osztalékot üzletrészek alakjában juttatni a tagoknak, hogy ezáltal a tőke a szövetkezetek birtokában maradjon. Tekintettel arra, hogy a tagok az üzletrészeik felett rendelkeznek, nem éri őket hátrány ezen eljárás folytán sem.

Az 1931. év, melyben a szövetkezetek üzleti eredményeiről beszámolunk, mint ismeretes, gazdaságilag igen nehéz esztendő volt. 1930-ban a budapesti szövetkezetek közül még csak 40·0% zárta mérlegét veszteséggel, 1931-ben már 50·2%. Bár e számok a szövetkezetek nehéz helyzetére mutatnak rá, még sem hagyható figyelmen kívül az a körülmény, hogy ugyancsak 1931-ben a budapesti részvénytársaságok 58·9%-a zárta mérlegét veszteséggel. A szövetkezeteknek az üzleti eredmények szerint való számbeli megoszlását az 1931. évről a 48. sz. táblázat mutatja.

Nem maradhat figyelmen kívül, hogy a tekintélyes számot képviselő, 116 veszteséggel záró szövetkezet között 38 társasház. E szövetkezeteknél a veszteség csupán a fenntartással járó kiadások tételét jelenti, melyet a tagok egymás között időről-időre felosztanak.

Feltűnő az aránylag sok nyereséggel záró cég a hitelszövetkezetek között. Több mint $\frac{3}{4}$ részük (75·9%) fejezte be üzleti évét nyereséggel 1931-ben ; 1930-ban ugyancsak 78·6%-uk mutatott ki nyereséget.

A budapesti szövetkezeteknél a veszteséggel záró cégek zöme nem a kistőkéjű alakulatokból került ki, mint a részvénytársaságoknál, hanem inkább a tőkeerőben nagyobb szövetkezetek közül. Különösen a veszteséggel záró fogyasztási szövetkezetek és néhány lakásszövetkezet veszteségei képeztek nagyobb összegeket.

¹⁾ A szövetkezetek némely csoportjánál, elsősorban a társasházaknál a nyereségre való kalkuláció el is marad. A fenntartással járó költségeket a tagok közös hozzájárulással fedezik.

²⁾ Általában 5%-ban szokták korlátozni az osztalék legfelsőbb értékét.

48. A mérleget záró budapesti szövetkezetek számának megoszlása az üzleti eredmények szerint 1931-ben.¹⁾

Szövetkezeti csoportok	Mérleget záró szövetkezetek száma				Nyereség		Veszteség	
	összesen	nyerességgel	vesztéssel	nyereség, ill. veszteség nélkül	ezer pengőben	a saját tőke százalékában	ezer pengőben	a saját tőke százalékában
1. Mezőgazdasági jellegű szövetkezetek.								
Nagy mezőgazd. term. és ért. szövetk.	1	1	—	—	1-5	0-1	—	—
Állattenyésztő és állatértékesítő szöv.	3	1	2	—	—	0-2	21-2	36-6
Mezőgazd. term., besz. és ért. szövetk.	15	8	5	2	5-5	0-5	26-9	10-0
Bérlőszövetkezet	1	—	1	—	—	—	5-3	34-7
Együtt ...	20	10	8	2	7-0	0-2	53-4	15-7
2. Ipari jellegű szövetkezetek.								
Kisipari term., besz. és ért. szöv.	31	14	15	2	19-9	1-5	455-3	51-5
Gyáripari term., besz. és ért. szöv.	8	1	4	3	—	1-2	48-5	58-1
Egyéb iparösszvetkezetek	2	2	—	—	2-0	6-4	—	—
Együtt ...	41	17	19	5	21-9	1-6	503-8	52-1
3. Kereskedelmi jellegű szövetkezetek.								
Nagy fogyasztási szövetkezetek	5	1	4	—	28-9	1-2	879-4	14-1
Helyi fogyasztási szövetkezetek	6	5	1	—	2-6	4-0	31-5	158-4
Kereskedők beszerző szövetkezetek .	7	—	5	2	—	—	63-6	69-3
Együtt ...	18	6	10	2	31-5	1-3	974-5	15-4
4. Hitelszövetkezetek.								
Hitelszövetkezetek	29	22	5	2	149-8	3-7	50-5	23-7
Takarék- és segélyegyleti szövetkezetek	8	4	4	—	16-9	9-0	30-8	31-9
Együtt ...	37	26	9	2	166-7	4-0	81-3	26-2
5. Biztosítósövetkezetek	4	4	—	—	73-8	1-1	—	—
6. Fuvarozó szövetkezetek	3	1	2	—	0-1	0-1	2-6	32-2
7. Munkavállaló és munkásszövetkezetek .	9	3	5	1	0-9	3-0	49-9	25-6
8. Lakásszövetkezetek.								
Társasházak	49	—	38	11	—	—	713-3	6-2
Építőszövetkezetek	26	10	11	5	12-9	0-8	50-7	3-0
Együtt ...	75	10	49	16	12-9	0-8	764-0	5-8
9. Egyéb szövetkezetek.								
Testületek szövetkezetei	8	4	3	1	11-8	21-6	10-3	53-4
Szanatóriumszövetkezetek	3	1	1	1	0-3	1-5	0-4	13-9
Kultúrszövetkezetek	3	—	2	1	—	—	50-8	39-1
Otthonszövetkezetek	4	2	2	—	1-8	3-8	1-5	12-3
Sportszövetkezetek	2	—	2	—	—	—	11-4	8-2
Különféle szövetkezetek	4	—	4	—	—	—	7-1	10-6
Együtt ...	24	7	14	3	13-9	11-6	81-5	22-0
Szövetkezetek összesen	231	84	116	31	328-7	1-7	2.511-0	11-6

¹⁾ Nem foglaltatnak bent a szövetkezeti központok és a különleges működési körű szövetkezetek adatai.

Ha a mérlegüket nyereséggel záró szövetkezetek nyereségeit saját tőkéjükhez hasonlítjuk, feltűnik azok viszonylag csekély volta. Alig ér el a nyereség néhány százalékot. A nyereségekkel szemben viszont a veszteségek sokkal nagyobbak. A budapesti szövetkezeteknél végeredményben 328 ezer pengő nyereséggel szemben 2511 ezer pengő veszteség állott, tehát a nyereségeknek több mint hétszerese. E veszteség 18·1%-a a kisipari, 35·2%-a nagy fogyasztási s 30·4%-a a lakásszövetkezetekre esett. A nyereségekből viszont 45·6% esett a hitel- és 22·4% a biztosító szövetkezetekre.

Bár a szövetkezetek mindenesetre súlyosan megérzik a gazdasági válságot és vele a szenvedett veszteségeket, nem szabad elfelejteni, hogy a válság a legnagyobb csapást az első időszakában méri a vállalkozásokra. A viszonyokhoz való alkalmazkodással idővel a nagy veszteségek is eltűnhetnek. Normális viszonyok között a szövetkezetek üzleti eredményei ennél lényegesen kedvezőbben kell, hogy alakuljanak. Dacára a rossz viszonyoknak, a budapesti szövetkezetek egy része mégis fizetett osztalékot; még pedig az 1930-ban nyereséggel záró 93 közül 46 és az 1931-ben nyereséggel záró 84 közül 31 szövetkezet. Legtöbb hitelszövetkezet fizetett osztalékot (22 közül 17).

A szövetkezetek nyereségeik nagyobb részét (50%-át) osztalékra fordították. Jellemző, hogy 164 ezer pengő osztalékból 120 ezer pengőt a hitelszövetkezetek fizettek ki.

49. A budapesti szövetkezetek osztalékai 1931-ben.

Szövetkezeti főcsoportok	Osztalékot fizető szövetkezetek száma	Osztalékok összege pengőben
1. Mezőgazdasági jellegű szövetkezetek..	—	—
ebből Magyar Mezőgazdák szöv.....	—	—
2. Ipari jellegű szövetkezetek	2	3.545
ebből kisipari szövetkezet	2	3.545
3. Kereskedelmi jellegű szövetkezet	2	1.935
ebből nagy fogyasztási szövetkezet ¹⁾ ..	—	—
4. Hitelszövetkezetek.....	17	120.366
5. Biztosító szövetkezetek	3	35.725
6. Fuvarozó szövetkezetek	—	—
7. Munkavállaló és munkásszövetkezetek	2	425
8. Lakásszövetkezetek	1	617
9. Egyéb szövetkezetek	4	1.949
Összesen	31	164.562

7. Az 1930-ban és 1931-ben alakult szövetkezetek.

A szövetkezetek számáról szólva, a már bemutatott adatokból kitűnt, hogy az utóbbi néhány év alatt Budapesten sok új szövetkezet alakult. A szövetkezeti mozgalom erősödése nem mondható pusztán konjunkturális jelenségnek, mert hiszen a közelmúltban fellendült építkezésektől eltekintve,

¹⁾ Vásárlási visszatérítés 1 esetben 5% alatt 27.837 pengő.

50. Az 1930. és 1931. években alakult budapesti szervezetek főbb adatai.

Szövetkezeti csoportok	A megalakult szervezetek					
	száma		tagszáma		üzletrésztőkéje pengőben	
	1930-ban	1931-ben	1930-ban	1931-ben	1930-ban	1931-ben
1. Mezőgazdasági jellegű szervezetek.						
Nagy mezőgazd. term. és ért. szöv. ...	—	—	—	—	—	—
Állattenyésztő és állatért. szöv.	1	1	9	18	20.000	11.280
Mezőgazd. term., besz. és ért. szöv. ...	3	8	72	3.995	54.230	218.534
Bérlőszövetkezet	—	—	—	—	—	—
Együtt	4	9	81	4.013	74.230	229.814
2. Ipari jellegű szervezetek.						
Kisipari term., besz. és ért. szöv.	6	16	139	383	71.370	215.200
Gyáripari term., besz. és ért. szöv.	—	2	—	17	—	60.110
Egyéb iparösszövetkezet	—	1	—	24	—	775
Együtt	6	19	139	424	71.370	276.085
3. Kereskedelmi jellegű szervezetek.						
Nagy fogyasztási szervezetek	—	—	—	—	—	—
Helyi fogyasztási szervezetek	5	5	671	80	32.106	6.372
Kereskedők besz. szöv.	1	3	45	56	47.500	16.400
Együtt	6	8	716	136	99.606	22.772
4. Hitelszövetkezetek.						
Hitelszövetkezetek	3	4	698	1.280	1,640.000	176.202
Takarék- és segélyegyleti szöv.	—	—	—	—	—	—
Együtt	3	4	698	1.280	1,640.000	176.202
5. Biztosítószövetkezetek	—	—	—	—	—	—
6. Fuvarozó szervezetek	—	2	—	36	—	1.268
7. Munkavállaló és munkásszövetkezetek .	2	—	259	—	146.320	—
8. Lakásszövetkezetek						
Társasházak	8	13	244	186	3,010.400	1,999.000
Építőszövetkezetek	4	9	52	1.446	87.000	94.205
Együtt	12	22	296	1.632	3,097.400	2,093.205
9. Egyéb szervezetek.						
Testületek szervezetei	1	1	12	8	2.400	2.800
Szanatóriumszövetkezetek	1	—	12	—	336	—
Kultúrszövetkezetek	—	—	—	—	—	—
Otthonoszövetkezetek	—	—	—	—	—	—
Sportszövetkezetek	1	—	14	—	35.000	—
Különféle szervezetek	2	2	30	43	1.176	1.240
Együtt	5	3	68	51	38.912	4.040
Szövetkezetek összesen	38	67	2.257	7.572	5,167.838	2,803.386

gazdasági életünknek úgyszólván valamennyi ága a forgalom csökkenését szenvedte. A szövetkezeti mozgalom fejlődése, melyet kétségtelenül a szövetkezeti propaganda is erősen támogatott, talán épen a nehéz gazdasági viszonyokkal is magyarázható, melyek között mindinkább érezhetővé vált a kisegzisztenciák gazdasági összefogásának szükségessége.

Új szövetkezetek úgyszólván valamennyi üzletágban alakultak. Erre mutatnak az 50. táblán közölt adatok. 1930-ban és 1931-ben számszerint 115 új szövetkezet keletkezett. Mintegy harmadrészüik társasház és építőszövetkezet. E mellett azonban számos ipari szövetkezet is alakult. A feltüntetett 1930. és 1931. év alatt összesen 25 új ipari szövetkezetet könyvelt el a budapesti szövetkezeti mozgalom. Több új helyi fogyasztási szövetkezet, mezőgazdasági termelőszövetkezet, hitelszövetkezet, fuvarozó, munkavállaló és egyéb szövetkezet látható az új alakulások sorában.

A társasház- és építőszövetkezetek jelentékeny üzletrésztőkéket képviseltek. Nagyobb összegű üzletrésztőkéket még csak az új hitelszövetkezetek képviseltek. E szövetkezetektől eltekintve csak néhány számottevő tőkeerővel rendelkező új szövetkezet alakult. Az új szövetkezetek csaknem valamennyien kis vállalatok, csekély tagszámmal és tőkeerővel. 1930-ban csupán öt esetben, 1931-ben pedig csak 9 esetben haladta meg az új szövetkezetek tagszáma az 50-et. Miként az alábbi adatok mutatják, hasonló volt a helyzet az üzletrésztőkéek nagyságának tekintetében is.

51. Az új alapítású szövetkezetek számának megoszlása az üzletrésztőkéek nagysága szerint.

É v	Ú j a l a p í t á s ú sz ö v e t k e z e t e k				
	—10.000	10.000—50.000	50.000—150.000	150.000—500.000	500.000—
1930.....	15	14	4	2	3
1931.....	32	22	7	1	5

E sok kissozvetkezet alakulása azonban figyelemreméltó körülmény. Nem egy szövetkezet, mely ma már a nagyszövetkezetek sorába tartozik, évtizedekkel ezelőtt szintén szerény kezdetből indult ki. Jóllehet az új szövetkezetek egy része valószínűleg el-el marad a fővárosi szövetkezetek névsorából. Számos életképes alakulat azonban hivatását betölti és meg fogja állni helyét a gazdasági életben.

Zárszó.

A magyar szövetkezeti mozgalom helyzete, problémái és céljai a jelenben lényegesen mások, mint voltak a világháború előtt. A mult század végén a hitel és áruuzsora ellen megindult küzdelem volt a szövetkezeti mozgalom tengelye, mely a szövetkezetek 2 főtípusát, a hitel- és fogyasztószövetkezeteket teremtetten meg. Máscélú szövetkezetek szerepe ezek mellett igen háttérbe szorult. A budapesti szövetkezetek a körülményekhez mérten legnagyobbbrészt hitelszövetkezetek voltak, melyek közül sajnos sokan — mint arról az erre vonatkozó értekezések tanuskodnak — a szövetkezeti formát épen az uzsorakölcsönök céljára használták ki. A városi hitelszövetkezeti mozgalom ilyirányú elfajulása már a világháború előtt lassú sorvadás-hoz vezetett. A szövetkezeti eszme és tartalom, továbbá a szervezetlenség hiánya nem tudott a mozgalom egyenletes és tartós fejlődéséhez vezetni.

A zürzavaros idők elmultával a magyar szövetkezeti mozgalom új fejlődésnek indult és mind nagyobb mértékben találja meg szerepét a beszerzés, termelés és értékesítés szervezésében. Több nagy közgazdasági funkciót ellátó szövetkezet az új idők szülöttje. A fővárosi szövetkezeti mozgalomnak is új útjai nyíltak meg, különösen az építő-, lakás-, továbbá az iparos- és legkülönbözőbb célra alakult szövetkezetek terjeszkedésében. Ha az idegen országok némelyikében már kifejlődött, nagyszerűen berendezett szövetkezeti hálózatot tartjuk szem előtt, kétségtelenül kitűnik, hogy nálunk a szövetkezetek szervezése, megerősítése és működésük gazdaságossá tétele terén még sok a tennivaló. Egy jól megalkotott szövetkezeti törvény sokat tehet a szövetkezeti mozgalom prosperitása érdekében. Mint azt idegen példák mutatják, a centralizáció és vele a szakszerűség és ellenőrzés helyes alkalmazása a szövetkezetek maradandó fennállását biztosítja. Legnagyobb jelentőséggel a mozgalom fejlődésére a megbízhatóság és bizalom légkörének megteremtése van.

A budapesti szövetkezeti mozgalom hibája annak nagyfokú szervezetlensége. A vidék szövetkezeti mozgalma a központok révén már jóval szervezettebbnek mondható. A szervezetlenség már csak azért is érezteti hatását, mert a budapesti szövetkezetek nagyobbbrésze tőkeszegény. A tőkeszegénység bajain csak kölcsönös szervezkedés és központosítás útján lehet segíteni. Céltalannak tűnik különösen a fogyasztási szövetkezetek számának emelke-

dése, mikor azok prosperitása a nagy tömegek fogyasztására van felépítve. A fogyasztási szövetkezetek egybeolvadása feltétlenül azok gazdasági helyzetét és teljesítőképességét erősítené. A városi fogyasztási szövetkezeteknek a vidéki termelőszövetkezetekkel való együttműködése pedig az utóbbiak fejlődésére bír nagy jelentőséggel.

A budapesti szövetkezeti mozgalomnak — mely a legutóbbi időben kétségtelenül feltűnő aktivitást mutat — nagy jelentőséget ad az, hogy az új fejlődési irány már nem a fogyasztási hitelek improduktív, hanem a termelési ágakba való fokozatos bekapcsolódás, produktív céljait szolgálja.

Irodalom.

- Bernát István* : Szövetkezeti Értekezések. Bp. 1909.
Dr. Czettler Jenő : Magyar Mezőgazdasági Szociálpolitika. Bp. 1914.
— Szövetkezeti Előadások.
Glatz Ottmár : A Szövetkezeti Mozgalom Történeti Fejlődése Európában. Bp. 1922.
Hadik János gróf : A Szakipari Szövetkezetek és az Iparosok Országos Központi Szövetkezte Megerősítésének Mődjairól.
Csepreghy Horváth János : A Magyar Szövetkezeti Intézmény Története. Bp. 1926.
— Magyar Szövetkezeti Káté. Bp. 1929.
Dr. Ihrig Károly : Budapest Szövetkezetei 1926-ban.
— Internationale Statistik der Genossenschaften. Bp. 1928.
Dr. Laky Dezső : Budapest Székesfőváros Néességének Fejlődése 1900—1920-ig.
Mailath József gróf : A Szövetkezeti űgy Fejlődése Magyarországon (1851—1912).
Méhely Kálmán : Az Ipari Szövetkezetek Szerepe az Iparfejlesztésben. Bp. 1917.
Pártos Szilárd szerkesztésében : Magyar Szövetkezeti Évkönyv I—VII. kötetei.
Pásztor Mihály : Az eladósodott Budapest.
Szádeczky-Kardoss Tibor : A Magyarországi Pénzintézetek Fejlődése. Bp. 1928.
Schandl Károly : A Szövetkezeti Mozgalom Helyzete Magyarországon a Háború Után. Bp. 1929.
Totomianz : Grundlagen des Genossenschaftswesen. Berlin 1929.
Dr. Vargha Gyula : A Magyar Hitelűgy és Hitelintézetek Története 1896-ban.
Wanke Gusztáv : A Magyar Szövetkezeti Mozgalom Feladatai és Teendői. Bp. 1930.

